

[5]

A MANERA D'INTRODUCCIO

L'autor d'un poema sobre conflictes humans gosa satisfaccions que li donen idea, una percepció lleugeríssima, d'aquell pler infinit que sentiria el Creador de totes les coses quan lo *fiat lux* s'estava executant.

Imagina o relata fets reals, i essent anònims, segur de què ningú protestarà, assenta en manejable cartronet noms de persones.

Barreja, escapça, fa passar a dalt los qui jeien boca a taula, amaga pel mig als qui sempre eren trumfo.

Totes les *històries* són així! Interminable joc de cartes per mà invisible escapçat.

N'hi ha que fatalment són Reis, Cavallers, Dames, Patges... Los pobres i afligits són vuits i nous; cartes que no lliguen! De vegades, mentres l'autor va anotant, *l'hèroe* que tan ensuperbià se li fa antipàtic i ab quatre copets de sa lleugera ploma me'l deixa manyaguet, humil!... Al seu lloc exaltarà al probrissó que no piulava. Si qualsevolga li fa nosa, sense por de la *Justícia*... el mata!... Si encabat l'enyora... això rai! lo ressuscita (1).

En veritat que no tenint feina de més pressa res hi ha de tan plascent com lo compondre aqueixa mena de jocs de cartes. [6]

Un cop ben renglerades totes, les guardeu dintre de ferrollat calaix, i al cap de força temps, quan ja no teniu record ni d'un nom, ni d'un episodi de tal baralla, obriu lo calaix i repasseu la història com si llegíssi paperets trobats. Si la *història* vos interessa podeu publicar-la, sempre hi haurà un parell de persones de vostre gust, i si un parell vos semblen poc, considereu que els llibres més sublimes (los qui no s'escriuen) ne tindran encara menos.

Per ma part al publicar la present novel·la ho he fet per plaure a un parell d'amics (parell vol dir... uns quants). Los demés que es pendran la feina i faran lo gasto de comprar-la, de tallar-la, de llegir-la, seran per mi com són los qui trobant-me ab compatricis en terra estrangera, fan rotllo, escolten i ab interessat afecte segueixen la direcció de nostres esguards volent adivinar de què parlem... riuen si ens veuen riure, s'enterneixen si plorem!

Naturalment, cada lector té llicència per figurar-se que fa part del parell, que és un d'aquells *quants amics*.

[7]

LA PLATJA

Lo Jaume Garriga al nàixer no pogué mamar llet de sa mare.

La pobreta, molt decandida, se veié en l'impossibilitat de nodrir-lo. Una dida del veïnat prengué l'infantó, mes aviat degué deixar-lo; li donava llet pollada.

(1) L'autor fa al·lusió al Narcís, personatge de *La Família dels Garrigas*, que donat per mort al final de la novel·la, l'autor *ressuscità* en la present a prec d'un amic d'infància, lo Lleó Alasà, que li escrigué desde... Manila demanant-li.—*Nota de l'editor*.

Altra dida dels Garidells li feia xuclar brou de pa sucat ab vi. No és mala menja, mes sembla que atipant-lo de tal aliment lo nen s'endormiscava massa fort... Tot foren angúnies durant uns quants dies, de tot provaren les dones de casa: llet de cabra, de vaca, de somera, munyiques de sucre, melindros fusos.

Per fi, la seva bona estrella el portà a les abundants mamelles de la dona del Cuca, un pescador de la platja de Tarragona, home de bé com ho són tots... i compassiu per lo peixo-palo que sa muller Teresa havia pres, ab prou repugnància per part d'ell; puix sense explicar perquè no volia tractes ab gent de Masia.

La dida era un cor d'or: afectuosa, sofrerta... físicament una bona moxa, intel·lectualment, desperta i viva. No s'explicava ab elegància, mes tot lo que deia era sensat, raonable i just.

A ca la dida passà el Jaume els moments verament feliços de sos primers anys. Era tan estimat del didot, de son pare i de sa mare, que [8] encara vivien, de sos germans: lo Pau lo Menut, lo Xinela, la Ció, la Llutgarda, de llurs respectius marits, cunyats, fills, cosins, nebots!... dels gats, dels gossos!...

Lo padrí, pare del didot, ja molt vell i cego, li feia tantes gràcies com sabia.

Tot lo que el nen volia, era seu... i quan ja grandet començava a fer-se comprendre, tenien junts llargues converses.

Sovint li contava la *guerra* de Trafalgar, a la quina ell havia pres part en companyia del Falet, qui en tornà mig mort...

Ell res! fort i ferm!... com si tal cosa!

Altres vegades li parlava de navegants il·lustres: Marc Ampolla (Marco Polo), que descobrí la Xina; Marc Vicente que es féu dues vegades turc i tres vegades cristià; Marc Francesc, lo del despido tan llastimós a bordo de la galera que se l'emportava de Barcelona, sa pàtria:

.
Adiós, rica Barcelona,
¿quién de ti puede ausentarse?
Ciudad bellísimo *aspeco*
de las más bellas ciudades.

.
Adiós las Arrepentidas,
que llorando mocedades,
con las lágrimas *borrays*
las pisadas que *pisásteys*.
.

...de pescadors cèlebres, entre els quals com cap de colla, del gran pescador de Nazareth, aquell de les clauasses, lo barbut de l'altar ma- [9] jor dels Caputxins, lo porter del cel... noms que el padrí usava parlant del Sant com d'un amic que havia conegut, casi personalment.

Vols saber per què Sant Pere era calvo?

Escolta, Met: un dia Nostre Senyor i els seus deixebles anaven a convertir un moro que vivia lluny.

Feia temps que caminaven, quan passaren davant d'un mas on hi havia segadors.

Nostre Senyor i els seus deixebles s'ajagueren prop d'unes xàbegues per a reposar... mes Sant Pere, que sempre tenia un budell buit, veient que no el

convidaven a menjar ni beure, s'aixecà poc a poquet del rostoll, sense dir res a ningú, prenent dret a la masia.

—Ave Maria Puríssima!

—Sense pecat fou concebuda... qui hi ha? què voleu? qui sou?

—Som uns quants companys que anem a convertir un moro, i tenim debilitat. Si poguéssiu fer-nos una bona truita, després d'haver reposat la menjaríem.

La masovera prengué sis ous, tallà una cebeta ben tendra... i noi! féu una truita daurada damunt, bavosa dessota, que deia menja'm!

Quan ab prou feines era treta del foc, una veu crida: Pere! Pere!

—Acabeu alego, són los companys que em criden.

La bona dona sacsà la truita i l'abocà en un plat per lo bullenta que era, dient a Sant Pere:

—Espereu-se, que us donaré un pa.

Mentre la masovera l'havia d'un cèrcol, Nos- [10] tre Senyor i els Apòstols s'acostaven en busca de Sant Pere, que no responia.

Ell que els veu venir, sense esperar lo pa, pren la truita, se la fica dins la gorra (per lo padrí, Sant Pere portava gorra llarga com ell mateix, i si sempre el pinten descobert de cap, afegia, és per criança; damunt dels altars no faria *modos* un sant ab barretina). Doncs, lo sant buidà la truita dins de la gorra i se n'anà dret als companys, dient-los:

—Què voleu? què passa? no entreu a la masia, només hi ha gossos.

Malgrat les ganes que tenia de menjar-se la truita sol, com li cremava la closca, tingué de llevar-se la gorra tot de pressa.

Los Apòstols, veient-li lo cap tan pelat esclafiren en una gran riallada; per altra part, la truita estava plena de rinxos socarrimats.

Nostre Senyor tingué fàstic de la truita, dels Apòstols ningú en volgué tastar, y Sant Pere se la menjà solet... mes d'aquell dia ençà fou calvo!

Los diumenges, quan a la *botiga* es feia la part, lo padrí mai oblidava donar-li un quarto per pegadolça o dos xavets de cara i creu que el Met més s'estimava.

Los pescadors, sense saber *economia*, ni tenir la més remota idea de qui foren Bentham, Stuart Mill o Bastiat, treballen com los obrers d'altres oficis voldrien treballar: parteixen los guanys ab l'amo.

La pesca del *bou*, la més important i la sola que necessita el concurs de vuit o deu homes, [11] comença el primer d'octubre d'ençà que hi ha gent engalonada que deixen de comandar vaixells per a venir a *ficar bandos*, paraules del padrí, en coses que no els pertocuen.

Al temps de la vellura, los pescadors anaven a mar quan pensaven fer bona pesca o se'ls esqueia... Lo patró de barca, un quant temps abans lo primer d'octubre, tracta ab tres o quatre homes per tota la campanya i sense cap testimoni ni cap més formalitat que la paraula donada, lo remitger queda compromès ab lo patró i aquest ab sos remitgers.

Convé ab un altre patró per anar de *parella* i el tracte es compleix ab certesa.

Quan lo dia arriba, les dues barques ab llurs tripulacions (les barcades, com diuen ells) varen de fusa! i bona sort vos dó Déu.

De les dues parelles porten *lo vol* una cada setmana, és a dir, que un cop en alta mar i els *arts* llevats ab ajuda de totes dues, una pren a bordo seu les

xàrxies i, naturalment, lo peix que s'hi troba pres i posa la proa a terra. L'altra baixa portant solament les quatre pedrotes que li fan surada.

Un cop tots a vora mar, tant los homes de la qui porta el vol, com los de l'altra, salten ab aigua fins a mitja cama i ajudats pels *palers* i la pobrissalla s'aferren als llivants i tira que tiraràs fins a treure les barques en sec.

Se desembarquen les paneres de peix. Un renta, altre tria, posant de banda llus i ravalla, i tant lo llus, com los calamans, congres, nerros, pops, lluernes, raps, gatneus, peixells, morenes, rates, raixades, llises, molls, palaies, dèntuls, [12] daurades, llobarros, mòlles, caputxos, aranyes o scipions, són netament portats al *Pes* i venuts a l'encant a traginers o pescateres.

Lo preu del peix venut se paga al comptat, guardant-lo el patró de la barca que porta el vol, i quan lo diumenge arriba, remitgers i patrons se reuneixen a la botiga, buiden per terra lo cistellet dels diners i cada u ajuda a fer pilans de pesseta.

Los munts fets, no hi ha més que comptar, tants som, tant nos pertoca, i com no fóra just que el patró guanyés solament lo que guanyen los remitgers, essent ell qui paga la barca, veles, remes, ternals, arts, xàrxies, àncora i llibans, guarda la part de la barca, que cobra com si fos persona. Ell personalment no es queda una malla més que els seus remitgers. Lo noi de cada una de les barques cobra segons la seva edat i mèrit: un quartó, mitja part o tres quartons.

Quan ja és home fet guanya part sencera: aleshores és remitger.

En aquell temps la *platja* era aon se troben avui los terraplens del ferrocarril, i per cert que l'enginyer que els construí, esborrà una de les coses de més caràcter de Catalunya: la *platja* de Tarragona, així nomenada (per antonomàsia, com diuen aquells llibres que ensenyen d'escriure bé), ab exclusió de les immenses franges de palets i sorra que broden la costa catalana de Cap Creus fins més enllà de l'Ebre.

Al dir la *platja* s'entenia aquell retall de món estès sota el carrer de mar en lo quin vivien los pescadors, treballaven, renegaven, procreaven [13] i morien. Menos los qui donaven fons per cent braces d'aigua algun dia de mitjornada.

La *platja* no era aquella de més a llevant o l'altra de més a ponent. Cada una d'eixes porta son nom: platja llarga, platja del miracle, de la rabassada, del cap de riu.

La *platja*, sense qualificatiu, era aquella soterrada avui.

Era més còmoda que la del cap del riu que la Comandància los hi donà i ara ocupen, més a prop de la Ciutat, més a radosso de les llevantades, més neta de palets i còdols marins, lo pla n'era menos inclinat.

Les cases dels pescadors, les *botigues*, se trobaven renglerades del recó aon comença el moll, fins al farelló (1); i en aquell punt, la terra eixint unes quantes braces cap a mar, altra petita rengla de sis o set botigues formava un àngol recte ab la gran rengla que n'ocupava exactament lo siti per aon passa avui lo carro foguer que n'arrossega tants altres cap a llevant, cap a ponent, a tot arreu!... i corrent sempre.

S'eixia de la platja i s'hi baixava: a llevant pel costat de câ'l mestre de veles; al mig, per les escales del *Pes*, i a ponent, per la baixadeta de câ Barrinyo, practicada entre les dues cases que formaven lo vèrtex de l'àngol.

(1) Rocam damunt del quin hi hagué un far petit, potser una graella ab teies... ha desaparegut.

Eixes eren les vies de comunicació públiques. Les privades, tantes com botigues, puix cada una d'elles tenia una finestra per darrera que a causa de la diferència del nivell entre el carrer de [14] mar i la platja se convertia en porta donant al dit carrer; i per la quina les famílies anaven i venien.

Les botigues se composaven d'un magatzem, als baixos, on tot a l'entorn de les parets hi havia jaços pels homes, tinells pels palangres, cordes, fils, canonets d'hams, peces de cotolina, feixos de xàrxies, volantins, ralls, olles de quitrà, pinzells, agulles saqueres, capdells de fil, troques de cànem, corns, llanternes, ternal i buixells.

Una escaleta, al costat de la porta de la botiga, conduïa a l'habitació reservada a la família del patró, o per millor dir, a sa muller i filles, si en tenia! Los homes hi pujaven rars vegades. Si les famílies eren nombroses, vivien a ciutat.

L'habitació es composava d'una cambra ab alcova i d'un recambró en lo quin una escala de fusta donava accés a la finestra, porta que eixia al carrer de mar.

L'amoblament se reduïa a un llit de posts i bancs ab màrfega i matalàs cobert de conxa l'hivern, de bànova d'indiana l'istiu.

Arrimada a la paret una gran caixa o bagul damunt de dos cavallets. Al costat la pastera. Entre la caixa i la pastera la finestra ab vistes a la mar i en un recó que corresponia a l'amplària de l'escaleta i feia com un altaret, un fogó que sols s'encenia quan la mestressa passava mal, o el més jaio de la casa, baldat de reuma, necessitava fregues de greix de gallina o pegats de llinet ben calentons.

Dues o tres cadires de boba, una cua de bou [15] penjada al finestró ab l'escarpidor de boix i la pinta espessa de banya clavats en sos rústecs pèls, lo cèrcol del pa rodant a l'impuls del vent, mentre tenia corda o descaragolant-se tot sol per la pròpia tensió. A la paret una Magdaelna vestida de cabells grocs, unes ànimes del Purgatori ab força flamarades, o un Sant Antoni que guarda de pendre mal.

Al capçal del llit una piqueta de pisa i un Sant Crist de plom i en certes botigues *luxoses*, dos lloros de *santi de guixi* damunt d'un tinellet; un gat d'igual pasta o dos conillots bellugant lo cap.

Davant de la botiga una enjogassada parra enviant brotets, redoltes i pàmpols fins a la teulada, reposant ses branques més velles i com a tals més feixugues damunt d'un rafal construït ab trossos de car, mitges antenes, bocins de perxes, arbres de barca fora d'ús i demés fustam de rebuig.

Los raïms, per lo veïnat de la mar i la salabor que els nodria, eren pocs i agres, mes la raïmera donava color i ombra, i això bastava.

Sota el rafal i al costat de la porta gran hi havia un fogó, lo vertader, lo qui servia i ben a propet la pica de l'aigüera.

Si plovia, un cop lo foc encès, l'encarregat de la menjada posava les brases en una fogona portadissa i el menjar se coïa dins de la botiga.

En cap d'elles mancava una pollera de joncs o cèrcols de bóta guardant un gall i quatre gallinetes... gats i gossos no en parlem. A câ'l padrí n'hi havia un, lo *Company*, que portava a cavall a tota la quitxalla ab més paciència que si hagués estat de fusta. Era gran com un pollí, co- [16] bert de pèls com fil-ferro, tot clapat de negre i mangre. Visqué com un Sant i morí vellíssim.

Se'n sabia l'edat perquè *datava*! Fou oblidat per un oficialet alegre i amic de romesco... un tal don *Quenio*... fins lo padrí recordava son nom de família: Gaminde. Anys després fou capità general a Barcelona.

En eixes cases, on era impossible que nasqués cap mal pensament, ni que cap mal obra s'acomplís, trobant-se totes obertes nit i dia, habitades per gent enfeinada, tan neta de cos com d'ànima, davant la mar que moralisa ab sa solemniàl presència i purifica ab ses emanacions salutívoles, lo Jaume passà els primers anys de sa vida... i per cert que devia trobar-s'hi a gust, puix fer-lo pujar a caseua costà molts plors i llargues converses.

Havia pres tal afecte per lo seu didot, la dida, sos germans de llet, lo padrí, la padrina, una tia beneita i ses coques de trits... los pescadors en general, i fins per lo *Company*, que trobant-se ja en l'edat de les declinacions llatines mai havia deixat passar diumenge o dijous a la tarda sense anar a ca la dida.

Sols se veia privat de tal delícia quan havia fet una malesa... Sistema viciós que li feia pendre en odi les ocupacions i motius que el privaven de lo que ell tant volia.

Cada vegada que anant a cà la dida en tornava ab les calces brutes de quitrà o la pitrera de la camisa ab taques de vi... la tia Pona, que n'era un Torquemada per les taques, li feia pagar cara la felicitat d'haver-se-las fetes, rondinejava prop del pare, i eix, que en realitat pot- [17] ser preferia saber lo noi al bon radosso de gent que l'estimaven que no pas rodant per les parades del Mas saltant marges o barallant-se ab los gripaus del poble... per condescendència envers sa germana, feia com que es cremés, ventant clatellada al nen i dient molt sèrio: «S'han acabat les visites a costa d'Àfrica; no vull més tractes ab pescadors.»

I el Jaume els enyorava tant! Li era tan dolç passar l'estona per aquells reconets del farelló aon ab trossos de gall que ja no servien pera calar nanses feia barquetes que navegaven fins a la Sanitat... Seguint-les, los peus a l'aigua, fent-las virar a cops de pedra quan remuntaven, perdent-les ab recança, si navegaven massa bé i fugien vent en popa... cap al sec.

I les tardes clares d'hivern, quina delícia quan al baixar les parelles després de la feina feta, son didot tornava del Pes i arreplegant-lo de vora la barca, ab una mà a les barres i altra al culet... au! l'aixecava com una ploma fent-lo volar per damunt les falques (1), i l'assentava a tall de moro al voltant de la rivella en la quina fumejava lo reviscolador romesquet...

I ell, gafarró, blanc de pell i didets fins, ajudat d'un crostó de pa arreplegava talls de peix... sempre el de davant! la bona criança veda triar! i menjava en companyia d'aquells homes que als seus ulls eren déus.

N'hi havia un que una vegada féu una juguesca d'enfonsar un embà d'un cop de cap, i la guanyà!... li deien Tòful. [18]

Un altre que torçava un duro ab les dents... era el gran de la Peluda...

També feia part de la barcada aquell bon mosso que una nit de llevantada, sacudit a mar per un cop d'escota que s'havia embolicat ab l'arjau del timó, en comptes de nedar cap a la barca, que seguia sa bordada, o al menos de mantenir-se al siti, nedà enrera per arreplegar la gorra, «no per la gorra! —deia ell ab naturalitat homèrica— sinó per la petaca que era dins... me l'havia regalat aquella!»... Total, que mentre los d'a bordo hagueren virat, cridant i

(1) Trossos de fusta mòbils, aguantant les posts —mòbils també— que serveixen de *barana* a les cobertes de les barques.

navegant fins a trobar-lo, se passaren cinc hores... i ell tan satisfet al tornar dintre la barca eixugant la petaca que era ab *tanca* per por de què es rovellés!

I el Met que era un no res, lo fill de pagesos desdenyats, lo cuquet terrós que ells estimaven per ser lo xiquet que crià la Teresa, seia al costat d'aquells gegants, compartia ab ells lo pa i la sal, bevia a llur porró, escoltava llurs converses, rebia llurs rústegues carícies, era el xatet de câ nostra, com deia el Cuca, xafant-li el nas ab lo dit gros de la mà dreta... Prova màxima d'amor!

Sens comptar que sos germans de llet i demés parentela l'entabanaven demostrant-li pràcticament lo bé que es vivia sense mitges, ni sabates, ni tirants, ni camisa prisada, ni traves... oh! les traves! un retallet de cuiro que llavors a ciutat era moda portar sota el camall de les calces... i cada cop que s'entornava prop de sa tia (sa pobra mare morí quan ell casi no caminava) maleia mentalment lo *Libre España feliz e independiente* i els verbs irregulars *plugo, plazca, traje*, [19] *trajera*, i lo menjar peix ab forquilla, beure ab got, servir-se de tovalló, assentar-se en cadira pera dinar, seguir los carrers a passos comptats, no cridar mai, riure a les fosques.

D'aquí que sense culpar a la santa dona que li feia de mare i ab tal dalit combatia ses tendències pescadoresques, recordava, i era per ell gran tristor!, que mentre fou petit mai havia passat prop d'ella i de son pare un dia completament feliç.

Quan se llevava sense fer-se cridar i es rentava bé... trabocava la xicra de la xocolata... i renys! Tornava d'estudi ab tinta als dits... reganys!... prenia la cullera ab la mà esquerra, escampava el saler o s'agronxava a la cadira, o deia *embustero* a son germà o reia massa fort ab la Mercè, o no volia menjar pèsols, ni arròs a la castellana, o albergínies escalivades (encara les avorreix!)... i crits i renys de la tia, que irritaven al pare i es condensaven infal·liblement en carxots de frare.

Quantes vegades, essent ja home i apreciand lo moltíssim que el pare i la tia els estimaven (ho conegueren essent ja adults) li venien llàgrimes als ulls pensant en la pena que deuria fer-los seguir tan rigorós sistema!

Llur idea de què ningú pogués dir: «com se coneix que no tenen mare!» «Prou se veu que són de masia!» los féu inexorables.

La tia, la pobreta, així que els petits creixeren amainà veles, i tots aquells *fueros* desaparegueren... Prou se'n planyia «com va el món!», s'exclamava; «no hi ha respecte!» Mes lo seu bon cor li deia que no es queixés, puix ses quei- [20] xes, que els nens essent petits produïen alguna revolada del pare, essent los nois ja casi homes podien produir disgustos més sèrios... i en compte d'estirar amollava... i quan lo pare reptava ella hi donava dita, decantant ses ires, fent que sovint, en lloc de castigar als fills acabés discutint personalment ab ella. La pobreta s'havia proposat fer de sos nebots les criatures més ben *criades* de la ciutat. Així fou que atribuint les rebeldies del Jaume al mal exemple que li donaven aquells salvatges... tant atià al pare contra les visites marinesques, que per fi aqueix prohibí terminantment les diades de vora mar.

Quan la dida ho sabé i que el seu home, la gent de la barcada, remitgers i quartons n'hagueren esment... deuria fer fredor sentir-los... Prou vegades havien manifestat la tírria que la gent del camp los inspirava.

—Ja ho veus —feia el dido dirigint-se a sa muller, que plorava perquè un dia degué acompanyar lo nen a caseua ab un trenc i els polsos embenats, lo qual, naturalment, fou causa d'una tragèdia memorable—. Ja t'ho deia jo, ¿per

què el prenies? Lo pagesot és desagraït de mena... Ves, si no fossis tu, temps ha que el pobret faria malves! de què ens repta la senyora Pona? que mengem ab los dits? millor! senyal que els tenim nets, i no com los de sa nissaga, que sempre remenen allò!...

Que s'ha fet un trenc? tal dia farà un any!... mira! digues de part nostra: meua i de tota la barcada, que si no deixen tornar el Met, lo primer dia que ens quedem en terra muntem al *Molí vell*, calem foc a les pallisses, obrim les ai-[21] xetes dels cups, rompem les gerres de l'oli, torcem lo coll a les gallines...

L'hereu Garriga, que tenia bon seny, prenia tals amenaces per lo que valien: proves d'estimació pel nen, i quan se li esqueia, enviava un barraló de vi a *Guineya*... i el mosso el portava ficant-lo en lo corn dret de la sàrria i al Jaumet al corn esquerre.

Mes tot lo bo dura poc i arribà el dia que no féu més tals presentalles.

[22]

BONA CRIANÇA

Lo Jaume no pogué freqüentar més pescadors ni platja. Pensava en llurs persones, recordava els moments de goig que ab ells havia passat, mes viure de llur vida comú, acabat per sempre!

La tia no s'entenia de feina essent sola educadora de la canalla. I, no obstant, la nena, dòcil com un jonc, mai anava més ençà ni més enllà de lo que els altres volien, i l'hereuet per son caràcter de fill major era exclusivament corregit i educat pel pare, que casi sempre el tenia prop seu. Ses trifulques se reduïen a discussions ab lo Met... que després de tot no eren tràgiques, lo principal hi era: l'estimació, i als deu anys, havia fet de son nebot lo model dels nois *ben criats*. Al ser al brancall de casa ja es treia la gorra, quan algú li parlava sempre responia *sí senyor*, mai sí tot sec.

Li havia ensenyat una munió de frases que eren de rigor quan alguna persona de *suposició* li dirigia la paraula.

Un dia anaren a fer visita a casa donya Marieta, una senyora d'edat, amiga dels Garrigas, que vivia per'lla als voltants del carrer de Calderers...

Després de les consegüents preguntes sobre la [23] salut i el temps que feia, la Mercè i el Jaume, que trobaven probablement poc divertits los «Ara vegi!» i els «Què diu, Santa Cristiana» de llur tia i sa respectable amiga, començaren a bellugar fent cruixir les cadires d'una manera inquietadora. Donya Marieta, que vegé la mirada fita del Jaume als cabirons del sostre, li preguntà, prenentli la barra:

—En què penses, nen?

Lo pobrissó, pera no donar prova de descortesia mirà a sa tia cercant ajuda... i eixa, avergonyida de la curtedat de son nebot, li digué majestuosa, com parlant de coses que cap persona de *modos* ignora:

—Quan una senyora pregunta: «Què penses?» los nois ben criats responen: «Alabances de vostè».

Ab tal mostra és fàcil endevinar lo carregós que el Met seria fins que arribà a ús de raó... de vegades massa rústec quan la forta llet de la dida li venia als llavis, altres madrigalesc si la presència de la tia el forçava a dir coses boniques. Per sort, Déu l'havia dotat de certa independència d'esperit que els *modos* no pogueren domptar, i sol ab sos germans i companys, oblidava els preceptes rebuts donant esplai a la espontaneïtat i fantasia que tant ofenien als seus educants.

Ell mateix se feia tanta llàstima després d'haver tingut modos durant tres o quatre hores a l'anar a fer visites, que quan se trobava a l'escola aon sempre fou deixeble i mestre al mateix temps, tots los carxots i clatellades que sa mà [24] distribuïa queien infal·liblement damunt les galtes dels ben criats.

De dues coses no tenia memòria: de no haver sabut llegir i de no haver sabut nedar.

Recordava vagament que el dido els prenia a grapats i els capbussava vora de la barca... mes suposava que tant ell com sos germans de llet devien ja saber nedar, puix lo dido es permetia tals brometes en sitis aon lo fondo es perdia. No els deixava allunyar de la barca que ell aguantava al rem per por dels peixos grossos, i cada punt que com ànecs, anant i tornant, un d'ells s'enfilava pera reposar lo dido feia com que volia agafar-los!... i fugien! i li relliscaven dels dits i es capbussaven com dufins... riallers, plorosos, fins que el dido deia prou i els arreplegava, i quan los tenia al torn seu, dins de la barca, encara els feia rabiari amagant-los les calces, fent-los nusos a les mànegues, pessigant-los en lo més gras.

Les lletres i ses combinacions algú les hi ensenyaria, mes per lluny que portés lo record se veia petitet com un tap i ensenyant ja les beceroles a set o vuit, de vegades més granats que ell.

Ne recordava dos, los germans Hernández, que encara portaven còfia i les calces obertes per darrera. Eren tan ben criats que li deien *Vostè*. Cortesia vana! modos inútils! Ells eren les víctimes de son bon humor... i malgrat lo respecte inherent a sa posició de *Corrector de la primera secció*, quan un Hernández se girava pera llegir els lletres del *tablero*, lo corrector era el primer en estirar-li la camisa per darrera, te- [25] nint la satisfacció de què els altres cridessin: la ceba! la ceba!

Troband a l'escola menos fredor que a casa, s'hi avesà prompte, i al contrari de molts nois que ploren i pategen per anar-hi, ell hi corria abans d'hora; puix sota l'escala hi havia el gran pati separat de l'hort dels Caputxins per l'arcada al cim de la quina i per sota la cornisa agafaven *titans* verdets, que presos entre dos caps de dits se belluguen pausadament com pèndols... titan! titena! titan! titena!

Demés, al capdamunt del pati hi havia els boters de câ l'Escofet... i és tan divertit veure fer bótes!

Primer fan ascles, encabat llaboren les dogues, les cimenten, les drecen, les junten ab sols un cèrcol de ferro per la part de dalt... Una bona foguerada! Les dogues preses entre el foc i els ruixims d'aigua que el boter ab una escombra etgega, domptades per cèrcols més estrets que ab martell i refilador de ferro, tot girant, enfonsen aprenent i fadrí, cedeixen i es vinclen prenent per fi llur forma arrodonida.

Encabat armen los fons i pera fer-los entrar a lloc, els aprimen ab una aixà corbada, a la mida justa del galze... i quan la bóta està fonada llavors ve lo més bonic: l'encercolen ab cèrcols de castanyer ben lligats ab pell de vímets que els boters pelen ab les dents... i per enfonsar els cèrcols, refulador d'alzina i cop de massa *que ta crió*...

És tan bonic veure fer bótes! [26]

Mentre que els dies de festa, si era diumenge, després de llevat, net i mudat, anava a missa en companyia de sa tia i a l'eixir de l'iglésia, després d'una bona estada davant cada altar preferit... a fer visites fins a migdia!... guardant sempre la major serietat, sense caminar de pressa pels carrers, sense parlar per cap estil no essent preguntat, i si per gran sort les senyores que anaven a visitar *no hi eren*, a donar quatre tomets per sota Toro o la plaça de la Font, saludant a cada *tom* les mateixes persones.

La interminable tarda dels dies festers, quan la passaven a ciutat, tot era arrossegar-se per damunt de les cadires, fer figueretes damunt dels llits —que desfeia— badallar cridant, fer mil entremaliadures!

Adéu les alegres diades del Sant de la Reina, del seu Senyor, o d'altre Príncep de llur parentela, quan li era permès anar a cà la dida afanyant-hi el temps perdut, saltant més que un cabrit, enfilant-se als arbres de totes les barques, ficant-se a mar fins als genolls pera agafar crancs, nedant si n'era el temps, menjant a deshora, bevent vi, cridant, rient, esgargamellant-se, com si en un dia volgués apurar la suma de bé que l'aire lliure, la llibertat, la indulgència dels qui el redoltaven feia al seu cos engabiàt durant tantes hores dintre un piset de *tres duros cada mes*... i fent com l'esquirol: molts toms i poc camí.

Arribà el dia en què ni dijous, ni diumenges, ni festes reials tingueren per ell cap atractiu. No anant a estudi tenia que aprofitar lo temps pera repassar les lliçons, posar en net *apuntes* endar- [27] rerits. De manera que educat tan estret a casa i tan ample a la platja, sa tendència li feia preferir l'esplai a l'engongiment, detestar lo treball acompassat i monòton i sospirar per les llargues hores de vera voluptuositat en les quines, cansat de jugar per les barques, s'ajeia a llur radosso i traient-se de la butxaca una *història* de les que el dido guardava per les vetllades, llegia tot sol davant de la mar blava les aventures de *Simbad el marino*, *Las gracias de Bertoldo*, goigs de Sants, que el padrí tenia a dojo.

I quan les diades d'hivern, grans i petits eren a mar i que a les botigues sols hi havia dones remendant xàrxia o el padrí fent, de paupentes, agulles de fusta o troques de filassa, s'estenia de llarg a llarg en un jaç ben calentó i es delectava tirant plans... sense compàs ni llapis!

Tirava plans en l'aire, ocupació a la que sempre fou aficionat.

[28]

L'ESTUDI DELS CAPUTXINS

Lo senyor Sarobé (que Déu tinga en sa glòria) era el mestre més instruït de la ciutat. De tot sabia: ciències físiques i naturals, llengües mortes i vives,

dibuix, música, fins composava misses i rosaris que ell mateix acompanyava a l'orga o al violí. Era ademés afable, caritatiu. Tenia l'estudi ple de deixebles, i la meitat per si eren fills de viuda o de pares pobres no pagaven, i si donaven alguns ralets no passaven mai de dotze cada mes... a poca diferència los que *Mussiu Jean*, un gabatx que enllustrava sabates i espolsava roba de porta en porta, cobrava de sos abonats.

Lo senyor Josep Sarobé, malgrat que l'ensendemà fos festa, havia encomanat al Jaume i a dos o tres altres deixebles, lo acudir a classe, puix los *exàmens* s'acostaven i mancava temps per tot allò de les planes d'orla, dibuixos lineals i altres preciositats sobre les que fundava grans esperances de lluïment davant l'*Inspector de Instrucción primaria*, que devia presidir la solemnitat.

Hi anaren, i de les vuit fins a les onze tot fou estudi i atenció, mes a quarts de dotze lo mestre els feu plegar recomanant-los anar a missa si per cas no hi havien anat encara. [29]

Un cop al carrer, després d'haver passat per l'inevitable regueró que dominava el gran abeurador de vora l'escola, en lloc de pendre el camí de casa o de l'iglésia, que era ben prop, lo Jaume i un tal Benet Ferrer anaren per darrera els Caputxins a uns marges sota dels quins passa un rec que ve de la *bassa del molí* i porta l'aigua pera regar l'*hort del Ros* i el que toca a l'edifici, abans convent, aon era l'escola del senyor Sarobé.

Un cop arribats determinaren arriar-se pel costat del rec on tot lo marge estava guarnit d'esbarzers, i en aquell temps de delicioses móres.

Dit i fet! lo Met s'enfila i s'encavalla, mes lo dificultós venia. Pera pujar al crestell del marge sols calia agilitat, per heure les móres era precís deixar-se relliscar coratjosament aferrant-se a mates d'eura o ànguls de pedres desiguals.

L'altre, ajudat pel Jaume, s'havia encavallat al costat seu, mes les móres eren fondes i Ferrer renunciava a collir-ne... Tenir-les tan a prop i no menjar-ne! era impossible!

—Ten-te bé! —digué el Jaume al Ferrer— i agafant-me al teu turmell me penjaré fins que hi arribi.

Així ho féu, mes sos esforços per heure les móres eren inútils. Tenia una mà agafada al turmell del company i ab l'altra tocava justet los brots més alts de l'esbarzer; ademés Ferrer grunyia que li feia mal, cridant prompte que el deixés.

Per sort una pedrota que feia eixida li vingué a la mà... s'hi agafà, quedant-se penjat de cara [30] a la paret, cercant ab los peus una arrel de figuera borda que havia reparat.

Lo Ferrer, rient de veure-li bellugar los peus com a un aforcat, cridava: «A dreta!... amunt... ara et cremes... avall.» Per fi trobà un punt fixo i sòlid.

L'altre es fonia d'enveja guaitant-lo tan bé acomodat collint móres i menjant-ne.

Volgué fer-ne passar unes quantes al company, mes com fer-ho?

—Llança'm la teua gorra i te l'ompliré.

Quan la gorra fou gurnida de brotets carregats de fruita, lo de dalt s'ajupí tant com pogué, i el Jaume s'aixecà, féu un esforç per allargar-se, mes al posar-se de puntetes... barrum! l'arrel se desarrelà, los esbarzers s'obriren, i per entremig, deixant en ses punxes, gorra, cabells, trossos de calces i no pocs esquinços de pell, se trobà sense adonar-se'n de cap al rec.

Potejà, bracejà com qui es nega, i prompte tocà la baraneta del regueró, que n'era de rajolot i sobreixia de la terra un parell de pams. D'aigua n'hi havia poca, en canvi de fang n'hi havia! n'hi havia!

Així que s'hagué tret lo fang que li emmotllava la cara, pensant en lo company que esperava les móres, lo cridà pera mesurar ab la intensitat del so la fondària que els separava.

—Oh, Benet! aon ets? —cridà afligit... tenint de seguida la satisfacció d'oír que l'altre responia; mes escoltant bé ses paraules reparà que n'eren crits d'un ferotge egoisme. No sols no el consolava ni li preguntava si era lluny o prop, si s'havia fet mal o estava sa; sinó que ab veu [31] ploricosa reclamava la gorra, llançant-li pedres que per sort atravesant tanta brossa, queien sense força, esquitxant-lo ab lo fang on s'enfonsaven.

Lo Jaume ja s'havia tret les sabates i ab una canyeta procurava netejar-les.

L'altre s'allunyà cridant i plorant la perduda gorra.

Era migdia, a caseua deivien esperar-lo. Què dirien? Pobret d'ell si el pare no s'havia quedat al Mas i baixava a ciutat. ¿Com podrien imaginar-se aon se trobava? Fins suposant que el Ferrer anés a contar-los l'ocorregut, suposició que feia, falta d'altra més consoladora, ¿com presentar-se tan esgarrinxat, brut de fang i estripat?

Com explicar sa posició? ¿com fer entendre la necessitat que l'havia fet passar per darrera els Caputxins, per en mig de motes d'esbarzers i a través un rec ple de fang pera venir d'estudi a casa? i el senyor Josep, lo mestre, l'ensendemà, ¿què diria?

Poc a poc s'havia anat despullant de quant lo cobria. Tenia fang fins dintre les butxaques.

Girant los ulls al seu voltant i convençut de què ningú el veia, se tragué la camisa, les mitges... i fent un farcell i prenent-lo sota l'aixel·la esquerra, ab les sabates a la mà dreta seguí la voreta del rec ab l'intenció de caminar fins al capdavall del pujol en què es trobava, on hi sabia un enjup.

Sense arribar-hi s'aturà als pocs passos davant un rentadoret mig amagat sota una parra i [32] mullant bé peça per peça tot lo del farcell, lo fang se n'anà, casi!

Ho penja tot ben estès en les branques veïnes, i tal feina feta se rentà *personalment* de cap a peus, mes ab l'aigua les esgarrinxades li cogueren molt i no es fregà tant com hauria sigut menester.

Satisfet d'una netedat relativa eixí de l'aigua, s'estengué de panxa al sol per assecar-se, i el bany, la fatiga, la campana dels Caputxins que sonava migdia, li recordaren que era punt de dinar.

Malgrat la feresa que li causava rumiar les conseqüències domèstiques de sa caiguda, per la novetat del cas en què es trobava: nu com un Sant Joan!... i encara l'Evangelista es cobria ab pells de birets i el Jaume no portava més que el vel de la innocència... sol en mig d'un hort plantat d'arbres fruiters, completament lliure i amo, per consegüent, de passejar-se, d'enfiletar-se als arbres, de nedar dins de l'enjup més gran o de fer figueretes si n'hi venien ganes... Arribà un moment en lo quin se considerà menos desgraciat de lo que per de prompte li semblava ser-ho... Fins veient un presseguer carregat de vellutada fruita i passant per anar a visitar-lo per entremig d'un melonar... oblidà preceptors i família, entregat del tot a la voluptuositat intensa de la llibertat absoluta.

Lo veure's nuet, que als primers moments l'encongia, privant-lo casi de moviment, fou prompte una diversió, i a l'enfilar-se als arbres sa silueta estergida per terra lo feia riure.

Ja havia dinat i anava a encetar un meló, per [33] darrerries, quan li semblà oir certes veus i trepig de passos.

S'ajocà per no ser vist i sentí de seguida una veu coneguda.

—Deu ser per aquí! m'ha semblat veure'l prop del rentador.

Aleshores, comprenent que el cercaven, i tement que si no responia tornessin a tancar l'hort, prengué el partit de cridar.

—Senyor Minguet! sóc dalt d'un arbre... no ho he fet expressament.

Lo senyor Minguet s'acostà, seguit per l'hortolana, lo feren baixar, i ab lo davantal de la pagesa a tall de casulla, atravessà l'hort en busca de sa roba, que ja era seca com una esca, si bé molt menos neta de lo que ell esperava.

Los seus salvador i salvadora se giraren púdicament, rient de la passada, mentre ell se cobria. Sens perdre temps, l'hortolana anà a cercar-li una mudada i al cap de poc se trobà vestit de civilisat, explicant lo cas a sa tia i veïns... Per sort son pare no havia baixat del mas.

La pobra tia, tot rondinejant, li empegà les cames i braços ab retallets de tafetà anglès, puix un cop l'hagué rentat novament se descobriren nous estrips en sa pell i en sos cabells més punxes, fang i brosses... Veient ab secret pesar sa vida de Robinson hortolà casi tan aviat acabada com l'havia començada.

Quan ell se creia en la llosana del rentador, lluny de mirades indiscretas, s'errava de mig a mig.

Davant de l'hort del Ros i del de Caputxins, [34] en què es trobava, hi ha una rengla de cases que dominen de llurs balcones i terrats los dos horts estesos en amfiteatre a l'altra banda del carrer.

Com feia calor, lo Jaume no havia vist més que balconets tancats o cortines esteses, així no li vingué la idea de què ningú l'observés; mes lo Minguet, un flaquer que tenia el forn a la cantonada de la *galera* i que, com tots los del seu ofici, vivia al revés de les persones, vetllant quan los altres dormen i prenent la fresca quan los cristians fan migdiada, vegé un bellugament insòlit dintre l'hort, fixà l'atenció i cridà veïns i veïnes, que es divertiren un bon espai veient saltar al minyó nuet de branca en branca; uns o altres avisaren a l'hortolana, eixa prengué les claus, i acompanyada del Minguet, entraren a l'hort, cercaren, reconegueren lo muixonet que es menjava els préssecs, etc., etc.

[35]

«EL SEÑOR INSPECTOR!»

La diada dels exàmens arribà, i el bon senyor Sarobé tingué el més gran disgust de sa vida docent.

Comptava que l'Inspector, un de moreno, tot revellit, ab mostatxo i pera, que li deien D. Manuel, no més hauria fet preguntes als deixebles presentats davant seu: mes lo mal cor feia:

—*Otro, otro, aquel de la segunda fila, el más alto.*

La vergonya per al senyor Sarobé fou gran, puix pera més solemnisar la funció havia convidat al rector de la parròquia, al secretari de la Junta d'Instrucció, a dos o tres regidors que tenien fills a estudi... i en lloc de fer lluir la sapiència dels seus predilectes, aquell jueu preguntava als que li semblaven ben ases.

Ne féu avançar un i de sec en sec me l'empren ab preguntes d'història d'Espanya que altre deixeble estava amatent a respondre.

—*Usted, el otro... ¿cómo se llama?* —féu don Manuel, dirigint-se al mestre.

—*Dispense V. S., este alumno está algo atrasado.*

—*No importa. Es el más fornido de la clase... ¿se llama?*

—Sardà —féu lo mestre, eixugant-se la suor. [36]

—*Señor Sardá* (lo senyor Sardà era un bordegàs més alt que un ciri pasqual, descarat, xerraire i que no sabia quants Déus hi ha.) *Señor Sardá, continúe usted... háganos un resumen del reinado siguiente: el de los Reyes Católicos.*

—*El reinado de los Reyes Católicos* —començà Sardà tot eixerit— *fué muy famoso, porque «hisieron» muchas «balentías».*

D. Manuel.—*Adelante...*

Los bancs dels *grans* començaven a brandar i fins s'oïren alguns bufsl, aviat ofegats per la mirada severa i llastimosa del mestre.

D. Manuel.—*Muy bien, vamos, continúe usted.*

Sardà.—*Muchas «balentías»...* (és impossible donar idea de la manera que el senyor Sardà tenia de pronunciar la «rica habla castellana»).

—*Y muchas hazañas* —li digué de baix en baix Carlets Mallol, que seia al seu costat.

Ell ho repetí cridant.

D. Manuel.—*¿Quién hizo las hazañas, el reinado o los Reyes?*

Sardà, que estava dret, baixà els ulls vers Mallol.

—Mallol (de baix en baix).—*Los Reyes.*

Sardà (alt).—*Los Reyes.*

D. Manuel.—*¿Cuántos eran esos Reyes?*

Altra mirada suplicant del Sardà.

Mallol (baix).—*Tres.*

Sardà (alt).—*¡Tres!*

D. Manuel (rialler).—*Como los Reyes Magos.*

Sardà (satisfet del bon efecte produït per sa resposta).—*Lo mismo.*

Les rialles començaren altra vegada sense que [37] el visatge trasmutat del mestre fos suficient pera contenir-les...

—*¡Silencio!* —feia el pobre, mortificat per la cruel manera d'examinar que tenia l'Inspector.

D. Manuel.—*¿Y se llamaban?*

Sardà.—*¿Quién?*

D. Manuel.—*Los tres Reyes.*

Sardà (rascant-se el nas i baix).—*¿Com se deien?*

Mallol (baix).—*Gaspar, Melchor y Baltasar.*

Sardà (alt).—*Gaspar, Melchor y Baltasar.*

D. Manuel.—*Estos son los Reyes Magos. Le pregunto a usted el nombre de los Reyes Católicos.*

Sardà.—*Ah!*

Mallol (baix).—*Don Fernando y Doña Isabel.*

Sardà (ab to de cego que ven romansos).—*Don Fernando y Doña Isabel.*
D. Manuel.—*Pero usted ha dicho que eran tres, ¿cómo se llamaba el otro?*
Sardà (Baix).—I l'altre?
Mallol (tot cremat).—*No ho sé!*
Sardà (cridant).—*No lo sabe.*
D. Manuel.—*¿Quién, no lo sabe?...*
Sardà (ab energia).—*¡Nadie!*

Ne voleu de soroll i d'espetecs!... Hi hagué un regidor, lo senyor Bessas, que es deixà caure d'esquena a la paret, en la quina repenjava la cadira; un capellà rialler per poc s'escanya; un passamaner molt savi, lo senyor Hernández Sanahuja, home de gran mèrit, puix sense mestre ni ajuda, portat per son voler i amor a l'estudi, s'ha guanyat autoritat científica, sobretot en ar-[38] queologia, no més feia dir, bondadós: «*Vaya, vaya con el señor Sardá*», i parlava baixet al senyor Sardà com consolant-lo.

Altres convidats, poc riallers o menos enterats de noms reis, se miraven a l'inspector i al mestre i fins alguns feien posat d'enuig.

Don Manuel, notant lo dolent èxit de sa brometa, volgué enllestir i ab quatre esgarrapades examinà de gramàtica, de geometria, d'agricultura... (per cert que era llavors molt de moda cert manual de don Alejandro Olivan, del quin cap dels deixebles, fins sabent-lo de cor, entenia un borrall. Tot eren *barbechos*, *ingertos* i altres paraletes que repetien com cotorres). Sàvia costum, la d'ensenyar en llengua forastera!

Lo tal inspector exercia per primera vegada ses funcions en població catalana, i avesat sens dubte a deixebles de Cuenca, o de Valdemoro, que són ton savis!, lo parlar i respondre d'aquells noiets catalans... *como si dijéramos... así... de raza inferior*, li feia gràcia.

[39]

RECANCES

Quina dolçura, quin repòs per l'esperit quan a l'evocar dies que foren sols vénen a la memòria paraules falagueres, accions espontànies i gustoses!

¡Quina tristesa, quanta recança al recordar renys, males paraules, moviments de brusca impaciència!

La manera d'ésser tractat durant l'infantesa influeix en los actes futurs, en los sentiments que el pròxim inspirarà, en la conducta que ab ell serà tinguda.

La generalitat dels mortals guarda, com l'arbre ses corbes, les derivacions de sentiment impreses en lo ser per l'educació primerenca.

Lo qui essent infantó fou tractat per qui el cuidava, ab dolçura i bons modos, guardarà sempre, per malvat que siga, una esclètxeta del cor per on filtraran la compassió i l'enterniment.

Lo qui sols rebé tractaments durs, paraules feréstegues, encara que dotat d'angèlica natura, passarà hores melancòniques, entristides per un sentiment de llàstima envers lo qui havent pogut fer estimar llur memòria sols mereixeren davant sa consciència respecte, puix eren *Padres*, i compassió, puix no

comprengueren tota la dolçura, la [40] tendresa, los raigs d'amor que de llur tracte devien rajar.

¡Tristos, sí, tristos los pares o curadors que prefereixen fer plorar de por a fer plorar de goig, los qui podent ésser amats se contenten del respecte exterior i la submissió física, los qui tenint dret a totes les gràcies, minyoneries i melositats de llurs infants, se contenten d'un fred i respectuós «Déu us guard», los qui podent saber fins les més secretes i sútils sensacions, les més ingènues com les més atrevides creències, se contenten d'un «Si és servit», i es troben perfectes educadors quan han conseguit lo *summum* de la bona criança: «Lo noi no resposteja!»

Ab llàgrimes recordava el Jaume certa tarda, entre altres, en la quina sa *dolenteria* li valgué un correcció, que essent ja home, li semblava un somni.

Hi havia prop del *Molí vell* (1) una barraqueta mig enrunada en la quina s'acollí ab vènia del Garriga una velleta pobra i malaltissa anomenada la Stefania, mare d'un que morí al servei i àvia de dues noietes que ab ella vivien.

Eixa pobra vella es mantenia i mantenia a ses nétes... qui ho sap? potser de caritats que li feien los Garrigas, puix molt sovint un o altre de la família anava a portar-li, si no diners, força recapte.

Una tarda, lo Jaume, feia anys, era el 19 d'agost, després d'haver corregut prou per les vinyes, entraren tots los menuts demanant bere- [41] nar, que devia ser de cerimònia, en celebritat de la diada.

La senyora Pona ja ho havia endegat tot, fins havia fet parar taula ab estovalles, i els ous durs, la botifarra blanca, l'enciam, estaven arreglats ab simetria.

Los comensals eren, demés del Jaume, son germà gran, la Mercè i el Narcís Figuerola, un orfenet que al ser los Garrigas a la Masia hi vivia com si en fos fill.

Després d'haver fet l'honor al Jaume, ab molta brometa, de donar-li el cap de taula, tots s'havien assentat i servit per la tia mateixa, que sempre anava i venia, començaven a esclofollar ous.

Comparegué el pare.

—Té —digué al Jaume, per ser lo de més a prop, per atzar—. Té, porta aquesta ampolla a la Stefania.

I se n'entrà per dins a refrescar o buidar-se les butxaques, que al muntar de Tarragona sempre duia plenes de mostres i paperets.

L'ampolla era damunt de la taula. Uns i altres la miraven consultant-se ab lo mirar, puix instinctivament trobaven que el pare hauria pogut enviar lo recado per una mossa de la cuina... i el Jaume, ab un ou dur mig esclofollat, no sabia si aixecar-se per executar l'ordre o encomanar-la al primer que passés.

—Que ets sord? —féu lo pare, tornant de per lla dins.

—Deixa'l estar —intervingué la tia—. Avui és lo seu aniversari... Ja hi anirà un baillet. [42]

—Ai, jo et flic! qui mana aquí? Pren l'ampolla... *andandu*, cap a ca la Stefania.

I el noi respongué que si la Stefania volia l'ampolla...

(1) Veure *La Família dels Garrigues*.

—Bo a fe de Déu! me sembla que respostegeu... —féu lo pare—. Una pobra vella que pateix de mal de mare, que li agafen accidents... que espera la medicina! mal cor!... —i exaltant-se, sobtadament, li ventà una bufetada, arrencant-lo al mateix temps de la cadira estirat pel coll del gec, posant-li l'ampolla a la mà.

Lo procediment semblà tan injust al Jaume, que, cosa inacostumada, insòlita, mai somiada... gosà respondre:

—Ja que em pega no hi vull anar!... —deixant l'ampolla, que al topar brusquement en la taula es va trencar.

Son pare l'agafà pel cap ab tal ira!... Val més no referir-ho.

Al Jaume sols li fou impossible oblidar que son pare, volent *accionar* ab llibertat, l'arrossegà cap al menjador, del quin ab una patada ajustà la porta... i que als seus crits i plors responia:

—Mal creient! pocs modos! ja et recordaràs del dia que feies anys!

...En efecte, moltes vegades li ha vingut a la memòria... fins a pesar seu. Sols necessita veure un mirall i reparar lo trenc que rebut per la mà paterna se féu en lo cantell d'un banc... ran del cabell... prop del pols esquerre, una costureta en forma de T... de vegades roja, altres confosa, esborrada.

[43]

CARNESTOLTES

Malgrat lo rigor paternal que la tia reproduïa ab reganys (ella mai los posà les mans a sobre), algunes vegades li conseguen, quan eren a ciutat i el pare a la Masia o fira d'algun poble... un parell d'hores d'esbarjo que passaven ab nois de famílies veïnes jugant a coudinars, a capelles, a fer *balitats*: figueretes, cavall-salt, enxancarrar-se com certs *niños Icaris* d'un *circo* que passà, disfressar-se!...

Un any, per carnestoltes, hi havia a l'aparador de ca la senyora Angeleta (una drogueria de prop la Mitja Lluna, casi davant de casa el ric Salvat, l'*americano*), unes caretes que feien somniar despert al Jaume.

Una entre altres li tenia el cor robat. Era tota verda, imitant la faç d'un lloro, i el bec, descomunal, groc, ab uns viuets vermells que l'encantaven.

Veure-la i fer-se el propòsit de posseir-la, tot fou u.

Ne preguntà el preu i li digueren: «Catorze quartos.»

En sa vida havia sigut més econòmic i el dimarts de carnaval ne tenia ja vuit d'arreplegats.

N'hi mancaven sis i lo que era més important, [44] la vènia de comprar la careta i sobretot de fer-ne ús; mes tan dòcil i bon noi sigué al llevar-se, a taula, i al tornar d'estudi, que en un moment de platxeria obtingué de sa tia quartets i llicència.

Corregué a ca la senyora Angeleta, i sense poder parlar, tant l'alegria el sufocava, mostrà la careta, donà els quartos i se'n pujà corrent altre cop a

casa, aon entrà fent «uh! uh!» a tots los que s'hi trobaven, preguntant-los ab veu de falset si el coneixien.

Li semblà tan divertit portar careta, que cercant una bona beta al paneret de sa tia, féu los foradets necessaris en lo cartó i se la lligà pera tenir les mans desembarassades.

Quan sa tia, la senyora Francisqueta del pis de dalt, la Mercè, la criada i el cotxero de câ els Salvat, son promès, que sempre eixia de per lla darrera els fogons, l'hagueren «conegut», la tia li digué:

—Vaja, prou has fet lo boig, treu-te la careta.

Que era cas! al contrari, ab impaciència febroso farfullava pertot arreu cercant qualsevol cosa que pogués servir-li de disfressa.

La senyora Francisqueta, casadeta de poc, sense fills, i per tant criaturera, regirà els seus armaris i al cap de poc baixà ab una gran casaca de panyo verd i botons de banya, portada per son avi, probablement, molts anys enrera.

La casaca, que li penjava fins als talons, un gran barret de palla i un bastó-mangala, completaren la disfressa.

Un cop ben endegat, tingué ganes de fer-se veure, i tan engrescat estava que la senyora Francisqueta havent insistit molt, sa tia consen- [45] tí en deixar-lo baixar al carrer... ab la condició expressa de què no s'allunyaria.

A l'eixir, los seus primers passos foren d'un home decidit a divertir-se, mes encara no girà la primera cantonada, uns quants aprenents de boter, potser més decidits que ell a fer gresca, cridant-se los uns als altres, s'acostaren ab poc respecte del seu nas de cotorra i li estiraren.

Ai! ai! ai!

Lo Jaume alça la mangala pera castigar tanta insolència, i altre xicot li enfonsa el barret, desarreglant-li careta i tot, deixant-lo cego.

Cego de ràbia repara l'avaria i empaita a l'agressor. Quan ja casi el té, altres per darrera li estiren los faldons de la monumental casaca. Aixeca novament la mangala, li prenen, corre darrera el lladre i tots corren... Lo Jaume davant, més aviat fugint que empaitant.

Al voltant del carrer la colla era ramat, lo grupo era turba. Espaorit com lo cinglar que els mastins ostiguen, s'arremanga els faldons i més lleuger que una guineu, s'enfila escales amunt d'una porteta oberta.

Los altres, no menos lleugers, ja casi el tenen, quan la senyora Ignàcia, botera, es presenta al replà de l'escaleta i ab sa veu forta i maneres brusques amenaça perseguit i perseguidors, ab crits... i ab una escombra!

Lo Jaume diu lo seu nom, mes la cridòria és tal, que la senyora Ignàcia res entén, i la terrible escombra està per caure damunt les espatlles de l'afligit disfressat, quan, oh dolor!, esquinçat un tros de galta de sa careta adorada, consegueix descobrir-se. [46]

Tot s'explica, la senyora Ignàcia etjega l'escombra als morros del més atrevit, i arplegant al Jaume sota el braç, se n'entra al pis.

Lo pobre Jaume devia tenir un posat tan bufó, que la bona dona no es pogué aguantar lo riure, aspergint-lo ab la més espurnejant riallada que vella de bon humor i poques dents haja mai fet.

Quan acabà de riure, i el pobre Jaume d'eixugar-se la suor i les espurnes rebudes, parlaren sèriament... i el noi li explicà, ab ràbia continguda, tots los tràmits de sa tragèdia... que encara féu riure a la vella una miqueta més.

Li aconsellà desdisfressar-se pera entornar-se a caseua, o bé esperar que els murriots del carrer s'haguessin dispersat, mes l'amor propi féu respondre al Jaume que no tenia por, que no volia treure's la disfressa.

—Tu mateix, fill, per tu faràs... *paró*, mira —i encara tornà a riure—, camina de pressa! La senyora Pona deu passar ànsia.

Obrí el balcó, vegé que els xicots eren lluny i li digué:

—Ja pots eixir.

Ab so bec de lloro sense lligams, tenint que aguantar-lo ab la mà esquerra i en la dreta els faldons de la casaca, lo Jaumet se'n tornà a caseua, aon era esperat ab impaciència.

Al veure'l entrar, la careta trossejada, sense bastó, lo barret esbonyegat, la casaca sense aquells colossals botons de banya, tot foren preguntes... i quant més insistien pera saber si s'havia divertit, lo cor més se li inflava... acabant per esclafir en un plor tan intens, que la tia s'alarmà. [47]

La senyora Francisqueta el paupà tement tingués alguna cosa trencada.

Tantes atencions l'exasperaren, i sense dir més que «No tinc res! deixeu-me estar», se ficà al seu quarto, aon, ajagut damunt del pallet dels peus del llit, plorà! plorà! plorà!, fins que les fonts dels ulls se li estroncaren.

[48]

VIDA NOVA

I com lo Jaume no tenia cap més feina a l'estudi del senyor Sarobé, puix arribà el dia en què el mestre no *li podia ensenyar res*, son pare desdonà el piset, *encomanà* la Mercè a les Monges de l'Ensenyança i a ell lo matriculà de llatí en lo Seminari, essent cosa decidida que havia de ser capellà.

Les primeres setmanes de sos estudis *professionals* se passaren bastant feixugues, mes l'adolescència té ressorts de tal força que la pena en los joves dura poc.

Com estada material no podia desitjar-ne de millor. Vivia a casa d'un canonge amic de son pare, que feia tres o quatre anys dirigia ja els estudis i conducta de l'orfe. La casa era gran, espaiosa, sana, fresca l'estiu, calenta l'hivern.

Lo bon senyor los feia llevar a ell i al Narcís al trenc del dia, oïen missa, estudiaven i a les vuit eren a l'aula.

Lo Narcís, que passava retòrica, l'ajudava tan com podia, i ab ben poca feina lo treball escolar anava endavant... tant, que fins li vagà, i aficionat a la música, sa bona o mala estrella lo féu entrar en intimitat ab l'organista de la Seu, que ab gran misteri li ensenyà de solfa.

Passà un any, ne passaren dos i tres i quatre, [49] i si bé com més anava més corprès se sentia per la música i ses manifestacions materials: los instruments, la composició, l'execució d'obres de mestres... com a estudiant *per capellà* s'anava endarrerint. Sa conducta escolar era l'*oprobi del Seminari*... (paraules de mossèn Castells, que n'era el director) fins al punt de què un any, lo darrer que hi passà, a fi de curs fou *reprobat*.

No perquè en realitat conegués les matèries professades pitjor que un altre estudiant de sa classe, sinó pera castigar en ell la visible repugnància ab què seguia aquella mena de vida, per la mala gana ab què el veien anar de l'aula a la capella, del confessionari a la meditació, del trisagi al sermó doctrinal. Altres deixebles badallaven i grunyien interiorment... cap ho demostrava als mestres. Sols lo Jaume, sense fer-ho expressament, deixava veure moviments d'impaciència.

No era descregut, al contrari, se sentia prou imbuït de cristianisme pera preferir aquesta religió a totes les altres (que en veritat sols de nom coneixia), prou ferm catòlic pera defensar la *Doctrina*, si mai necessitava sa defensa; mes se coneixia incapaç d'explicar-la al poble, de sostenir-ne, per ofici, les excel·lències; de predicar-ne les virtuts i signes divins... no es considerava prou perfecte per ésser segons sa bona fe i honradesa natural un sacerdot com ell comprenia.

Ni remotament li venien a l'esperit dubtes ni argúcies, mai havia conversat més que ab gent creienta i devota, ses lectures fora de classe se reduïen als llibres de la Masia, que si bé nom- [50] brosos eren, casi tots d'aventures, d'història, de belles lletres.

Tot lo més havia reparat en los clàssics, casi sense voler-ho, i fins lo reparo li feia pena, que també abans lo Cristianisme visqueren gent virtuosa, homes dignes de lloança, dones castes, ciutadans abnegats, hèroes de creències religioses, mestres de moral, sers que passaven pera mantenir relacions ab la, o les divinitats... mes no llaurava fondo i es contentava de plànyer al tendre Virgili, que no fou batejat!... i tenia llàstima de Lucrecia, que cometé un pecat mortal, i sentia gran pena per lo pobre Sòcrates... vell, lleig, emmetzinat... i després de mort... qui sap?... Al cel? de cap manera! No havia rebut l'aigua del Jordà! Al purgatori? llàstima d'home!; als llims? probablement als llims.

Ab lo llim tot s'arreglava, i quan algun gentil o una pagana li eren simpàtics, o que llurs virtuts l'enardien, si li feien massa condol mentalment, los suposava en un jardinet fresc del llim, esperant torn sense gosar lo Bé Suprem ni sofrir greus penes.

Incapaç de sostenir suposicions que no fossin ortodoxes, sense adonar-se'n, innocentment, de vegades en ratos d'esplai ab escolans o mestres, contava sos arreglos mentals, ses simpaties precristianes, ses esperances de què tots los *Justos*, encara que no haguessin tingut la felicitat de nàixer de vint centúries ençà i poc més o menos del Mediterrà al Bàltic, no fóra *Just*, cremessin darrera aquelles reixes tan esgarrifoses, damunt d'aquelles graelles tan eriçades de pues, dins d'aquelles calderes de pega fosa que ab paraules [51] de convençut descrivia lo aleshores tan popular pare Claret, (un sant! un savi!, deien los mestres del Seminari.)

Si el seu interlocutor era bondadós i intel·ligent, feia la rialleta, donant-li explicacions que per lo difuses aturaven les ganes d'objectar; si era un d'aquells caps-pelats que es fan capellans perquè han nascut en lo carrer del Roser, a Tarragona, com s'haurien fet rabins si fossin nats a la *Judengasse* de Francfort, lo mirava ab desdeny, li responia quatre llatinades... i s'allunyava d'ell fent-se creus.

De l'un a l'altre lo pare Castells ho sabia tot, i el Jaume havent passat un examen de fi de curs ni millor ni pitjor que molts altres, rebé com recompensa la gran *carabassa* que tant disgustà a son pare.

SOLDADURA

Era una vesprada xafagosa quan pujaren al Mas després dels exàmens.

L'acolliment fou glaçat. Després hi hagué crits, sermó, i l'hereuet que volgué defensar al Jaume hagué sa part de la indignació paternal. Tot foren plors i disgustos. Uns quants dies després, per un motiu fútil, lo pare havent-lo sorprès ab un violí a la mà, li féu ascles l'instrument. Total, que el Jaume, en lloc de ficar-se al llit, aquell vespre mateix fugí de caseua.

Passà molta misèria, corregué un xic lo món i sols tornà al Mas cridat per un de la casa que l'avisava de què son pare estava greument malalt... Hi arribà just a temps pera veure'l morir.

L'hereuet quedà per amo, i la tia, que mentre visqué son germà, a l'exemple de sa energia fou enèrgica i al reflexe del seu rigor, rigorosa, abdicà sa autonitat, i fins per no tenir tractes ab l'hereuet, que es conduí malament, baixà altre cop a viure a Tarragona, acompanyada de sa neboda Mercè i del Jaume, com quan eren petitets.

Mentre lo Jaume *corria món*, l'orfe s'havia quedat al Mas cuidant-se dels treballs agrícoles... i vivint a prop de la Mercè.

Succeí que l'orfe s'enamorà de la noia, con- [53] fessant-ho al vell Garriga, que poc abans de morir negà solemnement sa vènia a les pretensions del jove.

Aquest, desesperat, avergonyit, confós, tornà al Seminari, prosseguint sa carrera casi acabada, i l'hereuet se quedà al Mas, que ben aviat fou lloc de disbauxa

Lo Jaume no podent a Tarragona fer sos companys habituals d'aquells pescadors que quan era petit bastaven a ses concepcions d'homes grans, sols anava a la platja per veure-hi a la dida, al didot, a sos germans de llet i demés parentela, que sempre l'acollien com de casa.

Hi passava hores mortes, fantasiejant, contemplant la mar, examinant-se, projectant medis de vida... qui freqüentar? ab qui raure en aquella ciutat tan curta?

Li quedaven los marits i fills d'aquelles donyes Marietes, amigues de sa tia, mes desgraciadament eren sers tan pesats! tan cerimoniosos!...

De selecció en selecció es trobà reduït pera esplaiar-se a empendre grans passejades pels encontorns de la ciutat o assentades de dies enters en l'Arxiu del Capítol, girant llibres o parlant ab lo sol jove que entre els coneguts li era grat: lo fill de llur procurador, escrivent llavors de la Cúria.

Anant i venint visitava als encarregats de la liquidació paterna, i quan tot estigué casi aclarit, sa germana fou la primera en parlar-li de París i Roma, dels seus ensomnis de glòria artística.

La tia, que s'havia tornat una malva, no s'oposà als callats projectes del Jaume, i per fi, jurant-se mútuament donar-se noves los uns dels [54] altres, emprengué altre cop lo camí que devia conduir-lo a la celebritat.

Se trobava a Alemanya quan sa germana li féu saber la mort de l'hereuet, i sense perdre un dia retornà a casa, arribant-hi en lo moment precís en què

altra desgràcia los capbussava en aquell llac de tristeses del quin feia temps la família no podia eixir.

L'orfe, pocs moments ans de pendre ordres sagrades, sabent que el Jaume arribava, volgué veure'l... o veure a la Mercè.

Fugí del Seminari, corregué a prop d'ella... mes sorprès pel senyor canonge, eix li féu llegir certa carta... i...

Lo paper deia tals coses, que el pobre Narcís, esgarrifat de pors diverses, la por moral de condemnar-se, la d'ésser dragat pel canonge que ab ulls roents d'indignació i gesto tràgic li mostrava l'espai, no sabent lo que feia, subjugat, foll, mirà al cel, i els ulls enlaire es llançà de dalt a baix d'un terrat on tenia lloc l'escena.

Tots lo cregueren mort!

Fins lo senyor canonge, en sa santa caritat cristiana, havia deixat a l'afligida família resant un Parenostre i una Ave-Maria en sufragi de l'animeta de l'inconscient suïcida.

[55]

«Larga vida un triste tiene»

CALDERÓN

La Mercè havia caigut en basca, i el Jaume, a l'entrar i fer-se càrrec de lo que passava, no sabent per de prompte a qui acudir, féu quedar per força a la majordona, que es retirava seguint al seu senyor.

Entra ella i ell portaren a la desfallecuda prop de sa tia, que acotxada sofria un atac d'aufegor, i reparant que la Mercè donava lleugers senyals de retornar-se, corrent escales avall, eixí al carrer, passà el portal de Sant Antoni, féu lo tom per darrera muralla, arribant esbufegat al fosso on lo pobre Narcís expirava.

Sense saber com, puix en veritat res digué a la gent que pel carrer volien aturar-lo, preguntant-li aon corria, lo cer és que arribà acompanyadíssim prop de l'orfe... tenint lo goig intens, a l'abraçar-lo, de sentir-li encara batre el cor.

—Viu! viu! —crià el Jaume.

I mentre los uns se preguntaven què havia sigut, i altres volien enfilarse per les roques pera cridar i donar noves als de dalt, los més discrets cercaven aigua, reactius, vinagre. [56]

Lo Jaume no feia més que plorar, abraçant a l'orfe, dient-li paraules d'amistat.

—Has caigut, veritat, Narcís? Has caigut, recorda-te'n bé, m'entens? has caigut.

—Arreglava el rafal del terradet per ma arribada... ha caigut!... —deia el Jaume dirigint-se als qui l'havien seguit—. Lo cap li ha rodat... ha caigut!

—Quina caiguda! Avui torna a nàixer! —s'exclamà el menos immutat de la colla.

I uns admiraven lo miracle, mentre altres trobaven que res tenia de portentós... recordant lo fet d'aquell minyó que no volent entrar en caixa (era quinto, l'operació de l'entrega es feia en la sala del Palau de l'Arquebisbe, que

dóna a muralla, per un balconet encara més alt que el terrat del canonge Morros...)

—I bé què? —feia un impacient.

—Que el quinto, en comptes d'entrar en caca, saltà pel balconet i encara corre.

Entre uns i altres arplegaren al pobre Narcís, que sols tenia un buf de vida.

Comparegué un pagès ab un baiart i estenent-hi damunt geccs i sobretot falques humanes, puix tothom sostenia al ferit de manera que ni un fil de sa roba reposés en fals, lo pujaren al glacis... i allí, més airejat, ab més espai, fou possible fer recular la gentada reservant un rotllo dintre el quin hi havia el Jaume, i un pastor, lo Josep del forn dels canonges, comparegut al tenir notícia de la tombarella.

Havia adobat tantes trencadures a ses cabres!

Feren pendre al ferit un glopet de beguda for- [57] ta, li mullaren los polsos ab vinagre... i mentrestant, lo Josep paupava amunt i avall, bellugant lo cap ab senyals de compassió.

—Té un braç desllorigat... serà lo de menos, en quant a la cama dreita està rompuda... teniu: aqueix bony damunt lo genoll és causat per la trencadura.

Lo Narcís reprenia coneixença, i volent bellugar un membre gemegà.

—Està salvat! Si sent lo mal ja tenim home... No serà res, noi! No tinguis por! A la teua edat los ossos tenen saba forta... s'afegeixen com a potes de cadira.

Per fi arribà un metge de persones. Lo doctor Ricomà, home de gran saber i experiència, un metge d'aquells de poques teories, de bon sentit, més curador que els saviassos de les grans ciutats, analistes de quintaessència que volen conèixer les causes de tot, s'erren sempre, i no entenen un borrall de pegats ni bàlsams... *desdenyen la terapèutica*.

Era més alt que tothom, prim escardalenc. Sempre anava corrent i ab poques paraules enllestia.

Confirmà en part lo diagnòstic del pastor, si bé fou menos afirmatiu que ell en lo de si l'os de la cama s'afegiria fàcilment; tenia por al mateix temps d'una febre cerebral.

—La trencadura és damunt del genoll i l'articulació hi està interessada. Quan lo genoll s'espantilla és dificultós tornar-lo a lloc... les articulacions de l'esquelet humà són obra de Déu!... excepte la del genoll, que l'articulà el diable. [58]

Sense perdre temps i tot parlant, ajudat pel Josep pastor, lo Jaume i dos o tres homes més, tractà de posar l'os a lloc, i un cop fet determinaren emportar-se'n lo malalt.

Entre varis aixecaren lo baiart en què reposava, i caminant a pleret lo tornaren a casa... on, a l'entrar, féu esparverar a la majordona del canonge, que tornava de ca l'apotecari ab aigua naf... i la dolça satisfacció d'haver-se aliviat de tants *disgustos*, contant la *mort* de l'estudiant al senyor Alberic, l'apotecari, i altres desenfeinats que sempre eren per allí arreglant l'Europa.

La Mercè, sense tenir cap os trencat, era potser la més malalta. Eixia d'un accident i en prenia un altre, tot lo seu cos tremolava. Los ulls tan aviat tancats

com de vegades fixos, esperitats; ses mans agitant-se, obrint-se damunt dels llençols, agafant-se a coses immaterials que sens dubte veia volejar. Lo color canviant, tan prompte encès, com de cadàver, la pell seca, clapada, ressortint-li en los polsos i el front unes piguetes que quan la salut era bona i la sang circulava roja, fluïda, no es veien casi, en son suau i agraciat visatge.

Lo seu temperament, usat per tants mesos de greus tristeses i de poc esbarjo físic, no podia resistir a l'excitació nerviosa, i tot lo sistema, exasperat, sense el contrafort de la salut muscular, produïa llargues basques, que al calmar-se la deixaven en un estat d'ensopiment febrós i delirant.

Tan aviat bellugava els llavis riallera, com plorant silenciosament murmurava mots incohe- [59] rents, manifestant en son semblant i síl·labes sobtades l'estat de son esperit, que li recordava èpoques felices o angunioses escenes. Al plorar parlava sense seguida, del pare, de l'hereuet, de sos germans... d'aquell que la volia per muller.

—Pare del meu cor! —s'exclamava— perdoneu! No ha sigut meua la culpa... T'he dit mai que t'estimava? més que als altres? digues... respon!...

Volia excusar-se d'una estimació inspirada sense que ella n'hagués sigut voluntàriament causadora i de quina intensitat mai se féu càrrec. Li venien a l'esperit com dards llançats per mà enemiga fets i accions... i en sa rectitud responia que son afecte li semblava just, legítim.

Altres vegades s'acusava de no haver sigut prou freda i rigorosa.

—Per què el portàreu a casa, pare estimat?, per què no l'amagàveu?

Quan pujaren lo ferit, ho feren ab gran silenci, perquè ni ella ni la tia haguessin esment de res...

Al cap de poc, les anades i vingudes de metge i veïns cridaren l'atenció de la senyora Pona, que groga, aufegosa, caminant com un espectre, eixí de sa cambra, apoiant ses mans descarnades en parets i mobles; ajupint lo cos, llevant-lo de sobte pera arreplegar una alenada d'aire... aspirant-lo fortament, respirant-lo ab recança com qui sent que gasta ses darreres bufades.

La força de voluntat féu en ella lo que no podien les medicines, i ab admiració de tothom se la vegé, vestida, anant al costat del llit de la [60] Mercè, al capçal del Narcís, que ensopit per gran febrada, res sentia; seguint al Jaume, que acongoixat partia son temps i ses llàgrimes d'un malalt a l'altre.

—Tia, quantes desgràcies alhora!

—Fill meu! càstics de Déu!; mes, pregant-lo força, son rigor se calmarà... fóra impossible sofrir més... Aquella família nostra... nombrosa, rica!... desvalguda ara...

—No ploreu, tia. Jo sóc aquí... estic fort i robust, sóc jove. Porto algun dineró: la nena curarà, l'*altre* també.

—Curaran! Déu ho faci! Sigau tots feliços!... Preneu ma vida, Senyor, preneu-la en paga!

—Nena, Mercè, prenda meua! filla del meu cor!... —feia abocada damunt del seu cos—. No em sents?

I li parlava ab sa boca freda, tocant casi aquells llavis ardorosos, fent ab ses mans seques, ertes, cordilloses, tendre capçal a l'inanimat caparró de sa neboda.

—I aquest desgraciat, què serà d'ell? —murmurava sola davant lo cos rígid del Narcís, agitat per feble i afanyós respirar.

UN CAPITA DE TROPA

Don Romuald Larramendi, voluntari de la guerra de la independència, arribà a l'edat de cinquanta anys essent senzill tinent del 6.^è de Línia, *Regimiento de Saboya*, en les rengles del quin seguí la terrible lluita dels 7 anys.

Pera res sentia més la poquedat de sa posició que per l'impediment que li causava de realisar lo somni de tota sa vida: establir-se en poble petit ab la paga de capità retirat i el sou de la creueta, dedicant-se a la cacera, exercici al que tenia gran afició... i veient-se el mostatxo gris, casi no gosava dir-ho: casar-se ab una minyona reposada, que li semblés prou modesta pera acceptar sa posició i bastant honesta pera passar fent mitja o resant *parts* de rosari les nombroses hores que ell pensava dedicar a la persecució de guatlles i perdius.

Per fi lo general Van-Halen, davant qui en la ensagnantada batalla de Pere Camps, ell havia caigut atravesat per bala facciosa, fou ministre de la guerra, i quan lo pobre don Romuald feia quinze dies confegia certa carta que començava: «*Mi general: Voluntario a los diez y siete años, citado en la Orden del día después de las gloriosas jornadas de... alférez en 1827, teniente en 1835... y teniente aún hoy día de la fecha...*» lo [62] coronel del seu regiment de guarnició a Figueres, lo saludà un matí dient-li:

—*Dios guarde a usted, señor capitán Larramendi.*

Don Romuald cregué que el coronel bromejava, i per sola venjança murmurà: «Si no ho sóc, deuria ser-ho! *Voluntario a los diez y siete años, citado en la orden del día de...*», la projectada carta...

—*Acérquese usted, hombre* —afegí el coronel, i després d'haver-li assegurat que no tan sols era capità, sinó que junt ab lo «nombramiento» havia arribat una carta del ministre que li anava dirigida, don Romuald, mut de sorpresa, començà, «in mente» altra carta dient: «*Mi general, indigno por todos conceptos de la alta distinción con que V. E...*»

Arribà a les oficines, vegé els papers en regla i pera no ser reparat de la jovenalla que el redoltava, puix era home que difícilment conseguia amagar ses impressions, eixí al carrer, entrà al seu «Pabellón» com si el perseguissin i oblidant los anys de servei, les ferides, les ordres del dia; sense pensar en lo coronel del seu regiment, que hauria pogut ser-li fill, ni en los innombrables brigadiers i generals que havia vist soldats i cabos, cosa que tenia sols present quan les temptatives de carta ministerial eren ben fortes, aixecà les mans enlaire, exclamant-se: «Encara diran que no hi ha amistat! Jo el primer sóc un mal home... Sovint he dit: en lo món sols impera la intriga, la falsedat, l'adulació. Qui he adulat? quina falsedat he comesa? I no obstant, en plena pau, sens més ni més, al cap de set me- [63] sos de guarnició en aquest castell encantat de Figueres, se'm nombra capità. Bé és veritat que altres menos vells que jo són generals, mes quina batalla he guanyada jo? quina fortalesa he presa jo? quin comboi he comboiat, jo? És una injustícia. Mon cos està ple de ferides! però també porto la medalla dels valents!... i pensionada! Además, ésser ferit no prova res: lo qui s'acosta a l'era s'empolsega.»

Son goig no tingué límits quan reparà que la carta era, firma i text, de la mà del General. «*A mi buen amigo, el valiente capitán don Romualdo Larramendi*», deia l'adreça. No pogué contenir-se més, los ulls se li enterboliren, i malgrat d'haver-se mantingut dret i ferm davant francesos i carlins, caigué en una cadira acusant-se d'ingratitude envers Déu i els homes... pensant en lo que el Regiment diria al veure'l capità... diran que sóc un intrigant. La rojor li vingué a les galtes, i pera no passar per tal afront casi hauria preferit quedar-se de tinent tota sa vida o fins a tant que una bala se li emportés braç o cama... una cosa que demostrés a vells i joves que les dues xarretes eren ben guanyades.

Lo ministre li deia que reparava una injustícia i desitjava tant servir-lo, que abans de destinar-lo a un regiment aon hi hagués vacant, esperava li digués si tenia preferència per tal o qual guarnició o si volia més entrar a les oficines del ministeri o en l'estat major de plaça, acabant: «*En fin, amigo Larramendi, espero me diga lo que más sea de su agrado, y crea tendrá un verdadero placer en servirle, su antiguo capitán de la 1.ª del 1.º Ant.º V. H.*» [64]

Lo bon veterà prengué consell de don Mariano Etcheparre, un paisà seu (l'un era de Pamplona, l'altre de Tafalla), músic de contracta del seu regiment, que com ell havia amidat ab les sabates tots los camins i carreteres de la península... perseguint o perseguits! vençuts o victoriosos! Sempre músic de contracta i probablement hoste d'alguna casa de caritat quan se li acabés lo buf pera sonar lo requinto que tants anys ha refileva. Era fadrí i no es coneixia parents propers.

Eix músic, sens dubte menos favoregut encara que don Romuald, era un filòsof a sa manera. Així com altres militars ambicionen graus i galons mando, i glòria, ell reduïa ses aspiracions a les capones daurades i a l'espasí ab guaspa de llautó dels músics majors.

Los dos amics convingueren, ja que tan bona ocasió es presentava, que més valia per Larramendi un bon *empleo de Capitán de Plaza* i viure tranquil, reposat, casi burgès, en una capital de província... del Mediterrà si fos possible.

En quant a entrar al ministeri, ni sisquera en parlaren... Les plomes i tinters feien més por a don Romuald que no pas bombes i metralla. Lo senyor Larramendi no parlà a ningú més de sos projectes, tement una resposta evasiva i per altra part, volent ésser per l'amic Etcheparre lo que el general era per ell, prengué una ploma nova, la trempà d'allò més fi i ab sa corresponent falsilla i tots los ets i uts, escrigué al ministre, tractant-lo sempre de V. E. i de mi general.

—*Amigo Etcheparre* —deia llegint la gran carta [65] ta al seu company—, es *preciso ser intrigante*.

Donava les gràcies al general per lo que havia fet ja, indicant-li solament lo de la *Plaza*, i insistint perquè el *pobre Etcheparre*, que li recordava, músic de contracta ab tants anys de servei com cada u d'ells, tantes ferides, tantes companyes, etc., etc., fos nombrat músic major... *por antigüedad* si fos possible, puix la teoria l'apurava. i *después de todo*, deia acabant, si no sap molt de contrapunt, ha sapigut servir-se d'un fusell més de quatre vegades.

Tot eixí a la mida de llurs gustos. Les *intrigues* de don Romuald tingueren èxit rapidíssim. Ell fou destinat a la *plaza* de Tarragona, i el seu company Etcheparre a un regiment poc filarmònic sens dubte que es trobava de guarnició a *Huesca*.

La separació entre els dos militars fou trista. Tot era la darrera vesprada que passaren junts recordar-se mútuament *accions*, ferides, nits de fred. L'un recordava als qui havien fet carrera: al valent Gurrea, que prengué el mando de llur brigada l'any 36.

—A Barcelona fou —afegia l'altre—, i força que plovia lo dia de la formació...

—La primera vegada que eixírem ab ell agafàrem aquell bergant de cabecilla: lo Pere Lluch... a Biosca el fusellàrem!

—I Fajardo, quan vingué de coronel... a Santa Coloma? no recordes com nos féu córrer?

A don Romuald li semblava veure encara al gran Mina, que acompanyà *personalment* una diada de neu, de Calaf a la Panadella. [66]

—¿Y la gran parada de Cervera, cuando mi amigo Van Halen tomó el mando del ejército, recuerdas, Mariano?

I l'un retreia fets del malhaurat Aspiroz, i l'altre reia recordant al general Clemente que sempre cridava davant les tropes, sense barret ni morrió lo cap un.

Passada certa edat, cada vegada que l'home estreny la mà d'un que s'allunya pensa involuntàriament: «Lo veuré més? me tornarà a veure?»

Encara el músic no havia arribat a *Huesca*, que don Romualdo ja exercia ses funcions de *Capitán de llaves* a Tarragona. Ell era l'encarregat de fer tancar i obrir los portals i rastrillos de la Imperial Ciutat. Son casaquí just de mànegues, son barret apuntat, son corbatí de cuiro, son mostatxo retallat a ran de llavi, sos ulls saltadors, son caminar encarcat... son geni bondadós, foren tan aviat coneguts, que al cap de poc temps, quan se volia tractar a una persona de millor de lo que semblava, tothom la comparava al capità Larramendi.

Durant les hores vagaroses que el seu ofici li deixava, corria per colls, pujols i garrigues, saltant marges o atravessant pinedes, en persecució del conill poruc o de la guatlla parladora. Anant i venint féu coneixença ab un altre gran caçador, lo sastre Ventureta, un de petitó, tot afaitat, que portava pont a les calces, sabates ab lligams... i ben aviat entre els dos s'establiren llaços d'una perfecta amistat.

Lo senyor Ventureta se sentia instints guerrers, com li deien per broma els seus pacífics parroquians al veure-li sovint fer plans de batalla [67] damunt del taulell, ab guix, botons i gafets que representaven unitats tàctiques.

Lo capità Larramendi envejava, en canvi, la pau burgesa; així fou que, cedint l'un i prenent l'altre certes costums i frases militars, arribaren prompte a un terme mig que els igualava casi en llur manera de pensar i viure. Lo bon don Romuald, que ab los anys d'abono afegits als de servei *día por día*, ne tenia de sobers pera demanar lo retiro, lo demanà i obtingué, i llavors son amic lo sastre li llogà un piset a caseua i junts parlaven de *flanco derecho* o de *paso de carga*, a propòsit d'un vol d'estornells que els havia fet suar debades... i junts se disputaven al parlar política, puix don Romuald, com tots los navarros no carlins, era impertèrrit cristià... mentre que el sastre, si no havia anat a la fàccia, era casi com si en vingués, tant ne coneixia els passos, fets i esperances. Freqüentava lo bo i millor de dalt de Tarragona, i fins vestia a molts senyors del capítol, entre els quins al senyor Canonge Morros... a qui parlà del seu nou company de cacera i de certs projectes secrets de contraure matrimoni que sols a ell havia manifestat, indicant lo sastre al canonge com *candidata* que

faria pel capità a la germana de la jove Garriga, la xica de ca'l Sulé de Valmoll, que sens fortuna ni parents majors vivia rústega i callada entre les quatre parets d'una reduïda i esquerpa Masia de vora el pont del diable.

Lo senyor canonge prengué informes, se féu encontradís ab lo capità, conduint després les negociacions tan sàviament. que l'hereu Garriga donà sa vènia, i sense que mai los dos nuvis [68] s'haguessin dit que es convenien, ni menos aquelles falòrnies i cortesies usuals en semblants casos, un fresc matí del mes de febrer se trobaren cara a cara davant un sacerdot que a la capella de la mare de Déu del Claustre los *conjungà per in eternum*.

L'hereu Garriga, satisfet de treure's un pes de sobre, puix ell ajudava a viure a la cunyada pobra, li donà per agulles una quantitat representant uns quants anys de la rendeta que li feia, i el nou matrimoni s'establí en lo piset de ca'l senyor Ventureta, aon visqué sense història, com totes les societats ben organissades.

De quan en quan anaven al maset i de passada s'aturaven a ca'ls Garrigas, mes un dia els dos homes discutiren sobre conducta marital. Larramendi féu certes observacions al Garriga tocant a sa cunyada Tecla, que ell no creia atesa com ses virtuts mereixien.

Bon un era el Garriga pera escoltar consells ni observacions!

Atribuint lo sermó del capità a parladúries de llurs mullers respectives, prohibí terminantment tot tracte ab los *malitars*... i sense renyir positivament deixaren de fer-se, puix massa orgullosos un i altre, cap dels dos féu passos pera nusar altre cop les relacions que al començament regnaven.

Don Romuald i sa muller, una santa dona sens voluntat, opinió ni potser paraula, puix mai se la sentia piular, visqueren a la seua, i els Garrigas s'acostumaren a considerar-los com gent estran- [69] gera, fins al punt de què els fills sabien vagament que tenien un oncle capità i una tia capitana. Sols los coneixien de nom i de vista.

Quan després de la mort de l'hereu, la senyora Pona i la Mercè vivien a Tarragona, lo senyor canonge féu-los un dia trobar plegats, i el sentiment de don Romuald i de sa muller fou tal a l'escoltar i veure aquelles tristeses, que oblidant ressentiments passats s'oferiren sens reserva a les pobres solitàries. Després de tot no s'havien fet cap mal... i eren parentela ben propera.

Lo Jaume conegué la reconciliació per carta de la Mercè, i portat de son bon sangro n'escrigué una de tan afectuosa al *tío Romualdo*, que el bon senyor, d'aquell dia ençà, se li feia tard pera conèixer i tractar al nebot ausent, del qui coneixia les *gracias* per la Mercè, que, germana entusiasta, comentava els fets més ordinaris com trets de geni.

Així, l'ensendemà de l'arribada del Jaume a Tarragona, i quan en aquell piset tot eren plors i sospirs, comparegué don Romuald, net com un mirall, prisat i correcte com un galan. Venia a donar la benvinguda a son nebot... seguit ben prompte de sa muller, endarrerida sempre ajustant portes i tancant calaixets.

Lo quadro que marit i muller presenciaren los eterní tant, que pera millor demostrar llur simpatia no es mogueren, vetllant a l'un, consolant a l'altre, proposant remeis als malalts, solucions domèstiques a tots.

Ningú els féu part del *secret* que havia causat la catàstrofe del Narcís, i acceptaren com a bona [70] l'explicació del Jaume, «Vingué del Seminari pera rebre'm... arreglava el rafal... caigué al fosso...»

Hi hagué llargues deliberacions sobre lo que convenia fer, prevaescent per fi l'opinió del senyor canonge de portar al Narcís a casa els Larramendi, on podria ser atès sense fatigues per les malaltes. Fins se parlà de prompte restabliment i d'una temporada al *Maset del pont del Diable*, que don Don Romuald tenia orgull en mostrar a sos parents... tantes eren les millores que ell hi havia fetes.

Un vespre, ja nit fosca, baixaren al Narcís portant-lo en braços... i el pobret, les cames esteses dins d'un aparato enferrolat, lo braç embenat al torn del cos, tingué encara el coratge de dir baixet al Jaume:

—Porten la mòmia al seu sarcòfag.

—No serà granític! jauràs en llit ben tou, deixa't fer! A casa l'oncle ningú et farà preguntes vanes, ni sermons necis... «Aguanta la pota dreta», com diu Josep lo pastor... i un cop s'haja «aferrat» pendrem altres providències.

—Així no faré nosa... Més m'hauria valgut morir.

—Calla, beneit! qui et fa retrets? has caigut! te'n recordaràs?

—He caigut! La vergonya em mataria si sabessin la veritat.

—Ningú n'haurà esment... Per altra part, l'autoritat del senyor canonge bastarà a imposar silenci al qui, batxiller, tingués ganes d'indiscrecions. [71]

Quan arribaren a casa l'oncle tots los estadants eren ja a retiro. Sols vetllaven lo *Ventureta* i la *sastressa*, que ajudaren a instal·lar ab conveniència al malalt.

Lo metge visità l'aparato, renovà els cotons que el guarnien, embenà de nou cames i braç, renovà els draps mullats d'antisèptics... fent prometre al malalt que no es bellugaria, i als que el cuidaven, que li parlarien poc, tement sempre que sobrevingués la febre cerebral.

La malaltia del Narcís fou llarga i complicada. L'estat de l'ànima endarrerria la millora del cos. Distret i humil, prompte es féu estimar de don Romuald i sa muller, que el cuidaven com a un de llur família, parlant-li don Romuald, pera distreure'l i fer-li deixar los llibres que sempre llegia, de ses campanyes, de ses anades i vingudes per tota Espanya, de sa vida de casat ab *Merceditas*: tan plascent i reposada, no insistint mai sobre el motiu de sa baralla ab l'hereu Garriga... un home de ferro. ¿*Verdad, Merceditas?*, feia dirigint-se a sa muller, que deia *sí* ab lo cap.

I enternint-se, demostrava gran recança per lo temps que havia passat renyit ab los parents de sa muller... que ho eren seus, los sols que tenia al món.

Altres vegades, sense que el Narcís ho fes venir a la conversa, al contrari, ho evitava, don Romuald feia comparances i s'estenia sobre els encants de tota mena de sa neboda Mercè. «Reuneix la boniquesa i dolçura de sa mare a les bones prendes de ma muller.»

Lo Jaume també li plauia, per lo que d'ell te- [72] nia entès i per aquella carta tan falaguera que d'Alemanya li escrigué, al saber que s'havien fet les paus. De la senyora Pona no en deia mal ni bé. Aquella naturalesa de catalana sensible per los qui eren de *caseua*, un xic desdenyosa per los qui creia ser-li inferior, i freda, despreciativa casi, per la gent de *fora*, era un enigma que el bon Larramendi no podia compendre... contentant-se al parlar d'ella, per dir:

«*Es Garriga pura*», posant una goteta de ressentiment pòstum envers son cunyat, en la manera de dir «Garriga»... Paraula ben casolana que ell mastegava com si fos vocable feréstec.

Ademés, deia, si son cunyat s'hagués portat d'altra manera, i no enviant-lo al botavan per una futesa, ell hauria seguit freqüentant la Masia, sos nebots l'haurien conegut, los hauria vigilat, aconsellat... qui sap si l'hereuet no s'hauria portat d'altra manera.

—*En fin*, lo passat, passat! lo present és que t'acabis de posar bo, que la nena es restableixi del tot i *luego* tot anirà bé. En quant a la Pona, es queixa per costum, és de bona carnadura, carn de roure com son germà, lo qui li manca són feines domèstiques, treball material; quan hagi passat uns quants mesos al maset nostre rependrà força i salut per anys i anys.

Lo seu amic, veí i propietari, muntava sovint per garlar una estona de coses de política, sobretot per veure quan eixien a cacera. Anyorava els «xascarrillos» que, resguardats del sol o al radosso del vent, mútuament se contaven.

—*Capitán*, les escopetes se rovellan... Suchet i Botelles (dos gossos escardalencs i lleugers) s'in- [73] flen com garrins ajeguts tot lo dia ab lo mirar esmortuït i fent més badalls que el tan anomenat Carreras!... ne féu un que arribà *d'aquí* a Mallorca.

—*Cuando usted quiera* —responia el capità, ergint lo caparró, furgant-se el mostatxet.

[74]

Joventut, primavera de la vida; primavera, joventut de l'any

Mentrestant la Mercè se sentia reviscolar al dolç caliu d'aquella naturalesa expansiva del Jaume.

Cap millor remei que l'alegria! A cada punt son germà li contava passades del senyor Ventureta, de l'oncle Romuald, de la tia *Merceditas*, que semblava sorda i muda, mai parlava ni escoltava; de llur Narcís, que tant trigava a recobrar-se i al qui per força, com a ella mateixa, feia escoltar *històries* de sos viatges, ditxos dels artistes ab qui havia corregut mitja Europa... coses de res, mes que ell brodava ab tocs i tons de somrienta gràcia, ab paraules de bufona serietat...

I el *Riure*, divinitat consoladora a qui els mortals deurien aixecar temples, lluny feia temps d'aquelles llars, comparegué altra volta insinuant-se primer tímidamente com qui tem ésser mal rebut; francament al cap d'alguns mesos, i per fi com si fos de casa.

Tenien tots ademés un motiu menos de constant angúnia, lo del viure material.

La solució terrible del *dinar* i *sopar* havia pres [75] feliç terme. Mort lo vell Garriga, la tia i la Mercè visqueren d'una pensió judicialment disputada a l'hereuet; mes aquest morint *ab intestat* tota la hisenda pertanyia als germans vius, i el Jaume, que no es sentia apte pera rescabalar los béns hipotecats del pare, ab consentiment de la Mercè i malgrat l'oposició, no gaire viva, de la tia,

que sols parlava guiada per son amor de les terres, consentí tots los *actes* necessaris que el procurador Garcés i el notari Morera li aconsellaren, pera vendre poc a poc les finques heredades pagant deutes principals i rèdits atrassats.

Fet i fet, ajudats pels honrats consellers que els guiaven, se trobaren ab un capitalet que emplearen en hipoteques sobre finques urbanes i els produïa una renda suficient per viure ab economia tots los quatre, puix en consell *secret* fou decidit per la Mercè i el Jaume que el Narcís tindria part igual.

Quan lo Jaume no contava *històries*, ab la llengua parlava ab los dits, i assegut davant lo piano li feia dir quant lo seu cor sentia: anyorances, aspiracions, resignació, amistat pera els qui eren a vora seu, amors d'home jove... indefinits! latents! que calia sols una espurneta pera fer brusar.

I la Mercè, que coneixia a son germà com si mateixa, veient-lo hores i hores seguint idees melòdiques, cercant combinacions armòniques, estranyes, sobtades, confoses, vagues, l'aturava de prompte, preguntant-li:

—De qui és això, Met?

—De mestre anònim —feia ell, somrient; i com [76] entenia lo perquè de la pregunta, afegia: —¿ no és mestre que t'agradi?

—Si el veig content son cant me plau... melancòlic, li preferesc lo gran Frederic!

—Frederic lo Gran? Allà va:

[pentagrama 1]

i com una ventada, frenètic, impacient de què el temps i els objectes materials li fessin resistència, feia brollar de les cordes d'aram les joies de notes tendres, los rams de gràcia, los poemes de sentiment, los planys de concentrada tristesa que ha deixat apuntats aquella gran ànima.

Si s'enfonsava massa en les obres del mestre favorit de la Mercè i que en llur mutu cobriment de cor apareguessin ja les notes ruixades de plors de la *Marxa fúnebre*, la Mercè, dominant-se, s'aixecava i fent com qui volgués xafar los dits del Jaume, que tot tocant l'apartava ab l'espatlla, suspenia suaument la tapa del teclat damunt ses mans.

I el Jaume, pera no quedar sota una trista impressió prenia el violí, acudint al tendre Mozart, a Beethoven l'immens, al genial Wagner, al fantàstic Berlioz, acabant lo concert per la marxa de Rakoczy, tocada a l'esperitat, a la húngara! o uns quants compassos de la polonesa del trio-serenata de Beethoven esgarrapat ab brio... a la Sivori [77]

[pentagrama 2]

La millor física coincidí ab l'humor més alegre, puix la salut pera refer-se no necessitava més que esbarjo, aires, espai!...

Tan forteta començava a trobar-se la Mercè, que per Nadal eixí de casa fins a la Seu... i els següents dies un poc més lluny, mes ses passejades eren

curtes. Temia baixant al centre o fins al port, com tant ho volia el Jaume, que mai li callava de lo molt que els de ca la dida la volien veure i el gran profit que la mar ensumada de prop li faria. Temia trobar-se ab persones conegudes i tafaneres.

L'oncle Romuald i el Jaume anaren al maset... «que en veritat és d'allò més alegroi», féu parlant-ne ab sa germana. L'oncle està acabant de pintar uns països al menjador, que si no obren l'apetit, no mirant-los, tampoc desganaran... i ab quatre copets d'estrenyidor als quartos de dalt i uns quants mobles que hi pujarem... s'hi estarà com a Versalles!

La Mercè reptà la irreverència del germà per lo talent artístic de l'oncle, i un d'aquells dies pujaren al maset pera passar-hi hermoses diades del sol d'hivern.

Del Narcís se'n cuidava materialment l'oncle [78] Larramendi, i casi es pot dir lo Jaume, que durant la convalescència del terrible atac cerebral, temut pel doctor Ricomà, i vingut ab rigor extrem, l'ajudava a llevar-se, a tenir-se dret, a vestir-se, havent-li quedat lo braç molt encarcarat i la trencadura al genoll no acabant-se de reforçar.

[79]

NOBLES

Les senyores de Recasens, una d'elles baronesa de les Quatre Parres, donaven cada dimarts de l'estiu lo que els seus amics anomenaven reunions de confiança o de mitja aranya (només encenien quatre candeles de les vuit que l'aranya del saló portava); l'hivern les reunions eren més nombroses i complicades; s'hi ballava en gran! A unes i altres assistia lo més lluït de la ciutat.

Don Josep Salvat, potser no hi hauria sigut convidat, mes sa muller era molt ben vista... una Vidal! i sa filla Lupita, tan graciosa, que no faltà algun amic de la casa insinuant lo bé que farien convidant-lo.

Les de Recasens consultaren lo cenacle dels elegits i pera tenir una noia més feren lo convit en regla.

Don Josep se carregà de cadenes, se plantà en mig de la pitrera una papallona de pedres i lluent com un fanal, sèrio com un nunci, rítmic com un armat, entrà en la sala bona de casa la baronesa, presentant a sa muller ab la mà dreita i a sa filla ab l'esquerra.

Lo Jaume, que responia de dia en dia cartes més curtes a les que de fora li arribaven, que poc a poc s'anava fent tarragoní sense adonar-se'n, [80] conegué la presentació, i afegint un nuset més als ja nombrosos que el lligaven a la vida casolana, es féu presentar per lo dimarts vinent. Li fou facilíssim.

Aquelles senyores eren parentes, per part de mare (una Morros de la Pobra), ab lo senyor canonge, a qui l'oncle Larramendi ne tocà dues parauletes, i com lo sacerdot volia favorir tot lo que pogués retenir al Jaume prop de la família, indicà a ses parentes lo desig del jove.

Fou gran diada, o per millor dir, gran vesprada, car la reputació del Jaume com músic de mèrit i fins alguns deien *célebre*, entre els comensals d'aquella casa era reputació per referències, exagerada, vaga. Ningú d'ells l'havia vist davant un piano, ni ab un violí sota la barra, essent ell molt ferreny en lo de lliurar-se a sos esplaiys artístics davant de gent poc agradosa.

Les senyores de Recasens, nom de llur pare, eren dues germanes. Viuda l'una del baró de les Quatre Parres en qüestió. un senyor important! fou gentilhome de l'infant don Cosme, aquell que només hi veia d'un ull, era la publilla. La més jove, la viuda, era mare d'un tinent de cavalleria ja granadet. Com edat, tindrien?... qui sap? inútil dir l'edat de les dues dames.

Acostumades mentre visqué el Baró a la vida i tracte de Madrid, guardaven en llurs maneres la senzillesa de bon to, l'afabilitat que sols se troba en les classes distingides d'Espanya.

A llur casa no era indispensable presentar-s'hi ab la rigorosa etiqueta exterior que en altres paï- [81] sos s'exigeix. Era prou lo desig de ser agradable, conèixer algú de llur societat i trobar-se disposat a no parlar mal de ningú (dels presents) pera ser-hi admès.

Lo jove Garriga fou rebut ab paraletes tan amables, ab maneres tan naturals, que quan se trobà sol no pogué menos de riure d'ell mateix, que tanta feresa havia tingut de les dues germanes i de la casa en què vivien... un palauot del carrer de Cavallers, ab portalada gran, sempre oberta, entrada espaiosa com magatzem, al mig pilans, voltes, celobert, cancell ab campanetes i patriarcal orinador darrera la porta.

Semblava a l'entrar-hi que s'entrés a ca la Reina!

Eixint les senyores d'aquelles fosquedats les havia entrevist algunes vegades repantigades en llur cotxe senyoria, pesada màquina pintada d'un color indefinible, guarnida de quatre fanals, arrossegada per dues xollades mules que malgrat llur vellúria miraven a tothom ab lo desdeny del qui porta darrera seu a la virginitat i a la bellesa.

—Presentat per parent que tant venerem —li havia dit la viuda—, és casi... inútil assegurar-li que aquesta casa és seua. Tots los dimarts rebem uns quants amics... Espero que mentre Tarragona no li siga massa ofenosa, tindrem lo pler de veure'l.

Lo Jaume respongué quatre embuts, faltant-li la costum de saber dir coses boniques i sense sentit. Si hagués respost lo que verament pensava, hauria dit poc més o menos: «Senyora, li agraesc lo convit, no per lo *pler* que *em* procurarà de veu- [82] re-la a vostè i a sa germaneta, però he sabut que fa poc han convidat... a Guadalupe Salvat, i com jo n'estic enamorat, espero, baix lo cobert de sa respectable casa, poder parlar-li, viure unes quantes hores baix lo mateix sostre que ella... impressionat pels mateixos objectes i persones...»

Precisament a causa de pensar això. no digué res, saludà i es féu fonedís pes les altres sales, cercant l'imant que l'atirava.

No obstant, la baronesa el cercà, i *velis nolis* degué assentar-se davant lo piano... Hi passà una hora, que els convidats trobaren «la més deliciosa de llur vida!».

MARXANTS

Don Josep Salvat era fill d'un honrat pagès del Cos del Bou, que havia mort deixant-li per tot patrimoni un hortet com una manta i els ulls per plorar.

Era aleshores molt de moda lo anar a Amèrica a fer fortuna i el Josep hi anà emmatllent diners justos pel viatge, en penyora de l'hortet pairal.

Un diumenge matí s'embarcà a Barcelona en la fragata *Curra* (que tornant d'Amèrica es perdé per una mitjornada al cap del riu de Tarragona), i el cor ple de desitjos, la butxaca buida, l'ull ben obert, comparegué a l'Havana ab les disposicions del qui té fam i es troba sobtadament davant d'un rebost ben guarnit.

Lo moviment de la ciutat, les rengles de negres que veia al passar davant les cases, l'aspecte d'eixes mateixes, que si bé senzilles, ell prenia per sumptuosos palaus, los *rics* passejant-se en llurs *volantas*, fumant tabacos cars, gastant *onzas* com xavos, vestits tots de blanc, parlant a llurs criats ab més sequedat que ell no gosava parlar en vida de son pare a l'únic servidor de la família: un ruquet vell i trist encarregat de tragar les eines de l'hortet a casa, de casa a l'hortet... lo sens fi de barcos carregant o descarregant mercaderies [84] que tant *mils* valien... tot li féu bullir lo cap, i en son exaltació es prometia clavar patades als *morenos*, fumar tabacos de totes les *vueltas* hagudes i per haver, passejar-se en volanta, vestir-se més blanc que neu, agronxar-se en lo brancall de sa casa en balancins de caoba... parlar castellà per tot dia!

No trobant per de prompte altre ofici lucratiu, s'embarcà de sobrecàrrec en un bergantí que anava a Pensacola.

Féu una pila de viatges, estalviant xavos, i per fi tornà a l'Havana, aon s'establí.

Al cap de dos anys ja era amo d'una *bodega* en la quina venia suc de fustets per vi del Priorat i candeles *fusas* per oli de Toscana.

Los parroquians eren tots gent de color, i als blancs que de vegades se deixaven caure (algun mariner mal aconsellat), venia productes de l'*isla* ab la mateixa integritat que els d'Europa als indígenes.

Al cap d'un any més, comprava *tasajo* i el venia pels *Ingenios*. Ab perseverància i economia arplegà prou diners pera comprar un pailebot que un pilot mahonès, mariner com los peixos, si bé massa jove per *aquell ofici*, i además curt de capital, se veia forçat de desarmar després d'un viatge de prova en lo quin per poc lo pengem.

Ab los diners del Salvat l'armaren on s'armaven tots: a Centfocs, i junts emprengueren certs viatges, l'un com propietari de l'expedició, l'altre com conductor tècnic.

Qui vol peix que es mulli el... peu, tenia per màxima el Salvat, i consegüent ab son principi, resolgué mullar-se fins a la nou del coll ab tal [85] de fer bona pesquera. L'Atlàntic fou lo lloc de ses proeses, la costa occidental de l'Àfrica, de la bahia de Saldanha fins a Sierra-Leona, l'imant de sa brúixula i les recalades del golf de Bahama los punts on dipositava sa pesca; mes la navegació anava perfeccionant-se i els africans servint-se sempre de pailebots, balandres i altres barcos de molta vela... mes desgraciadament de *vela*; quan los sorprenia un temps de calma, la por se'ls menjava... ab un no res podien

tenir damunt un vaporàs de guerra que pera fer-los airejar los penjaria com raïms gurnint les vergues.

Ell escapà d'aquesta broma (la darrera vegada que anà a l'Àfrica), per la intercessió de Sant Antoni, de qui era molt devot.

Lo sol anava a la posta quan un mariner del *Mal genio* (lo barco del Salvat), que estava de serviola, cridà:

—Vapor a sota vent!

Explicar los projectes, recordar los crits, malediccions i pregàries dels tripulants, fóra feina llarga.

Lo Salvat manà apagar los focs de la cuina i cambres, allargar tot lo velam i per si de cas amanir les xeringues... nom que havia donat a quatre canonets de bronze muntats prop del trinquet: dos per banda.

Los tals canons, més que peces d'artilleria, semblaven ulleres de llarga vista. No obstant, ells eren llur sola esperança.

Quedaven les carrabines, sabres, *chuzos* i destrals!... mes si el vapor los abordava, tals armes sols podien servir-los pera morir matant. [86]

La nit s'estenia solemniàl, callada!

Una calma majestuosa regnava pels àmbits d'aquelles aigües.

Las fosca era intensa i la mar com de plom fos.

Una darrera bafeta agità les vels i després... tot quedà immòbil, com pintat.

—Si ens han vits del vapor estem perduts —digué el mahonès.

—Parla baixet —féu lo Salvat—. Ab semblant calma les veus van lluny.

Les primeres hores de tan memorable nit passaren ab mortal angúnia.

Lo nostramo distribuí armes, lo cuiner féu repartir aiguardent de canya pera donar coratge...

Lo Salvat escurava els canons, donava oli als perns de les curenyes, amidava les bales, les sospesava, feia pesadetes de pólvora que separava en saquets.

Tot pausat, com si jugués a cou-dinars.

De prompte sa tranquil·litat desapareixia, son cos s'agitava per contorsions de ràbia continguda.

Parlava sol, de baix en baix, feia projectes, tirava plans!...

I el mahonès, sense parlar-li, senyalava la bodega, los panyols, la gent de bordo, lo vapor que els guaitava.

Lo Salvat no pogué contenir-se, i malgrat lo mutisme que havia imposat a tothom, ell lo rompé, renegant com un heretge, culpant al cel i a la terra del tràfec en què es trobava, maleint l'aigua que l'havia fet cristià...

Sobtadament se senyava... entrant en tractes ab Sant Antoni. [87]

Li prometia un *Mal genio* de plata si per cas lo salvava a ell i el càrrec; un *Mal genio* de fusta, si només li salvava la pell... i mil malediccions abans de morir si el vapor los aixarpava, perdent-ho tot, bous i esquelles.

Eren prop de les dues quan la lluna s'aixecà il·luminant fredament argentades planúries sense habitants ni límits.

En los raigs de claror que d'ella venien fins al *Mal genio*, se veia un punt fosc.

—Lo vapor! —feu lo mahonès, agafant lo braç del Salvat, que en aquell moment rumiava una oració de Sant Antoni de la quina sols recordava les primeres paraules:

O candela *radillante*
del celestial...

—Aon? —respongué alarmat i parlant-li a cau d'orella.
—A l'horitzó... Seguiu lo raig de lluna... Vapor de rodes...
—No el veig, mes lo sento com si em xafés.

del celestial resplendor
de la fe firme y constante
del divino hasedor.

continuà de pressa, volent enllestir la pregària.

—Navega de pillo. A posta de sol nos ha observat i no porta llums de posició pera agafar-nos desprevinguts.

—Massa sap que ab aqueixa maleïda calma no podem escapar-li. [88]

—Va ab rumbo a Santa Helena —intervingué el mahonès... potser pera donar una esperança que ell no tenia.

—Vols dir? Sant Antoni beneït, feu-lo passar de llarg... Si la calma dura, ho arriarem tot pera no fer tossa al ser de dia.

En tals alternatives de fingida tranquil·litat i verdadera por passaren aquella eterna vetllada.

Tothom mirava el cel, qui cercant-hi senyals de propera brisa, qui auxilis misteriosos.

De prompte un soroll sord, mes claríssim a les orelles de gent esporucada, interrompé la dolça calma d'aquella nit poètica.

—Arria i carga! —féu lo mahonès...

Silenciosos com si despengessin la mortalla del *Mal genio*, los mariners arriaren i carregaren totes les veles.

Cada un d'ells s'armà de carrabina, destral o matxete, esperant la visita que no podia fer-se esperar.

Lo vapor, ell era lo qui el soroll feia, passà bastant lluny, de sota vent a mar lo vent del *Mal genio*...

Sens dubte, l'havia perdut de vista i rumbejant lo cercava.

S'allunyà altre cop, fins que als primers enlluernaments de sol, aclarint-se la boira i per reflexió la mar, lo barco enemic fou descobert distintament.

Les aigües continuaven tranquiles, com si els que damunt d'elles estaven no haguessin tingut cap pressa. [89]

—Abans d'una hora el tenim sobre —deia el mahonès.

—Feu cafè! Ració doble de canya!... i poc soroll... Al qui es bellugui del seu puesto fins que jo ho diga, li asclo el front d'un cop d'aixa... Confiança en Sant Antoni, en la Mare de Déu del Carme... en qui volgueu!... i en les xeringues — féu lo Salvat passant la mànega del gec pel dors lluent dels canonets.

Boft! Boft! Boft! Boooft!...

Lo colós venia proa al *Mal genio*, com una sageta... i el Salvat, que en mig del més gran perill no oblidava la mercaderia, anava d'un panyol a l'altre,

assegurant-se de què estaven ben tancats... puix mitjançant lo *Mal genio* de plata promès a Sant Antoni, per moment lluía als seus ulls una ratxeta d'esperança.

Li era impossible dir-se com se salvaria... mes en fi, no volia que durant lo sarau que es preparava es perdés per sa peresa algun *moreno* dels qui reposats dormien sota coberta... imaginant-se que un mal esperit se'ls enduia dins del ventre, somiant potser estimades riberes del caudalós riu per lo quin pujaren un dia homes blancs com turbonada.

Lo vapor era tan a prop, que fàcil fou conèixer sa nacionalitat.

—Un goddem! —deien los mariners mirant-se mútuament lo coll, que ja els semblava veure's ab un estrop de cànem.

Així que s'hagué atracat lo convenient per estar a la veu, hissà bandera de parlament.

—Vés a parlar a l'ànima que t'aguanta! —feia el Salvat. [90]

Lo segon saludo fou una canonada.

—Ja fan salva! Encara diran que els anglesos són mal criats.

Lo *Mal genio*, com si es deixondís d'un somni afanyós, se mogué brandant.

—Tenim lo vent de matinada a sobre!

—Fes cassar les veles, fes-les hissar.

—Ja no hi som a temps —deia el mahonès entre dents; mes ho comandà pera distreure als mariners i donar-los un glop d'esperança.

—Cassa! hissa! allarga tot!

I les veles orientades, feren cruixir lleugerament l'arboradura.

Lo vapor avançava poc a poc i la briseta es tornava vent.

—Quina llàstima! una hora més aviat, i ens allargàvem d'aqueix murri.

—Calla!... me caso ab Déu! —interrompí el Salvat ab feu feréstega i els ulls fixos en l'anglès.

Lo *Mal genio* començava a fer camí; mes al cap de mitja hora tingueren al vapor atravesat a proa.

Lo capità del barco de guerra, creient la presa segura, maniobrava tranquil·lament. La marineria estava als seus puestos i els del *Mal genio* oïen perfectament los xiulets de mando.

—Crideu! crideu! —feia el Salvat—. Encara no som aont anem.

Una descarga de fuselleria l'interrompé.

—Tothom sota l'orla i deixeu-me fer!

Les xeringues estaven carregades ab doble càrrega.

Lo vapor començava a *stopar* pera abordar sa [91] presa ab sossego... Era a prop, fins se li veia el nom... Se deia *Good morning*.

—Tu m'has donat lo «Déu te guard», ara te'l tornaré el «Good morning»... Espera, fill d'un bord... —i apuntaren los canons de sotavent: ell un i el mahonès l'altre.

Tots los d'a bordo suspengueren l'alè esperant lo resultat dels tiros que no creien fessin gran avaria al barco de guerra anglès.

—Foc!...

La bala per l'ull certer del Salvat enviada, havia romput una roda del vapor, l'altra féu per coberta gran avaria.

—Orsa! —crijà el mahonès, pera safar-se de l'artilleria de l'anglès, a bordo del quin tot eren pitades i confusió.

Lo *Mal genio* es desvià, les veles s'inflaren i la marineria, no podent contenir son goig, llançà mil impropèris a l'anglès.

Fins lo Salvat, malgrat son caràcter sèrio, cridava com un nen alegre.

—Alça, valent! Segueix si goses! —deia l'un... en català, naturalment, i fent portaveu de les mans.

—Què s'ha de moure —cridava l'altre—, si aqueixes bestiasses només caminen ab lo pap ple de carbó.

—Xerraires!...

—Jans!...

—Bariguts!...

—Mala negada pogueu fer tots! —bramà el pilot.

—*Good morning*, borratxos! —terminà el Salvat. [92]

Los del vapor, veient allunyar-se el *Mal genio*, prengueren probablement lo partit de remeiar les avaries, i pararen la canonada, que en veritat era gastar pólvora en salva.

Abans la nit lo mahonès reconegué l'isla de l'Ascensió.

Al cap de pocs dies passaren l'equador entre 25 i 26° de longitud, i ab navegació feliç arribaren a les costes de Cuba, on los negres foren venuts ab gran benefici.

Lo Salvat, atribuint sa punteria a protecció de Sant Antoni, no volgué abusar més de la bones del Sant, li regalà el *Mal genio* promès i en paus.

Se retirà de la navegació, comprà un *ingenio* anomenat *Guadalupe*, i féu créixer en pocs anys ses *onzas* com si fossin sabonera, mes arribà el dia en què, cansat dels criollos, que li deien *perro catalán*, dels peninsulars, que quan ell tenia existències venien a pèrdua pera perjudicar-lo, se féu encontradís ab lo pilot mahonès, en companyia de qui havien portat tants càrrecs a bon salvament, i li volgué confiar la gerència de l'Ingenio i l'armament dels velers que encara tenia. L'altre acceptà, contant-li en poques paraules que es trobava altre cop desarmat, i entre gerent i capità féu encara alguns viatges *legals* pel compte de l'Ingenio.

Llavors lo Salvat, ab la cartera plena de lletres sobre sòlides banques d'Europa, emprengué el camí de la terra nativa, sempre plascent, sobretot quan se n'ha eixit pobre i s'hi torna prou ric pera fer enveja.

Eix fou son principal projecte. [93]

Arribat a Tarragona, comprà terrenos, convertí l'hortet pairal de la *Fonteta* en una *torre* plena de quant la fantasia burgesa del seu mestre de cases i ell pogueren imaginar: surtidors, ponts, bancs rústecs, balmes ab estalactites... fins hi havia un *lago*!

A ciutat se féu construir una casa de cinc pisos —vanitat i renda!— de la qual lo primer, enrajolat de mosaic, daurat com un altar, los balcones ab persianes i lo del mig ab una mena d'armari vidriat que ell anomenava enfàtic *la tribuna!*, li serví d'habitació.

A peu pla del seu pis, un gran jardí donava a la pedrera. Als baixos, magatzems i cotxera, i els pisos de per amunt los llogà... Mes la casa era tan gran i els llogaters gent de tan poques pessetes, que un matí, trobant a faltar algú a qui contar ses proeses i fer admirar les exquisitats de sa demora... obrí els armaris, ne tragué el més fi *Jipijapa*, la més llarga *soguilla*, les anells més vistoses... i ben afeitat, les patilles retallades, ben igualetes com si les hagués estergit l'una ab l'altra, lo vestit blanc, prisat, un aromàtic tabaco als llavis, se dirigí a casa el seu amic Pere Tomàs Vidal, altre americà (de la Torredembarra) que vivia per sota la pedrera.

Parlaren de cafè, de sucre, de *ganadu*, del Bernat Arbona (ja no li deia «el mahonès» d'ençà que s'havien associat per certs negocis), que li *mandaba* una pacotilla de tabacos, bótes de rom... Lo Vidal, mentrestant, firmava el correu, repassava, regalant-s'hi, los endossos i firmes d'un munt de lletres que l'empleat de la correspondència li ha- [94] via presentat... quan lo Salvat, interrompent-lo, li digué tot d'una:

—I la noia, quan la caseu?

—Quina noia? la de casa? la Lluïseta? no portem pressa... hi ha pocs partits per ella.

—Qui sap? Cercant bé... —i s'estirava l'armilla, allargava el coll.

—Voleu dir?

—Vull dir... bé hi ha prou fadrins a Tarragona!

—Casadors? no gaires! O revellits, o els de pocs anys, més pelats que rates.

—No tots.

—És veritat... Vós, per exemple.

—Per què no? Si la noia em vulgués!

—Per marit? a vós?...

—Me sembla que no sóc tan mal partit!

—Calleu, home... em fareu riure... Com fortuna no dic!... Sou massa vell.

—Encara no en tinc quaranta... i ben conservat...

Se feren algunes brometes sobre si l'un tenia tants anys més o menos que l'altre, i s'acabà la conversa dient lo Vidal:

—M'hi pensaré.

S'hi pensà uns quants dies, empleats sobretot en pendre informes sobre la fortuna *verdadera* del Salvat, i mediant certes concessions fetes per aqueix s'arreglà el *negoci*.

Les darreres paraules entre els dos foren:

—Com més amics, més clars, ¿quant doneu a la noia?

—Quant dono?... li donaré... què voleu que li [95] dongui?... bé sou prou ric!... li donaré... li donaré... vint mil lliures!... que li reconeixereu per capítols. I com sens dubte us podrien venir ganes d'anar altre cop a Amèrica!...

—Que és cas! hi tinc bons majordoms; ademés, lo Bernat s'hi troba cada punt.

—Deixeu-me parlar... establireu casa de comerç... *aquí*.

—Ja hi havia pensat.

—Me n'alegro!... Una casa de comerç ab tota forma... No vull per gendre un comerciant de carrer... Escriptori obert, dependents, caixer... No necessito dir-vos que venent solament los càrrecs que el Bernat vos porta i consigna, podeu guanyar com a venedor, consignatari, comissionista...

—Bé, escolteu tot això res té que veure ni ab lo dot, ni ab lo casori.

—Al contrari. Té molt que veure!... Quan los primers barcos que us arribin hagin descarregat, feu un miler de bótes de vi, les envieu a Cuba.

—Bótes de vi?

—Vós no enteneu gaire en vins... Jo en tinc sempre de tota mena... marca coneguda! «*P. T. Vidal i tres creus: † † †*» Me compreu a mi...

—Ja m'hi pensaré...

—No admeto *pensarés*... Sí o no. Si ens entenem jo no us vindré ab *pensaments*... Ara mateix us dono ma paraula, i quan siga hora la Lluïseta i les vint mil lliures.

—Acabeu —digué el Salvat, sentint que feia un mal negoci—; acabeu, gitanot.

I l'altre, rient:

—*Nada*, si no voleu!

—Acabeu, dic. [96]

—Ja està acabat. Serem així... com socis... pels negocis d'aquí. Ab los d'allà no m'hi fico. Lo Bernat hi basta.

—Me prometeu lo *sí* de la noia?

—No té més voluntat que la meua.

—I futur sogre i futur gendre, futur comprador i venedor, futurs parents i associats, s'estrenyeren la mà.

Don Josep Salvat reconegué haver rebut vint mil lliures, que l'intel·ligent Vidal li pagà en bótes de vi, un parell de cavalls de tiro (que ja no tiraven), mobles vells (mes de gran mèrit), *enaguas*, cobre-llits, calces, eixugamans, parells de mitges, dotzenes de llençols... i s'enportà al primer pis de caseua a l'honesta Lluïsa Vidal, de Salvat.

Emparentat ab lo Vidal (una de les primeres marques del Principat: P. T. V. tres creus † † †) marit d'una bona mozza, treballadora, dòcil; pare al cap d'uns quants anys d'una rengla de criatures, entre les quines, la major, una bonica noieta que rebé Guadalupe per nom (en record de l'*Ingenio* i per fer més americà), propietari d'aquella casa tan hermosa, d'una enfilada de patis prop del portal de Lleida, de magatzems, d'un hortet tan preciós i de jardí a casa, de cavalls i tartana, d'un escriptori en lo quin s'ostentaven pintats a l'aiguada *retratos* dels seus barcos, sempre en popa! No podia mancar-li consideració... i, en efecte, fou de la Junta de Comerç, regidor, tinent d'alcalde i fins Vice-Cónsul d'una potència llunyana, de la quina lo violat estandard volava al [97] vent en la *tribuna* del seu pis tots los diumenges i diades.

Treballava més que quatre, com més risc era més s'afanyava; «tot per la quitxalla», deia sovint..., tan sovint, que sens dubte son afany d'enriquir-la amagava la causa de ses petiteses.

Era home que viudo i sense fills s'hauria llevat a la mateixa hora, hauria pagat als mossos del cafè en calderilla, pera donar vuit quartos en lloc d'un ral, s'hauria disputat quan perdia deu pessetes al *tresillo*... mes tot ho volia excusar baix lo vel de son amor paternal.

Mal plet portava el Jaume tenint que raure ab un senyor de semblants qualitats...

—Ademés —deia el Salvat quan a caseua sorprenia diàlegs sobre l'artista— no és lo meu tipo: prim, esgrogueït, només té cabells... i encara mal pentinats. Poc se sembla a son pare, un masover bon mosso, que de vegades m'havia venut vi... Si ell lo vegés fent vida de dropo! Parleu-me dels homes actius, treballadors, ben plantats... com lo Bernat Arbona!... com som a casa...

I era veritat... Lo Salvat podia envanir-se d'ésser un bell mascle, digne cavaller d'aquella Lluïsa Vidal, tan bona mozza. També eren fermes i robustos tots los seus fills i filles, la major sobretot, la Guadalupe... era encisera: alta, primeta de cintura, rodona de pit, d'airós caminar, de moviments graciosos,

blanca, d'eixa blancor mate de les morenes que, riques de sang i de pell fina, a la més lleugera agitació prenen a les galtes colors rosats... ulls llargaruts, de mirar un xic burleta, lo front baixet, la cabellera un poema de [98] bellugadisses esses mig partides per una ratlleta fina que semblava un bri de seda blanca; la veu plena, *humana*... potser sense mèdiem; lo riure perlat... potser irònic.

Mans de deesa, petitetes, molsudes, d'una finor de pell, d'una perfecció de detalls en lo dibuix dels dits, en l'ametlla de les ungles que per sols tocar sa mà... o besar-les totes dues un home podia fer follies; lo peu, relativament llarg, denotant la pagesia d'origen. Havia passat feia temps l'edat alabada pels poetes d'auca: los quinze anys! Era instruïda, raonable; total, una perfecta criatura, un bellíssim *modelo* per un Comerç coronant la Indústria... o una Indústria protegint lo Comerç.

Sa mare, una bona senyora que d'ençà que era casada només feia que criar, bregar ab dides, fabricar peücs d'estam, *desocupar-se* i tornar a començar les basques, havia descuidat, per força, l'educació casolana de sa filla.

Los nois se li havien xuclat lo greix i l'humor, i com ademés lo seu marit pretenia que llur filla, en sa qualitat de noia rica, devia educar-se en col·legis llunyans, de petita la portaren a París, al *Sacré-Cœur*, i quan sapigué el francès fou portada al convent que les *Dames de Marie* tenen a Richmond, prop de Londres. Més tard, al de la *Rue des Morais*, a Bruseles... i l'en tragueren per tornar-la a Tarragona, quan ja era casadora.

Naturalment, la noia, al trobar-se a caseua ab germanets grans que fumaven, ab altres de petites que grunyien, cuinera de Montroig, cambrera de Riu de Canyes, cotxero al vespre que durant lo dia menava el carro, tot li semblà comú.

Dels senyors que venien a visita ne deia, en- [99] tre festosa i sèria, «Se semblan al papà», mes no es queixava, i si tenia quimeres se les passava sola... tot lo més suaument reptada per sa mare, que volent seguir-li el vol s'aturava esvaïda, exclamant-se:

—Noia, noia! per mor de Déu! què dius? no t'entenc... escolta, atura't!

Que era cas!

Guadalupe, per no discutir, queia en obstinat mutisme, i mare i filla plegaven l'una els darrers girats d'un peüquet, l'altra alguna labor de *Moda ilustrada*, anant-se'n cada qual per llur costat.

La filla es consolava de la monotonia del seu viure llegint... Ne feia massa! Cada dia li calia un llibre nou.

Donya Lluïsa, que sabia, ab prou feines, lo castellà, no podia intervenir en aquelles lectures en llengua estrangera, i ses observacions eren relatives al cansament de la vista que de tant llegir li pervindria.

Don Josep, que entenia quatre paraules d'anglès marinesc i no gaires més d'italià o francès d'esmolet, no cabia a la pell quan algú, visitant-los, reparava per damunt d'un vetllador un Bulwer, un Heine, un Balzac, o un Gautier, no traduïts.

—Són llibres de la noia —deia al visitant—; diu que els de per aquí ja els ha passat tots, que els escriptors nostres no fan res de nou (1).

(1) Encara no havien arribat a Tarragona ni *Petita Giménez*, ni la *Tierruca*, ni *León Roch*, ni la colossal *Regenta*.

Així, la imaginació de Guadalupe, excitada per ses lectures, corria, volava, es perdia en regions [100] mil voltes més llunyanes que les reduïdes de son país i de ses coneixences.

Per càlcul o per encís, no hi havia jove a la ciutat que no li hagués volgut contar ses penes, mes ella, irònica, es burlava de tímids, o ab paraula dura feia entrar sota terra als massa ardits.

Sols un jove, lo Jaume Garriga, no havia gosat mai dirigir-li obertament una mirada admirativa... i ella, que com totes les dones, sabia conèixer els altars on l'adoraven, atribuint la curtedat del Jaume a por de desaires, féu los primers envits d'un festeig que no volia ni siquiera aturar-se a meditar com finiria, que l'excitava, l'atreia, li escalfava el cor, per ses dificultats, per lo diferent que al Jaume considerava dels pretendents fins aleshores rebutjats: hereus feixucs de la terra que son pare havia trobat poc rics, *jefe de batallón* o *de negociado*, que son pare no es prenia la pena de discutir, coneixent a sa filla i convençut de què cap d'aquells Gutiérres l'engrescaria.

Els eren alegrois, això sí, molt més *decidores* que el jovent del país; elegantons, gastant lo poc que la Nació els donava, en magre dispesa, guants vistosos i abono de teatre, més ignorants casi tots com frares llecs, i envanits d'algun Tio ex-qualsevol cosa que...

A pesar de yamarse rosquiyas
Se había muerto de hambre.

[101]

CLAR DE LLUNA

Una vesprada d'estiu, era diumenge, lo bo i millor de Tarragona prenia la fresca per la plaça de la font.

Noies ab noies, les mamàs assentades en rotllos sota els arbres, los joves fent la papallona d'un pom a l'altre... los curts de gènit, darrera els faristols dels músics de regiment, que en un parell d'hores omplien l'aire de *fantasías*, marxes, valsets de moda i americanes.

Lo Jaume feia com si escoltés los músics, distret en realitat per les anades i vingudes de Guadalupe Salvat.

I encara que sols se considerés a la ciutat com de *passada*, i que ni remotament pensés en unions sagrades ni profanes... era jove, amant, les cartetes ab lletra fina vingudes de lluny s'havien acabat... i aquella hermosa criatura l'encisava.

Un jove de baix al port i altre de dalt de Tarragona, lo Pepito Borràs i el Joaquim Garcés, indiferent lo primer, l'altre amic, i sobretot fill d'un gran amic de la família, s'ensopegaren a passar.

Lo Jaume els aturà, fent-los preguntes banals... i mentres parlaven passà altra vegada prop de [102] la *música* lo grupet de noies entre les quines Guadalupe.

Borràs i Garcés les saludaren, dient lo primer alguna brometa que les féu riure, menos a Guadalupe, que respongué al saludo ab una mirada començada en ells, perduda en lo Jaume.

Los músics empengueren altra tocada, i el Jaume es quedà sol, lo Borràs assegurant que ab acompanyament de platerets les noies ho escoltaven tot sense enfadar-se.

Tornà el grupet, augmentat ara del Garcés, que a l'arribar al cap del passeig corria materialment per darrera pera tornar a donar el tom sempre al costat de la noia Salvat... i el Jaume reparà ab sorpresa que l'amic lo senyalava i la noia el mirava no casualment... ab interès potser?

Aturdit, sense saber lo que li passava, prengué pel *Portalet* cap a caseua, i a l'arribar-hi, després d'haver sopat, parlant de fets casolans, obrí el balcó del seu quarto de bat a bat, i banyant-se en la claror de la lluna, s'assentà al piano conversant ab ell fins a tal hora.

L'ensendemà dilluns no hi havia *passeig* a la plaça. Una companyia d'òpera vinguda de Barcelona donava sa primera funció. Tingué ganes d'anar al teatre, mes no gosà... Portaven encara dol del germà, del pare... no rigorós... De totes maneres, deuria discutir ab sa tia i volia evitar-ho.

Se contentà d'eixir pera pendre la fresca i contemplar, vist al clar de lluna, aquell sublim panorama que de sota el fortí de Toro es descobreix... I, lo que són les coses... sense adonar- [103] se'n, en lloc de trobar-se davant la mar murmuriosa i gran, era a la portalada del Teatre.

Una tartana ab honors de faeton, tirada per dos grandassos cavalls, se parà sobtadament, i el tartaner, deixant les guies damunt la rodona grupa dels mansos cavalls, saltà a terra pera obrir la porteta del patriarcal vehícul.

N'eixí tot d'una peça el majestuós senyor Salvat, se girà, i presentà la mà a una blanca aparició, conjunt poètic de flors, perfums i frescura.

Després n'eixiren, donya Lluïsa, dos o tres noiets ab coll de camisa marinera, un parell de parentes pobres... i ningú més! Era cotxe profitós, tota la família s'hi encabia.

Lo criat de peu tornà a ser cotxero sedentari, i guiant ses bèsties empengué el camí del port.

Lo Jaume tingué temptacions d'entrar al teatre de seguida; pensà, però, que un cop dins potser n'eixiria massa tard. Ademés... per la primera vegada en sa vida llançava mirades d'enveja als empolistrats jovenets que anaven passant davant seu. Se mirà a si mateix i reparà son trajo.

—Si haig de viure aquí, faré com les altres. No tinc raó, fins tornant de ciutats grans, de creure'm sempre a la Masia.

Idees de barrets mirífics, de lluentes bótes, s'encreuaren dins son cap, i tot rumiant seguí silenciós los silenciosos carrers que conduien a caseua.

L'ensendemà féu vindre la conversa, tot enraonant de coses insustancials, sobre lo que li havien dit alguns amics, especialment lo Quim Garcés, d'una companyia d'òpera que cantava al tea- [104] tre... no del tot malament... I reparant que ni la tia Pona ni la tia Larramendi, que havien arribat portant noves del Narcís, li responien, se girà a sa germana, dient-li alegroi:

—Ja veuràs! quan estigues del tot bona... i vulgues treure't lo dol... anirem a l'òpera.

—¿Veuré representar la vostra famosa *Cartago*? —respongué la Mercè ab lo mateix tot de platxeria.

—Oh!... la «nostra» *Carthago* no caldrà que te la cantin gent pagada...

—Me la canta prou sovint l'autor, veritat?... Ja casi la sabia de memòria si no mudéssiu tan sovint de plan.

—De plan? *Alto*, profana criatura! de plan?... Lo que mudem és l'expressió sentimental dels incidents.

Lo pròleg ab lo Senat Romà com cor i el cançoner Cató repetint al fi de cada estrofa *Delenda Carthago*, l'episodi de la presa del barri de Megara, lo gran concertant davant lo portal de Thapsus, dominat per la veu de Manlius Nepos (lo tenor), los planys d'Asdrúbal (baix), lo cant de Scipió (baríton), ab què es termina el quart acte, i el vers tan humà de la *Il·líada*, que veient Cartago flamejar li ve a la memòria, pensant en Roma, sa pàtria:

Troia també veurà la seua fatal jornada,
tot això no ho mudem, són sòcols de bronze!

Lo que em té nerviós són los incidents, que per fer l'òpera representable, interessant als qui volen saber *si a la fi els nuvis se casen*, hem tingut de barrejar ab l'acció històrica. [105]

Hi ha una princesa Zilia que em té d'allò més apurat... Se consumeix d'amor per Asdrúbal, i per patriotisme, altra Judith, vol seduir al general romà... Scipió la desdenya.

—Com que està prenat de la *Verge d'Utica*.

—Naturalment, ¿i què? ¿potser sí que voldries privar a Scipió d'enamorar-se?... Prou me pesen tals incidents de *per riure*. Tinc feresa de què els meus hèroes expressin sentiments que no siguin sublimes... Ademés, ¿te sembla poc terrible escriure una gran òpera ab paraules catalanes?

En nostre llenguatge amatori, lo vocabulari es curtíssim.

Les òperes de nacions on lo teatre líric és ja antic, poden ésser escrites ab veus i giros que si no són *veros*, són *ben trovatos*, passen baix lo dictat de paraules de *libretto*. Que a nosaltres se'ns escorri un *t'adoro* o un *m'ames?*, i per superior que siga la música, lo públic riurà... Si el públic riu estem perduts. Vull que la gent tremoli, gemegui, se senti reviuere, enlairar-se... quan a mi em convingui... quan ma voluntat la subjugui.

—Bé, home; no t'hi amoïnis.

—Com ho dius tu? si haguessis de fer cantar a la néta del gran Magó, que no conec ni en figura ni en pintura...

—I els altres? —féu rient de bona gana la Mercè—, sembla que hagin anat a l'aula ab tu.

—Qui, els altres? Scipió? que no conec a Scipió, Asdrúbal, Cató?... vaja, nena, no em facis enrabiare... no els hem conegut personalment com al senyor canonge, mes sabem que visqueren, que [106] pensaren, que digueren en prosa i recitat, lo que el Narcís los fa dir en vers i jo cantant... i adonant-se de què ses ties l'escoltaven, acabà de pressa una conversa, que empresa a soles ab sa germana hauria durat hores, puix ab ella de la teoria passava a la demostració, i assentat davant lo piano, feia de Senat, de Poble, de princesa Zilia, de Verge d'Utica; corregint, modificant, demanant parer a la nena, que poc a poc s'anava fent erudita en música oint-ne a tot' hora de tots los temps i de totes les escoles.

Mes no es tracta de *Carthago*. Se tracta de *Lucrezia Borgia* que donen aquest vespre... i...

—Voldries anar-hi? per què no?
—Això és sèrio —saltà la senyora Pona.
—La tia es figura que les parets del teatre són les de l'infern.
—No sóc tan bleada... prou suposo que ab aquella gent de *nació* que tractaves ne deus haver vist de tota mena... Les funcions s'acaben tard... pots eixir calent... i un cop d'aire!
—Cops d'aire, ab la calor que fa?
—Lo carrer nostre és desert.
—Lo Quimet hi va... pujarem plegats.
—Si és cosa convinguda...
—Convinguda, no; m'ha dit que m'esperava.
—Tant diràs? Si ens promets no estar malalt...
—Ni de cos ni d'esperit —li digué baixet sa germana.
—Tu! mosca bauba! —féu lo Jaume esbullant-li els cabells.

[107]

LUCREZIA BORGIA

GRAN FUNCIÓN PARA HOY, 3.ª DE ABONO, ETC., ETC.

...portaven los cartells de les cantonades.

Lo Jaume sabia com tothom qui fou la Lucrècia de qui es tractava, i lo que Donizetti li feia cantar. Poc s'ocupà, però, de Calixte III, de son nebot Lenzuoli (papa Alexandre VI) i altres personatges històrics o victorhuguescos, vagament li vingué a la memòria la cèlebre Vanosia, mare de quatre fills, entre els quins la Lucrècia en qüestió. Gent més moderna l'interessaven.

Pera no fer-se veure entrà al teatre quan encara no hi havia els llums del tot encesos.

Dos sols canalobres davant lo palco de l'Ajuntament aclarien feblement la platea.

Poc a poc s'acostumà a l'obscuritat relativa, fent-se càrrec de què no estava sol.

Per allà en amunt oí veu de gent que s'impacientava, cridant «dropos» als músics de l'orquestra que anaven compareixent d'una porteta sota les taules, se donaven lo Déu us guard i trempaven cadascú llur instrument.

Alguns senyors endiumenjats entraven de tant en tant, dirigint-se a llur puesto, que cercaven mirant-se el cartonet que duïen a la mà i els números brodats al respatllet de les cadires. [108]

Sobtadament los llums feren doble claror, la gent del galliner aplaudí.

També al Jaume li vingueren ganes d'aplaudir... a qui? al qui aviat faria començar.

Alguns palcos anaven obrint-se, girà els ulls vers lo soroll de portes: sols *vegé gent*.

Lo director d'orquestra muntà a la cadireta, los primers acords se feren sentir i el teló s'aixecà, descobrint Venèzia il·luminada per gresols que feien de lluna, lo canal de la Giudeca al fondo i els joiosos senyors (eren cinc) i les difressades senyores (eren quatre), cantant com serenos:

Bella è Venezia! Amabile!
D'ogni piacer soggiorno.

Poc a poc la funció anava produint-li efectes estranys. Cada comentari en fals d'un veí li causava contraccions nervioses que volia domptar, cada crit d'aquells disfressats li tallava la respiració.

Volia no escoltar-los, i sofria pera aconseguir-ho.

En mig de tals afanys reparà en l'escena com un corrent d'atracció vers un punt de la sala, i fins *Genaro*, endormiscat damunt d'un banquet ab respatllet de tela crua, obrí un ull mirant a la dreta de la platea.

Seguint la mirada del tenor se girà ell... i al girar-se, lo cor li féu un salt.

L'esplendent Guadalupe prenia possessió del seu puesto, dirigint, com de dalt un trono enlairat, mirades vagues a tots los qui humilment s'inclinaven saludant-la. [109]

Lo semblant del Jaume canvià tan sobtadament, que un veí li preguntà si es trobava malament.

—No, gràcies; la calor.

Interiorment se tractà de covard... ¿És possible, es deia, que tothom llegendesca en ma cara lo que en mon cor passa?

Los veïns de lluneta, interessats per Maffio Orsini, la muller del *basso*, qui ab calçotets de punt, giponet de vellut, pitrera de dida i gorreta ab plomes retreia a Lucrècia ses malifetes, deixaren d'observar-lo, i tímidament separà lo mirar, perdut en certa gòndola que demostrava tendències d'anar a pico... gosant girar-se un poc a la dreta.

Lo teló caigué, i casi totes els persones que davant i al costat seu se trobaven, s'aixecaren saludant-se, parlant de la *soprano* que era massa flaca, de la *mezzo*, massa grossa, del tenor que no havia dit lo *era mia madre* ab prou d'allòs... de la Pepa, la Francisca, de les criades, que rompen tantes cordes de pou... que mai tornaven de portar un recado.

L'amic Garcés comparegué tot enfeinat. Ja havia vist mig *teatre*, li havia de contar moltes coses...

—Diumenge passat, al passeig, feres lo gran efecte...

—Calla, andalús —digué el Jaume, mig avergonyit.

—Vols que et presenti? Mira, ve d'allò millor; és palco de platea, de fora es pot parlar ab los de dins. A l'eixir, per força hem de passar tocant [110] casi el vano de Lupita... que... veus? ha deixat damunt de la barana... Anem, tinc promès presentar-te. Se fan de tu idees tan rares!

Sense respondre ni saber lo que desitjava, lo Jaume seguí i als quatre passos degué aturar-se, lo Garcés havent-se aturat pera saludar a les de Salvat.

Lo jove procurador, que sabia moltes *fórmules* (de pare en fill ne vivien) lo presentà sense més ni més, en sec, parlant d'ell com d'un amic que devien conèixer... lo nebot d'aquella *senyora d'un mas* que tenia una criada *que* es va casar ab un mosso de casa de vostès, *que* després... *que que*, una història plena de *ques*...

Feta la presentació, emprengué pel seu compte a la mamà, contant-li ab rialletes i mots coberts les més fresques intrigues de la Ciutat, parlant ab tanta

animació, rient de tan bona gana dels «xascarrillos» que contava, que, verament, donya Lluïsa sols tenia aures per escoltar-lo.

Lo Jaume es quedà sense saber què dir... Mútuament ell i Guadalupe es miraren, com reconeixent-se... Passat un moment la noia li preguntà, ab ses notes graves, que ompliren lo Jaume de torbació... si feia molt de temps que era a Tarragona...

—Quanta llàstima devem fer-li!... —continuà, reparant que el Jaume l'escoltava potser sense entendre lo que oïa—. Aquí sols tenim com recurs artístic Lucrècies revellides...

—Sóc també d'aquí... tot lo de casa és agradable.

—Fins la madama que canta l'Orsini? l'orquestra? la concurrència? [111]

—Quan los artistes són fluixos, queda sempre el recurs d'escoltar l'obra... La concurrència... —i tement dir una banalitat o que la paraula laudativa que anava a pronunciar fos presa per un compliment, acabà la frase de qualsevol manera—. La concurrència!... hi ha de tot!

Se produí altra pausa, potser de menos d'un minut, i que, no obstant, li semblà eterna. Sentia que en poques paraules acabava de dir una impertinència i una ximplesa.

—La societat —prosseguí Guadalupe indulgent i verament desitjosa de *desintimidar* a l'artista— la societat se reuneix més triada certs dies de la semana, a casa els de Puigbell, a casa el Comandant de Marina... L'estiu sols les de Recasens donen una reunió cada semana... reunions de franquesa... dimarts passat hi anàrem.

—Van a començar l'acte; anem, Rossini —féu lo Quim Garcés—. Senyores, als peus de vostès.

Lo Jaume saludà ab un moviment respectuós, i seguint a l'amic anà a son puesto.

Mentre lo malagradós *duca Alfonso* jurava ab clau de fa que *sua vendetta* era *meditata* i seria *pronta*, lo Quim, curiós, com una monja, aturmentava al Jaume pera que li digués ni lo que ell mateix sabia...

—T'agrada Lupita? és molt bonica, té un ull que parla, una boqueta com una cirera... Seria curiosa una boca com una cirera, veritat, Jaume? És més viva que un estornell... fins ara ningú ha pogut rendir-la, té molta lletra menuda... Estic cert que tu li has en caigut en gràcia... Parla-li francès, alemany, ho parla tot millor que el català... [112]

Tal xerrameca ofenia al Jaume; no obstant, convençut de què més era dictada per amistat que per desig de fer pena, i no sentint-se ab humor pera predicar a l'amic i fer-lo parlar sèriament de coses que per ell eren molt sèries, mentre lo públic aplaudia frenètic al cantant que havia tret d'allò millor *la fatal laguna* s'escorri sense fer soroll.

—Te'n vas? —féu lo Garcés veient-lo dret.

—Fa massa calor... i tinc de vegades com esgarrifances.

—T'acompanyaré? vols?

—No, gràcies. Vull tornar a casa d'hora.

—Tu mateix!

—És molt *cèlebre!* —féu lo Borràs, que, eixit lo Jaume s'escorregué fins al seu puesto vuit—. Hauré d'excusar-lo ab les de Salvat. Vaja un modo de despedir-se, a la francesa! Aquestos xicots que han viatjat tenen certes

maneres! Són menos *corridos* que nosaltres, perdona'm. Aquí tenim més... som més...

I com l'amic ab qui parlava no li responia, es deixà també guanyar per la forta situació dramàtica que es representava damunt les taules.

Gentil la mia consorte
Coppiera a noi sarà,

cridava *il ducca*... I a l'acabar-se el *terceto* tothom cridà i ells cridaren «bravo! bravi!»

L'acte terminà, s'aixecaren, i al passar davant les de Salvat, repararen ab sorpresa que també elles se n'anaven.

—Lupita té migranya —els digué la mamà... [113]

En quant a Guadalupe, ni sisquera els mirà.

—Que es curi! —féu lo Borràs, parlant a la ja tancada porta del palco—. Encara una altra celebritat, la senyoreta Guadalupe...

I tenint tema per conversa nova es despedí de l'amic, atravessà d'esquiltlevi una rengla de llunetes i es presentà davant lo palco de las *Animetes*, així anomenat per lo ple de noies grogues que sempre estava.

Eren cinc o sis germanes totes fadrines, que una tia, viuda d'un general, flaca, moreneta, gran, mostatxada, de parlar tràgic, sempre tenia al seu radosso... i encara que tia i nebodes fossin llargarudes, seques com canyes de pescar, eren tantes, que tenien de seure en diferents prestatges pera encabir-se, veure i ser vistes.

—Conti, conti —féu la Dorotea, l'*animeta* més xafarot i la primera del primer prestatge—; com s'ha passat la representació?

—Hem vist al Quim Garcés acompanyant lo seu il·lustre amic —afegí la Tona, *animeta* segona.

—Il·lustre? a la Secuyta, tal vegada! —digué la Filomena, la més sarcàstica i terrible *animeta* del primer tinell—, per aquí no se li coneix res notable, com no siga la barbata i els cabells mal pentinats.

—Bé, si totes parleu alhora, lo Borràs no podrà explicar-se —interrompé l'*animeta* tia, més tafanera que ses nebodes plegades.

—La tieta té raó —saltà la Mariana, una monada d'*animeta* que tenia mala mirada i era un xic espatlluda... Les germanetes grans sempre la feien seure al recó dels abrics; mes ella aprofitava les ocasions i de la darrera rengla passava a [114] la segona, de vegades a la primera, ab gran escàndol de la Nieves, que tenia por del què diran si la gent la veien de ple en ple tan lletja i mal engiponada. Sols la vestien, com totes les del segon prestatge, de faldilles capgirades, cossos suats d'aixella, galons descolorits que després de cent toms, tintures i adobs, eren reconeguts massa mústegs pera brillar prop de la barana.

—No es faci pregar tant —insistí la Filomena.

—Doncs, ja veuran... no s'ha passat res. Lo jove Garriga se n'ha anat dient al Quim que es sentia febrós, i les senyores de Salvat, perquè Lupita tenia migranya.

—Ja els hem vist eixir, ell, mentre vostès aplaudien, i a l'acabar-se l'acte, a les Salvat... Mes la presentació durant l'entreacte? què s'han dit les dues celebritats?

—Ni deu paraules.

—Deu paraules que donen migranya? serien paraules de *procurador causídico* —i totes les *animetes* rigueren com ànimes que riuen, les bufones; fins aquella del segon prestatge per poc no rellisca damunt les del primer.

—Vaja, Filomeneta, ja li he dit altres vegades. Vostè morirà jove, té massa *esprít* —féu rient com los altres lo simpàtic *Papitu*, que precisament per allò de l'*esprít* n'estava tan fortament enamorat.

[115]

ENTREACTE

Lo Jaume, a l'eixir del teatre, sentint-se necessitat de parlar i veure gent amiga, reparant que era d'hora, per no tornar a casa commogut com se trobava, se'n muntà a ca l'oncle Romuald a donar un ratet de platxeria al pobre coix.

Lo trobà sol, assentat davant una tauleta baixa, la cama estirada damunt dues cadiretes. Tenia el cap ajupit llegint un llibre gros com un missal, se l'oïa sospirar de temps en temps i se'l veia girar los fulls... que no li deien res que el consolés. La llumanera li aclaria les mans i el llibre. Lo cap era per damunt l'ombra del pàmpol, i d'un poc lluny no se li veia.

Com havia mudat! com s'havia fet home! Aquelles carns flonges de seminarista s'havien fus, aquells cabells rapats del pagès casi sacerdot havien crescut, llisos, abundants! Sos ulls miraven més endins, ses faccions s'havien apurat. Una barba sedosa, negra, ampla de baix, llisa a les galtes, guarnia sa hermosa testa de *màrtir del Japon*. Semblava en veritat un d'aquells valents missionistes que, encesos de sant amor, passen mars, rius, calors i gelades escampant per tot paraules de pau, exemples de dolcesa moral, d'ener- [116] gia física, de costums pures, de submissió, d'humilitat, de resignació als mals terrestres; mostrant sempre als afligits lo *Gran bé* que allà dalt los espera.

Estava molt millor del peu, de la cama, del genoll, del braç, del cervell; mes de l'ànima, tan malalt com sempre. «A la teua edat los ossos s'aferren com potes de cadira trencada», li havia dit lo Josep pastor, i, en efecte, s'ajuntaren. Ja començava a caminar per la cambra ab una sola crossa. Servint-se de totes dues al fer passejades llargues, fins anava de la porta del pis a l'eixideta.

Escoltava sovint la veu afectuosa del Jaume, que li portava noves de casa, brugits del món lluny del qui tants mesos ha vivia... que li duia ademés, com meravelles mai igualades, idees musicals trobades la vetlla, per tal o qual situació de *Carthago*, o li demanava correccions necessàries, indispensables.

Amic seu predilecte de sempre i més d'ençà de la fatal caiguda, lo Jaume no li amagava cap pensament, i encara que a mots coberts, li havia fet part de son encisament per certa noia... que li descrivia comparant-la a personatges poètics de llurs lectures. Provant de temps en temps, parlant d'amor, de veure si aquella llaga del cor amic sagnava encara.

—Suposo —digué el Narcís tractant de pendre un to festiu, que serà una història com la de Colònia, la d'aquella poètica noieta...

—No, Narcís, ara va de bo... Prou ne peso les conseqüències, prou me gela el pensar-hi... Si [117] coneguessis al seu *papà!* Un americà del *Cos del Bou*, solemne, pretenció. Aquells germanets! tots se diuen noms en ito... fins ella...

—Com se diu *ella*, ¿*pajarito?*

—Lupita.

—En *ita*, doncs.

—Diminutiu de Guadalupe. Són gent a part, humils d'origen, no cal remuntar-se molt per entreveure la podadora d'un avi, la xurriaca de l'altri. Fou l'ordinari del Vendrell, mes avui, noi! los diners ho enlairen tot...

—I què diu *la persona?*

—Fins ara, poca cosa. Li acabo de parlar per primera vegada, té una veu que penetra.

—Ab la veu t'encisa? és propi d'un músic. Suposo que abans d'oïr-la parlar ja t'agradava... Ditxós tu!

I parlaren de coses fútils per no empendre aquells discursos muts que tan sovint se dirigien.

Lo Narcís, ab veu que volia ser posada, digué al Jaume que l'oncle Romuald li havia parlat del fill del procurador Garcés, que tot plegat lo cridava bromejant *mi tío Larramendi*, i que el militar, sabent al jove massa ben educat per dir-li *tío* en so de befa, *lo había sonsacado*, i resultava de llur conversa que el jove li demanava la seua ajuda pera fer-se benveure de la Mercè.

—Bromes del Quim! Entre ses qualitats, té el gran defecte de parlar massa sovint sense que es pugui saber si diu veritat o vol riure.

—Què tindria d'estrany? Si no és ell serà un altre! —féu sospirant lo Narcís—. Seguirà el des- [118] tí comú... estimar, ésser amada. Déu faci que ho sigui per qui la mereixi.

I el gran secret que per més que fessin los xafava, i els termes solemnials d'aquella voluntat pòstuma del pare que veien roents com lletres de metall fus en la carta que el canonge guardava, detenia llurs desitjos de més ampla conversa.

Lo Narcís reprengué commogut:

—Per sort, lo mal no ha sigut encara tan gran com jo, insensat, temia. Mortal tragèdia si la passió hagués sigut mútua! Prou l'ànima se m'aixampla recordant ab goig que mai me donà la més lleugera prova d'una amistat que no fos la que santament creia lícit demostrar-me. Sols jo, obcecat, boig, cego, bèstia; sols jo, he pogut nudrir en mon pit fins a abusar-lo, sentiment tan fora de llei, tan monstruós!

I com estaven absolutament sols, sens més testimoni que llurs ànimes honrades, llurs consciències netes, discutien lliurement la teoria de la *Veu de la sang*... trobant-la falsa, recordant exemples, citant llibres... llur sola experiència de la vida!

No obstant, concloïen: invenció genial, precepte que de lo humà havia passat a lo diví pera domptar instints bestials, evitar mals humans sens nombre ni cura.

—En absolut, l'amor no es para en obstacles forjats; mes l'home *pot* i *deu* ofegar, trepitjar son cor fins que sols hi quedi la simpatia, lo pur afecte, l'amor místic... me rosego els punys de tant voler-ho, los ulls me cremen de tant plorar pera aconseguir-ho... i no puc deixar de tenir l'ànima [119] presa per qui fins a

tal hora i tal minut de ma vida m'era lícit pretendre, i un minut més tard! pecat mortal! crim horrorós! veure ab altres ulls que els imposats...

—Per la veu del pare!

I el Jaume li prenia les mans i el consolava ab consideracions de poc relleu... li deia que molts enamorats obliden sense que ningú els hi forci, i que ab més motiu faria ell esborrar-se sa volença, havent-hi pera fer-ho raó tan forta... que es resignés...

—La resignació és cosa fàcil pels mals passats, mes com resignar-se a dolors presents?... Lo millor serà... que es casi! Jo no vull pendre ordres, ne sóc indigne. Me n'aniré a terres llunyanes. Seré criat de missioners.

—*Servus servorum Dei?* Tant com lo Papa!

—Sí, Met estimat, sí; sols puc tractar-me ab gent d'iglésia, de la iglésia militant... homes reservats, encesos d'amors que no s'apaguen. Si algun dia em sento prou amant dels pobres, dels salvatges, dels masells, dels empestiferats... tornaré, la veuré i ens parlarem tots...

—Com a germans en Jesucrist que sempre hem sigut.

—Ho porto de cap, les missions a Siam me tempten. Així que em pugui valdre tu m'ajudaràs... M'ajudaràs a anar-me'n, veritat, Jaume? —afegí després d'una llarga pausa—, no vull acudir al feréstec dipositari del trist secret, al sacerdot cristià més sacerdot que deixeble de Jesús tan amorós, més esclau de la lletra que de l'esperit... executor fred de preceptes i venjador sense en-[120] tranyes d'agravis involuntaris. Lo *Pare nostre* ab què em despedí creient-me mort, lo tinc aquí...

I s'apretava el cor i se li omplien los ulls i tots dos ploraven.

L'oncle arribà xiulant una diana de cavalleria. Venia d'allò més content.

—*Amigo, juna encerrona a seises!* més de cinquanta punts d'una jugada. Los altres tenien 89, ells casi res, anaven a cent...

[121]

NOCTURN

Deixant al Narcís i responent a son oncle, que volia fer-li pendre un *piscolabis*, un lacònic *hasta luego*, lo Jaume muntà a caseua, trobant a ses ties i a sa germana fent, qui mitja, qui no res.

La Mercè s'aixecà contenta veient-lo tornar tan d'hora.

—Que s'ha passat? quina òpera més curta! Jo que em figurava que això d'anar al teatre era cosa de fer abans migdiada, pera no tenir-hi son. Que et sents malalt? —féu canviant de to al reparar un geste en lo Jaume.

—Té raó la nena, fas mala cara —afegiren les ties.

—No tinc res. M'havien exagerat lo mèrit dels operistes, i fer-vos esperar massa, passant jo mala vetllada, m'ha semblat doble pèrdua. He sortit aviat del teatre i fins he tingut temps d'anar a parlar una mica ab l'Arcís.

—Ara em deia la tia que va d'allò millor! què te'n sembla, Met? —féu la senyora Pona.

—La tia té raó...

—Ell va millor —afegí la Mercè insistint—, mes tu fas cara d'enterrat. Les mans te cremen.

—Ja em refredaré... quina calor!... tot ho teniu tancat... [122]

Obrí un balcó, i distret, acudí al piano, posant-s'hi a fer escales cromàtiques.

Les dues ties continuaven llur feina, la senyora Pona passant sovint la mitja a sa cunyada, que tenia bona vista, i li plegava els punts escapats... catorze, quinze, setze! Feia el taló i a cada girat mimbava, operació delicada i que no permet conversa.

L'altra tia, silenciosa com sempre (n'hi havia que deien si era un xic beneita), seguia ab los ulls a la Mercè, que assentada al costat del piano parlava baixet al Jaume, qui sense respondre més que per gestos, recorria el seu terratrèmol de notes graves, seguides de mitjanes i d'altres agudes, com trinc de cristall.

—I ton oncle, què n'has fet? —li preguntà sa tia, la que deien beneita... (en tot cas no ho era per son marit, que la proclamava la dona de millor sentiment!... Sols que parlava poc i mirava esperitat, què li voleu fer? cada u mira com *Déu l'ha fet*, i si parlava poc, senyal de prudència... *Merceditas? amigo!*, si haguéssiu dit quelcom d'irreverend de Merceditas davant don Romuald!... Merceditas! l'enteniment ab faldilles.)

—L'he deixat menjant un tallet de peix fregit...

—Mal viatge, el piano! —s'exclamà la tia Pona, que s'havia errat comptant les mimbades i no sabia per quin cap tirar—. Té, Mercè, plega'm los punts... Tu, la Mercè petita...

I el Jaume, impacient de la impaciència que causava, se n'eixí al balcó.

Li digueren que la serena li faria mal, que entrés cap a dintre. [123]

Entrà, féu uns quants tombs com un ós en mig d'un rotllo, i distret prengué el violí, sempre acotxat dins sa forrada capsa com un aubat, cobert d'un panyo brodat i ab divises en llengua estrangera. Record sens dubte d'alguna Gretchen filarmònica, i anant-se'n pels corredors foscos, poc a poc sonà aquelles notes de l'elegia d'Ernst:

[pentagrama 3]

—No, Met, no —li cridà la Mercè—, deixa't d'elegies —i el Jaume tancà el violí ab un revolada de mal humor.

Feia una estoneta que ningú parlava, quan los trucs i repics a la porta del carrer anunciaren l'arribada de l'oncle Romuald.

Succeí lo de sempre quan trucaven a la porta del carrer. La criada feia la ronsera, no trobava la clau, se li apagava el llum, total, que tenia por de baixar a obrir... i el Jaume trobà la clau i baixà malagradós.

A l'entrar novament ab son oncle semblava menos ferreny escoltant la continuació d'aquella gran victòria a *seises*.

Lo bon Larramendi digué quatre festetes a sa [124] neboda, ajudà la seua Merceditas a embolicar-se, i donant-li galantment lo braç se n'anaren a retiro, emportant un recadet pera el Narcís: un llibre, mocadors de mocar.

Quan se quedaren sols los dos germans, la Mercè posà en mans del Jaume una palmatòria ab llum encesa, i mirant-lo tendrament, li digué:

—Bona nit, Met, la nena no t'estima.

—Per quin motiu?

—Per reservat, per amagador... perquè no em tens confiança.

—Prou sabs que sí.

—Tens confiança? i no goses o no vols contar-me lo que et passa? Podràs fer creure a la tia que volies anar al teatre per plaure al Garcés, que de vegades tildes d'ésser massa sorollós, pera gosar de la música de Donizetti, interpretada per artistes d'estiu, que t'has aturat ab lo Narcís... que havies vist aquest matí, pera fer-li companyia; mes a mi, a ta germana que et llegeix lo pensament, cap d'eixos motius...

—Mira, nena, és tard, tinc son...

—Ni és tard, ni tens son, ni vols anar-te'n sense dir-me lo que et passa. Sols que no goses, no saps per on començar. Vols que comenci jo?... doncs, veliaquí, *Don Jaime*; lo teu amic, lo senyor Garcés *hijo*, lo dels grans mostatxos, cerca pretextos sovint i es presenta o ens atura pel carrer dient que son pare ens vol parlar, que hem de firmar no sap quines escriptures. En realitat, pera parlar-me a mi de tu, o parlar-te a tu de mi... [125]

Estaven los dos germans, drets; una palmatòria cada u a la mà, i sense invitar-se a fer-ho, feren lo mateix, s'assentaren.

—L'heu vist sovint?... per què no dir-m'ho?

—Ara t'ho dic. Fins fa poc creia ses amabilitats casuals. Sempre l'hem conegut de broma... Ademés, son discurs se redueix a parlar de *recibos*, *pagarés*...

La tia, per *bona criança*, creient-lo de debó, li diu que munti a *descansar*; mes ell, discret, reparant que jo no dic res, mai ha gosat acceptar, i mentres se treu papers sellats de totes les butxaques i fa con qui els repassa i repara que s'ha errat, afegint que precisament anava a casa l'advocat per negoci nostre, deixa anar certes notícies que m'interessen, puix te pertanyen.

Ahir se féu encontradís, nos acompanyà quinze passos, dient-me que devia presentar-te a una senyoreta, que ell també desitjava ser més amic d'un altra...

—Això va sèrio —féu lo Jaume somrient.

—I tant!... no t'estranyi, doncs, si desitjo detalls de part teua.

—Tens raó. Sóc un ingrati no pagant-te ab confidències l'interès que et prens per la *senyoreta*... que en veritat m'agrada —féu tot d'una—. Lo Quim pretén que tampoc a ella li sóc indiferent. Aquest vespre ens ha presentat. La senyoreta, per compassió que veia fer-li mon posat, d'ensa m'ha preguntat, graciosa, si l'òpera m'agradava, si la *societat* era del meu gust... i el teu savi germà, prenent un to de mestre d'escola tonto, ha reptat casi a la senyoreta de son irreverència envers los artistes, i li ha respost: «En la socie- [126] tat *hi ha de tot*». ¿No em creies capaç de tanta eloquència, veritat?... Quin pensament més delicat i fondo! *Hi ha de tot!*... com a l'olla barrejada!

—Vaja, nena, no m'apaguis la bugia. Me'n vaig al llit... i demà...

—M'explicaràs, no precisament lo que has dit, sinó lo que penses?

—T'ho prometo. ¿I tu em diràs a qui el Quimet feia al-lusió parlant d'amistat que voldria més forta, eh?

Encengueren altre cop lo llum i es separaren, la Mercè formant-se tipus ideals de noies perfectes per al seu Met, trobant pla i natural que la *senyoreta* escollida per son germà se donés per molt honrada de tal preferència.

Lo Jaume, dient-se si àdhuc enamorat de Guadalupe tindria la força de caràcter suficient pera dominar sa passió per una noia que, hermosa sí, com ella sola!, passava per freda e irònica.

—I si conseguís?... innocent de mi, que puc figurar-me haver-la interessat. Fins admetent-ho... son pare?... aquells germanets?

Si no sent jo millonari, fos al menos cèlebre! ¿mes com adquirir la celebritat en aquest recó de món? Aquí aniré consumint la força que el meu esperit produeix, moriré de combustió pròpia. Lo millor serà pendre les coses ab calma, com m'aconsella el Quim. Me serà possible?... ho dubto...

Si no m'hagués sentit corpès al contemplar sa bellesa, a l'oïr aquelles notes tan plenes de sa veu penetrant, hauria respost ab més lleugeresa a les preguntes que bondadosa em feia pera donar-me [127] ocasió de dir-li... què? paraules menos gastades de les que sovint deu oïr.

No obstant, un gran pas s'havia donat, lo gel que cobria exteriorment les maneres de Guadalupe i el Jaume s'havia romput, i les vetllades següents lo Jaume tingué la felicitat de passar un moment parlant ab les senyores de Salvat.

No anava al teatre com los desenfeïnats que voldrien fer durar la funció fins a matinada trobant-s'hi més distrets que a llur casa. Lo Jaume hi passava una estona i sempre ans del tercer acte se n'anava a retiro.

Dues o tres vegades fou sorprès per don Josep, que contra sa costum entrava al palco abans la fi de la funció.

Ordinàriament, quan l'hivern *feien comèdia*, deixava muller i filles en lo palco, pujant al primer pis del *Café del Teatro*, a fer lo *tresillo* ab uns quants senyors de la seua edat i posició. Quan la comèdia s'havia acabat, un mosso l'avisava, i tant si guanyava com si perdia, s'aixecava pera assistir al ball *macareno* que era de rigor entre la comèdia o drama i el sainet final.

Acabat lo *sarau*, com ell ne deia, tant si els altres ne tenien ganes com si volien quedar-se, obria la porta del palco, encenia un tabaco al corredor, i si les *dones* trigaven aixecava la veu dient als qui de platea parlaven ab elles:

—Vaja! vaja! bona nit, ja els ho acabarà de contar un altre dia.

D'ençà que el Jaume havia pres lluneta sota el seu palco, ell arribava sense que l'esperessin, impacientant a sa filla i a sa muller ab crítiques de [128] lo que es passava a l'escena, ab son soroll de diaris plegats i desplegats (al teatre els llegia), i els badalls ab solfa que després de recórrer els papers se li escapaven. Quan elles, no volent resistir més a sa manera de dir «anem's-en» s'aixecaven, les ajudava a embolicar-se i sens canviar una paraula arribaven a llur morada.

Don Josep, malhumorat, cercant una ocasió pera explicar-se ab sa muller sobre les assiduïtas del Garriga. Ella, tement los renys de son marit, pretextava cansament i es retirava.

L'hermosa Guadalupe s'allunyava de son pare i mentre se desvestia recapitulava les paraules canviades ab lo Jaume, impacienta, descontenta d'ell i d'ella mateixa.

—Quin aburriment! condemnada a viure en mig de gent carregada de preocupacions! humils esclaus de lo que ells anomenen opinió... L'opinió d'una mitja dotzena de marxants de drogues, bacallà en gros, mistela negra!...

Detestada opinió... que fins jo respecto, car no goso riure'n. També em domina, puix hipòcritament amago el meu encís per un home... que no és de la

nostra classe. Quina classe! la d'un senyor, fill de pagès pobre, enriquit en la navegació, lo comerç... Estúpida opinió! caminar ab lo cap tan dret, quan l'avi patern cavà tota la vida, l'altre féu de carreter.

Si Guadalupe s'enfonsava en semblants idees, passava hores desvetllada. Franca, parlant-se a soles, analisava un a un los més secrets ressorts de son caràcter.

Inexorable per tota acció injusta —en princi- [129] pi— en fet se recollia, i recordant les proeses de son pare, se n'esvania!

—Tant de coratge! —pensava—; puix cal ser d'ànima ferma pera afrontar perills de mars i costes desconegudes, ires dels homes, càstics terribles!... Tanta pena i tants combats pera arregar *onzas* d'or ab què tornar a Europa a gosar consideració, prestigi!... I per què no?

Així eren los hèroes d'altres èpoques. De més a més, guanyaven batalles d'Otumba, passaven la *noche triste*, tallaven caps, segaven banderes. Qüestió d'oportunitat, diferència de temps. Què foren los conqueridors famosos? rabadans en llur terra, gent sense entranyes en les que conquestaven.

Lo meu pare en lo camí que emprengué no podia arribar més alt. Son orgull és legítim! Per ell, modèstia, desinterès, són *paraules!*... «Qui juga no dorm», repeteix sovint.

—Qui sap —pensava Guadalupe— si el Jaume serà capaç de fer-se un nom! Tot pot guanyar-ho ab voluntat forta: fama i diners!

Viatjant ab lo pensament per terres desconegudes, ne trobava de fetes a posta en les quines lo seu elescut adquiria d'un cop renom de gran artista i feixos de billets de banc que el feien propici a son pare...

—Lo *papà* no té antipatia per cap professió. Fins los oficis més baixos: ballarí, torero, perruquer, exercits honradament, són per ell respectables, quan enriqueixen.

Si jo fos del Jaume! —se deia, mentre s'esbandia les trenes—. La riquesa és femella i ab més [130] facilitat s'abandona al qui veu ardit que al vergonyós esporucat.

I aixecant-se bruscament del *pouf* en la conca del quin, encamisada, les cames arronsades, feia una hora meditava, saltava dintre el llit. Aquells dies, contra lo acostumat, en lloc de pendre un llibre, apagava el llum i encreuant los braços per damunt del cap, se quedava prompte ensopida...

Poc a poquet lo somni s'apoderava d'ella. Un somni inquiet, ple de visions informes, d'imatges flonges, esboirades.

[131]

LA BERENADA

—Per dijous? no cal pensar-hi.

—Per favor li demano, senyor Ventureta.

—No pot ser, tenim massa feina. Per diumenge, encara, encara!

—Per dijous a mig dia. Si tot no està llest a l'hora que li dic, estic perdut.

—No s'encaparrí...

—Si no ho té llest a las dotze, a la una hi haurà un home penjat al fanal de la cantonada. Ab això estalviï's lo disgust de veure davant seu les calces sense acabar, d'un jove que es va penjar... Veu! fins li faig versos!

—No siguis tossut —digué sa muller.

—Ah! vostè sí que n'és d'eixerida, ab vostè refio, senyora Paula.

—Hi treballarem, si convé, tota la nit.

—Per mi, me'n rento les mans —féu lo Ventureta.

—Quin sastre més caparrut! Potser no es vol comprometre de por d'arribar tard al maset, per la cacera.

—Sí, per caceres estem. Tenim massa feina. He dit a don Romuald que no m'esperí fins dissabte al vespre. Veurem si diumenge tornem a [132] fer porra... no es veu un moixó, ni un conill, per un remei... les terres estan massa eixutes.

—Bé, vostè ho talla —féu lo Jaume interrompent lo discurs cinegètic del sastre—, ho dóna a la senyora Paula...

—I entre jo i les fadrines ho endegarem. No tingui por —li digué tot baixet la sastressa—. En canvi espero una bona paperina de confits... Que es pensa que no ho sé tot?

—De confits? tot què?

—No siga dissimulat... prou sé que van a fora... i, naturalment, vostè no vol anar-hi tan endolat.

—Van a fora? qui? aon?

—Les senyores de Salvat, que han armat una berenada... Hi haurà les baroneses, les de Pàmies, amiguets, amiguetes...

—Qui li ha dit?

—Ai, criatura, no necessito que em parlin per entendre els coses. La seva pressa pel vestit, la del senyor Quim de ca'l procurador, que també ens ha encomanat roba.

—Ah!... lo senyor Garcés ha vingut? ha parlat de l'excursió? Ja no m'estranya que vostè estigui tan al corrent.

—Bé, no se'n doni vergonya. No hi ha cap mal, on van les noies van los nois, l'edat s'ho porta...

—Fins donant un disgust a l'oncle, pendré altre sastre —pensava el Jaume—. Quina gent més ofenosa! i aquell Quim? la culpa és seua, ¿qui el feia xerrar? Té qualitats que me'l fan simpàtic... bon cor, rialler, mai diu mal de ningú... [133] mes tot ho conta. Al primer que troba li fa part de tot lo que es proposa.

Lo dijous tan esperat arribà més tard de lo que devia. Si hagués sigut diada temuda, hauria arribat com lo llamp.

La sastressa complí sa paraula, i el Jaume pogué presentar-se al lloc de la cita a l'hora convinguda, vestit menos lluent i endolat que fins llavors.

En efecte, les senyores de Salvat no anaven soles. Les acompanyaven varis joves, noietes amigues i llurs respectives mares o parentes.

La divisa era: nosaltres soles. *Nosaltres* volia dir que no hi hauria cap marit. Los bons senyors hi consentiren, puix en nostra beneita terra sols hi ha gelosos entre els fadrins.

Doncs, unes vint persones se trobaven juntes. Los jovens se coneixien, i si bé més o menos íntims de tal o qual família, en realitat no anaven ab ella, tots anaven ab tots.

Mentres esperaven que el paners de recapte fossin ben lligats, lo jove més graciós i bon mosso (naturalment, lo menos estimat de la companyia) començà la sèrie de bromes i gatades ab què devia alegrar la diada.

Anava de noia en noia, els parlava baixet i elles reien. Total los deia: «Las mamàs en una tartana, nosaltres pendrem les altres»; sabia, però, que no ho lograria, ni tal vegada ho desitjava, mes lo seu paper era fer riure, i no tenint res més graciós començava per on podia. Aquell jove tan graciós se deia Josep, i sos parents, de menut, ja li feren la gràcia d'anomenar-lo *Papitu*. [134]

¡Quantes vegades lo Jaume hauria volgut trobar-se en la pell de l'afortunat, que res aturava, que a tothom semblava agradar.

—Quina sort —pensaba— de ser tan simpàtic! Jo, fastigós, personatge, només sé esplaiar-me ab gent que estimo... ni l'atenció tinc de riure quan los altres riuen; si ningú em parla passo callat hores i hores.

Ignorava que els més festejats són los menos estimats, que l'home agradable a tot hora fa nàixer rarament afectes durables.

Desgraciats los agraciats! Planten llavors que grillen per altres, sols produeixen *efectes* en lo cor inexperimentat de la vestal; la deesa prefereix adorador curt de gràcies, explícit en obres. Ningú menos afortunat en amors que el poètic Orfeus... En canvi, lo contrafet Vulcà fou l'espòs de Venus (que li donà algun disgustet, és veritat). Per fortuna, los massa bells són un xic ases, així porten gojosament llur desgràcia. Si resulten intel·ligents, en cada paraula o gesto semblaran demanar indulgència per un mal involuntari, de manera que un bon mosso intel·ligent se troba casi en posició de lluitar ab un lleig. A igual intel·ligència, lo lleig guanyarà. Succeeix lo contrari en les dones: la més hermosa serà la més festejada, puix l'home, ser inferior, aprecia en elles, sobretot, color i forma.

Afortunadament, com diria el gran Pangloss, tot està tan ben arreglat que no hi ha medi d'arreglar-ho millor. Cada u es consola si li plau, o si no per força, i rodant rodant, arriba el dia en què tot home troba una dona que li sembla «la més hermosa». [135]

Dolç instant que si la dona és *dona* pot convertir-se en eterna primavera.

Les persones joves que se n'anaven a berenar al Pont del Diable, eren, además de Guadalupe, el Jaume i el Quimet Garcés, eixos comparses obligats que vingueren al vostre bateig pera menjar confits, que assistiren a vostra boda per fer-hi un bon donar, que seguiran lo vostre enterro pera comptar quants capellans hi porteu.

Comparses ben fastigosos, mes inevitables! Ne som tots los uns dels altres.

Lo camí fou corregut ab poc temps i molta pols, i a l'arribar al siti de la carretera de Valls que passa davant lo Pont, tothom saltà a terra tan satisfet com si arribés d'un llarg viatge.

Los ben educats donaren lo braç a les mamàs pera escalar la garriga del cim de la quina fins a igual alçària de la que hi ha davant s'estén lo famós aqüeducte, construït en temps dels *romans* pera donar als tarragonins l'aigua clara i sanita que en temps d'*espanyols* se deixa perdre; puix la véu no és estroncada.

Les noies fugiren, s'escamparen com un vol de muixonets pera no ser vistes ab les ales arrugades i el plomissó polsós, i una rústega figuera, un turonet qualsevolga serví d'abric a llurs púdics misteris. Prompte compareixeren donant la darrera passadeta de mà a llurs fresques musselines.

Com les espanyoles en general són poc aficionades al camp i que a l'eixir de llur casa ja en cerquen d'altres on reposar-se, les senyores majors, que essent lo Pont del Diable tan a prop de [136] la ciutat no l'havien vist mai, o una vegada... molts anys enrera!, començaren a trobar que el monument era poc vistós i el siti poc apte pera fer-hi berenars campestres.

—No hi ha als voltants del Pont casa ni caseta, abric per humil que sigui on soplujar-se, si per cas fes un xàfec.

—D'on vol que surti el xàfec? —féu lo graciós Pepito, dirigint-se a la senyora esporucada—, fa un sol que estava.

—Pera anar a l'ombra —replicà la de Recasens fadrina—, la senyora té raó... Francament, Borràs, si ha sigut vostè que hi designat aqueix desert pera venir-hi de *recreo*... s'ha lluit.

I el Garcés, que treballava com un negre buidant paners, eixugant ganivets, ajudant a estendre tovallons per puestos plans i sense motes de farigola, intervingué dient que ell sabia un maset a quatre passes aon serien ben rebuts.

Lo Jaume l'hauria afevat endevinant que es referia al maset de son oncle, on se trobava precisament sa germana.

En veritat, no per avarícia de sombra, cadires i aigua pera beure, sinó per no mostrar aquell ser únic que fins aleshores trobava superior a tota persona coneguda: sa germana Mercè. Tement que els joves no fossin prou delicats, que les jovenetes creguessin de bon to lo vendre protecció a la mig pageseta... Mes l'invit era llançat i el Quim, malgrat la mirada que li llançà son amic, no pogué desdir-se.

—Parli, parli; aont és lo maset?

—Jo, miri, Lluïsa, no m'hi assento per terra —digué la baronesa. [137]

—Tampoc me fa gràcia —respongué la de Salvat—; una va encotillada... i després tot són apuros...

—Digui vostè, senyor Garcés, ¿hi ha masover conegut seu?

Corregué la veu de pendre el fato i d'anar a menjar al mas... lo maset incògnit que sols lo Quim coneixia i ningú anomenava.

—Bé, per aon s'hi va? —féu lo Pepito—. *parla, Garcesini*...

Què havia de parlar!... Aquella mirada del Jaume, delicadet i poca cosa al costat d'ell, que semblava un granader, l'havia entemonit.

Aquest, veient que la gent jove corria per broma en direccions diferents, conduïda pel Pepito que cridava: ¿No em sabrien donar raó del maset del senyor Garcés?...», cregué grosser callar i ab sorpresa de tots digué:

—Lo Garcés no en coneix cap de mas ni de maset... jo en sé un... hi serem ben rebuts, hi tinc família.

—Ah! que callat s'ho portava... —féu la baronesa.

—Hi deu tenir alguna *beltà divina* —afegí el Pepito—. Confessi-ho, Garriga... alguna pastoreta de qui està enamorat.

—Hi tinc una germana per qui temia indiscrecions de tonto.

—Entre nosaltres no n'hi ha —replicà el bon mosso, empassant-se la saliva.

—Per això els convido a tots!... Anem! hi ha mitja horeta curta.

Mentre los *comparses* comentaven l'incident i [138] el Jaume oferia *ab tota forma* a les senyores lo acompanyar-les al maset on podrien reposar millor que a la sombra dels esfullats arbres que els redoltaven, Guadalupe, sense amargar-se, en veu alta i mirar desdenyós per al Borràs, digué:

—Nos farà l'honor, veritat?, a la mamà i a mi, de presentar-nos les primeres a sa germana.

I el Jaume, agraït de rèplica tan espontània, respongué somrient:

—No la intimidin, sobretot, està poc avesada a societats nombroses.

Mentrestant seguien junts lo camí indicat, parlant ella, ab accents afectuosos, ell, tendrament com sempre, de Mercè Garriga... que el vol d'excursionistes esfereí al poc rato, sorprenent-la damunt d'un pedrís collint rosetes de pom.

Lo mas era més *maset* de que el nom deia... Quatre parets obertes per una portalada i dues finestres, un piset cobert de teulada a dues pendents en lo sentit de la fatxada. Damunt de la portalada, un balconet tallat en antiga finestra, de la quina es veien los muntants de pedra fins a l'alçària de la moderna barana de fusta, que don Romuald havia obrat a tall de barana suïssa.

Davant de la fatxada, un enrajolat d'un parell de canes d'ample, uns quants pilans, i dels pilans a la paret, barretes de ferro damunt de les quines corria espès emparat. Tancant aquella mena de sala verda, pedrissos de rajolots ab respatller d'obra, i plantats darrera els pedrissos, abundants rosers enfiladors, quals branques més llargues, lligades als pilans brotejaven ensems ab la parra, donant entre uns i altres sombra, fruita i flors. [139]

L'entrada del mas era el menjador tan ben decorat per don Romuald, que no parant-se en dificultats hi havia pintat de tot: batalles, països ab força ponts i reguerons, un combat naval, fins al sostre, entre cada cabiró havia pintat uns muixonets que semblaven orenetes!

En la paret de la fatxada hi havia com un ninxo donant per dins a la cuina, que obert, deixava veure una curriola i un canti d'aram... era la cisterna, la peça de més mèrit del mas, segons don Romuald. No s'omplia d'aigua de pluja, sinó d'una vena per ell descoberta i que ben aconduïda servia per al regadiu i el gasto casolà.

Aigua més gustosa i fresca no n'hi havia en tot lo terme.

Lo Jaume s'avançà uns quants passos, dient baixet a sa germana, al donar-li la mà pera ajudar-la a saltar del pedrís:

—Després t'explicaré el perquè de tanta companyia —i en veu alta, puix los convidats ja arribaven: —Mercè! les senyores de Salvat, les senyores de Recasens, lo senyor Morera, que ja coneixes, l'amic Garcés, etc., etc., tots assedegats i desitjosos de reposar a l'ombra.

—Hauran de ser indulgents, la casa és petita —féu la Mercè—, mes cercant bé potser trobarem prou cadires i gots.

Excusant-se, se n'entrà cridant la mossa, que cridà la tia Larramendi, que cridà l'oncle... i als pocs moments tots comparegueren falcitant al Jaume per la bona idea que havia tingut de venir ab tan bona companyia.

Lo Capità fou trobat per tothom un home amabilíssim. Semblava que tingués vint anys, ab la [140] pressa que es bellugava, aconduint una senyora al reconet més ombrejat, passant a l'altra un plat ab gots plens de l'aigua exquisida que el canti d'aram només feia que pujar i buidar.

Fou decidit que els nou vinguts, portant recapte, se parés una gran taulada sota l'emparat pera berenar junts, i així es féu, havent-se establert ja abans de menjar una franquesa de bon gust, entre els masovers i els ciutadans.

Les mamàs enraonaven particularment ab don Romuald, que els feia molta gràcia per sa manera de parlar català i dir-los coses fines a totes.

La Mercè que coneixia de vista i de nom algunes de les noies presents, anava de l'una a l'altra oferint-les-hi flors per als cabells, parlant d'amigues perdudes de vista a l'eixir de les monges de l'*Ensenyança*; donant a totes agulles de ganxo, fil per sorgir un esquinç, bones paraules, graciosos obsequis.

Lo pobre Jaume no sabia lo que li passava, havia pensat tant i tant en aquella diada i la veia començar de manera tan impensada! Mirava, i veient a Guadalupe sentada al costat de la Mercè, menjant juntes al torn d'aquella taula, ab prou feines se feia càrrec d'on era.

Corprès per l'encís, no gosava ni ésser massa assiduo ab Guadalupe davant tants testimonis, ni sabia dir res a altra noia; no tenint ulls més que pera ella, no escoltant, de tantes converses començades, interrompudes per rialles, represes i deixades, més que sa veu harmoniosa...

—He de cuidar —se deia— que eixos *Papitus* i *Papites* alegres no em sorprenguin encantat.

Pobre Jaume! alguns dels joves convidats li [141] parlaven per primera vegada, i, no obstant, sens cap escrúpol, havien canviat en sa presència, mentre les senyores s'apariaven per venir a taula... observacions i ditxos que ni sospitava poguessin imaginar-se.

Uns als altres se comunicaven ab gran rialles detallets sobre un peu vist ab baixar del carruatge, lo braç ben conservat de la senyora tal, que s'havia rentat les mans a la pica de la cisterna... Afortunadament, una mica intimidats per lo posat digne del Jaume, cap d'ells analisà gràcies ni belleses aparents o probables de Guadalupe i la Mercè. Prou se coneixia que el Jaume no tenia món, malgrat d'haver-ne seguit geogràficament més ell tot sol que els altres plegats.

Si les dones poguessin oir los comentaris que llurs amagades gràcies inspiren a la major part dels homes!...

Acabat lo berenar, uns prengueren lo vol darrera la tia Larramendi, que anava de ponedor en ponedor arplegant ous i responent sempre als qui li parlaven, ab una ganyeta que volia ser amable, mes sense obrir la boca; lo seu marit, en canvi, feia els honors del jardinet comentant-ne totes les belleses ab escollida i abundant frase. Era verament eloqüent parlant de la veneta d'aigua per ell descoberta i que li tenia el jardinet d'allò més verd, atapaït de boniques plantes, de virolades i oloroses flors.

Le Mercè, que Guadalupe havia pres graciosament per la cintura, alabava ab brometa totes les preciositats ensenyades per son oncle, i de tant en tant les dues noies s'allunyaven, comunicant-se eixos adorables no res, tema inagotable de conversa femenina. [142]

L'una prendada de la *senyoreta* que ja havia endevinat ésser l'estimada del Jaume; l'altra carinyosa, mes sense voler-ho, un xic analisadora de lo que podria pervindre.

Caminant, caminant, lo Quim, que ja s'havia fet com de casa, les hi féu empendre un senderó tan estret que dues persones de front no hi cabien.

Guadalupe s'hi quedà seguida de la Mercè, acompanyada del Jaume, que caminava arrossegant los peus per l'herba dintre un regueró; precedits pel Garcés que separava entrebancs.

—No podem caminar a la mateixa altura —digué el Jaume a Guadalupe.

—Fins caminant per siti fondo ets més alt que Guadalupe —féu la Mercè referint-se, naturalment, a llur alçària física.

—Prenguin tots pel regueró —intervingué el Garcés—, s’hi camina ab menos por de caure.

Al cap de pocs passos més, justament un clot cobert d’herba féu perdre l’equilibri a Guadalupe... Llançà un ai!, mes no fou res, involuntàriament havia estès lo braç i el Jaume la sostingué.

—Sort que m’ha aguantat, si no, queia —féu la noia exagerant ab gràcia; i al mateix temps donà una estiradeta per separar la seua mà de la del Jaume.

La Mercè i el Garcés enraonaven ja ab l’oncle, que estava fent manats de dàlies.

—Un accident —digué el Jaume, mirant amorosament a Guadalupe— ha juntat les nostres mans... ¿qui sap si la simpatia hauria tardat molt temps?...

—Desagraït! qui podia fer-me apoiar en mà [143] que no em fos simpàtica? Poc me coneix si no em creu capaç de deixar-me caure fins de siti més perillós, abans d’auxiliar-me en persona indiferent.

—Si no ens som indiferents, ¿vol que mudem de llenguatge?... lo dels compliments m’és insuportable... Voldria dir tantes coses! coses que mai he dites, expressar sentiments que per primera vegada em commouen... mes desconfio!

—Desconfia? de qui?

—Nostra posició *social* és tan diferent! —féu lo Jaume entre rialler i trist.

—*Fins caminant per siti fondo ets més alt que Guadalupe*, ha dit fa poc la seua germana.

—La meua germana ha parlat sense ironia... la meua germana no coneix a don Josep!... *J. Salvat y C.^a* —afegí rient.

—Lo papà és menos ferreny de lo que sembla; m’estima moltíssim i mai s’oposa a ma voluntat.

—I es pot saber la *voluntat*... de vostè?

—Curiós!... encara no l’he demostrada; mes no dubti de què sabré realisar lo que un dia estigui ben convençuda de voler ab tota l’ànima.

—No sap lo que desitja?

—Un sentiment m’impulsa —féu Guadalupe com parlant-se a ella mateixa, fugint la mirada del Jaume, que semblava volgués endevinar sos afectes... mes, si el cor s’equivocqués? si la persona que em figuro forta d’esperit tingué tan poc coratge! fos tan poc enamorada!

—Guadalupe! —interrompé el jove ab veu suplicant...

—Oh! —féu ab graciós somriure la noia, agitant una branqueta de verbena com negant ab lo [144] gest lo que ses paraules casi deien... no s’imagini que parlo per vostè, no sigui... presumit.

—I per què no? ningú ens escolta...

—No prengui el meu parlar ni per entusiasme irreflexiu, ni per presumpció... Imaginant que avui tindriem ocasió de parlar més lliurement que al teatre, al passeig, davant tanta gent com sempre escolta en les reunions de les Recasens, fa dies combinava lo que diria... ho he oblidat tot... no sé més que d’una manera vaga lo que em propono, quan ho sàpiga, res m’aturarà... Sé caminar a peu i viure d’esperances...

—Parli, Guadalupe... prometo fer quant ma sàvia consellera haja projectat... ¿que em presenti ab una posició deguda al meu mèrit? ¿que el món parli de mi? ¿que sigui ric i cèlebre?... De tot me sento capaç tenint per guia la bonica estrella...

.

Havien arribat a una placeta formada per alts marges de boix darrera els quals caminaven a pleret la Mercè i el Quim, aqueix fent gambades pera anar-li a collir una flor, tornant enrera pera arreplegar trossets de ram per ella esfullats.

Guadalupe escoltava al seu enamorat, mes clarament se veia que no gosava d'aquelles paraules com la tendra poncella a qui parlen d'amor per primera vegada.

Quan lo Jaume digué *estrella*, s'aturà en sec de parlar i caminar, notant en Guadalupe cert moviment de celles que l'havia impressionat ja altres vegades. Cregué que ella dubtava de sa sinceritat, mentre que la noia lo que havia fet era [145] somriure escoltant paraules poètiques, fora d'ús entre els seus adoradors.

—Me faig il·lusió sens dubte? —preguntà ab tristesa.

—Al contrari, lo crec capaç de coses grans.

Oint-la respondre ab naturalitat paraules falagueres, lo Jaume allunyà idees tristes, que aquella expressió d'ulls de Guadalupe li havia portat a l'esperit.

—Parla de veres, Guadalupe?

—Pot dubtar-ne?

—És que de vegades ixen de sos ulls raigs d'una claror que em glaça. No sóc un home superior, mes alenat per l'amor que sento... ho diré?

—*Favella, tutto mi puoi narrar* —respongué la noia, parodiant la mania del Borràs, que durant los mesos d'òpera era insuportable... sempre retreia recitats italians.

—Parlo sèriament, Guadalupe; jo volia dir-li que em sentia ab força pera fer prodigis si el meu amor fos correspost, i vostè em respon com a un *Papitu* qualsevolga... si em parla per parlar...

—Nooo! —i acostant-se, li posà ses mans encreuades damunt l'espatlla... ¿És possible pensar semblants coses?... quan precisament lo que més aprecio en vostè és la força de caràcter... quan abans de veure'l l'havia ja distingit per lo que de ses aventures coneixia, perquè el creia home quan altres són encara nois, o *jovens*, com ells diuen... jovens lleugers, poc educats, vanitosos... En vostè em figurava veure l'avar de paraules vanes, d'esforços inútils, l'home resolt i constant, [146] l'home fort que, tenint geni, és pacient... o té paciència, que resulta geni.

Un silenci es produí, lo Jaume prengué les mans de Guadalupe i li preguntà a pleret:

—M'estimes, doncs?

Lo Quimet,, que la llibertat del camp enardia i els petits favors de caminar prop de la Mercè, de collir-li flors havient tret de sa reserva antinatural i forçada de la ciutat, deia a la nena, entre rialles i posats sèrios, coses que ella no volia escoltar.

I, no obstant, oïa indulgent alabar la boniquesa de sos cabells, que el sol daurava, la gràcia del seu parlar. Li contava el Quim que feia mesos se sentia ferit d'amor per la germana d'un amic seu, prop del quin fins era ofenós per egoisme... «Me sembla al parlar-li sentir una dolça escalfor»...

I encara que senzillot, estava tan apassionat, que fou eloqüent. Incapaç de llargs idil·lis, afegia exageracions còmiques sobre sa posició social, ses virtuts i mèrits... i com qui no hi toca es mirava a la Mercè, interrogant-la, es rebregava el mostatxo, se treia el barret, se tirava els cabells enrera.

—L'*estodi* del pare —afegia, arreplegant dues pedretes, ab les quines anava jugant als ossets— és un dels més productius... entre ell i jo guanyem senalles d'unces... passejant! anant i venint del jutjat, fent *rasgos* que ningú entén... i no obstant vivim tristots.

—Vostè trist? [147]

—Sí, Mercè... no en faig posat eh?... doncs, sí, tristots, moixos... dinem sense parlar (no hi havia senyora a la casa feia molts anys), sopem cada u a nostra hora i per casa no se sent més veu que la dels canaris xiricant, la Francisca que els parla al rentar-los l'abeurador... No som feliços.

Son pare es volia retirar i fer vida de burgès... «Prendràs l'*estodi* quan te casis —me diu sempre— per què no et cases? jo em faig vell i ens morirem de fàstig si no portes gent nova... una bona minyona, modesta, sana... que ens donarà Garcesets rossos... o morenos...»

—I vostè —féu la Mercè, interrompint-lo—, vostè volent escriure i dibuixar aquell *rasgos* que tanta por fan a la tia, voldria pendre muller pera ser Procurador en *jefe*!

—No, al contrari, Mercè; si la persona en qüestió em volgués per marit, lo fer *rasgos* me tindria poc enfeinat. Lo meu respectable pare i senyor conservaria tant de temps com volgués lo títol de *procurador causídico*, deixant-me esplai, llibertat, ocasions de ser exclusivament marit enamorat... aniríem...

—Qui?

—Jo i la meua *senyora*!... aniríem a donar un tomet per aqueixos mons de Déu.

I ho deia tot ab posat tan tràgic i bufo, que la Mercè, encorreguda, no sabia què respondre.

—Mercè? Merceneta? Si em concedís la vènia de parlar de mos sentiments... per vostè... al capità... al Met! ja em semblaria que vaig guanyant camí. Sóc lo seu amic i me l'estimo més que ell m'estima. És que per ell jo sóc lo Quimet, [148] i prou! Per mi el Jaume es lo germà de la nena.

I eixa es tornà tan roja sentint-se anomenar com fins llavors sols l'havien anomenada son pare. sos germans! Li semblà que llavis profans la tocaven.

—Dispensi —continuà el Quim ab to respectuós notant la torbació de la Mercè—, perdoni'm l'atreviment d'haver dit en veu alta lo que, no sent desacato, mon cor me dicta quan penso en vostè... és a dir... sempre! De nit i de dia...

—Que el sol se ponía...

—No rigui, parlo sèrio. Si es figura que en mos diàlegs ab sa memòria estimada li faig gaires compliments i la tracto d'*usia*... s'erra de mig a mig.

—Fa malament... fins de memòria, de no tractar-me com a una coneguda... la filla dels Garrigas del *Molí vell*... que sols s'estima persones de sa casa.

—Prou sé lo afectuosa i tendra que vostè ha sigut per tots... lo molt que ha plorat per uns i altres.

—Miri, senyor Garcés.

—Senyor Garcés?... *Don Joaquín* si gosa!

—No em parli amorós. Si li mereixo simpatia... que no rebutjo... Està en mon sangro lo témer la fredor... me faria gran pena sapiguer que algú *no em pot veure*... mes recordi's que em satisfà lo sol concepte de no ser antipàtica, res més demano... Si li sóc simpàtica, esperi ocasions de donar-me'n proves.

—I per què no cercar-les? no fer-les nàixer?

—Inútil violentar los sentiments. Si vostè...

—Si l'estimo? vol dir que si l'estimo? [149]

—No, dispensi...

—Més que ningú a ningú, més que tot... d'aquí fins al cel... la terra plena de gom a gom... li juro... sèriament!

I, en veritat, ho deia molt sèrio.

—Per aquí són —crida ab sa gràcia acostumada el Pep Borràs, que s'avançava precedint gran estol de comparses—, los sorprenem cantant a la callada l'escena del jardí de Faust.

—Gràcies per la finesa —respongué amatent i enfadada la noia Salvat—. Jo dec ser dama Martha.

—I jo Mefistòfeles? —saltà el Quimet—. Deixeu-me fer... —avançant-se dret al Borràs, los braços estesos—. Me l'enduc a l'infern!

—Vaja, senyor Borràs —digué el Jaume—, farem com si no hagués dit res. Sa comparació és poc escaient.

—*Ola, ola! Quién vive?* —féu lo militar, entusiasmat de veure el seu jardinet solitari visitat per tant de jovent graciós i bell—. *Aquí tengo claveles, aquí rosas...* —i en collia, en lligava i en recollia encara carregant-ne a les noies que ja no podent-se valer de les mans feien portar los poms massa grossos pels preferits que les seguien.

[150]

LO PONT DEL DIABLE

Al maset tot estava en doina.

Un jove volgué jugar als quatre pilans, mes totes les noies començaven a estar cansades. Era ja prop de mitja tarda, lo fort de la calor havia passat i fou decidit tornar al Pont, objecte principal de l'excursió.

Començaren los preparatius i compliments dels adéus, que duraren casi mitja hora, i després d'haver-se dit los que s'anaven i la Mercè i sos oncles que es quedaven, força paraules galanes, les senyores ab llurs sombrilles i els jovens ab llurs barrets guarnits de pàmpols, s'encaminaren per les pelades garrigues al siti on s'aixeca ferm i dret lo tan anomenat aqüeducte de les Ferreres, o del Diable, car lo mal esperit podia fer solament sense calç ni guix, i en una nit, aquella obra portentosa!

Al ser-ne prop i contemplar-la, no faltà qui contés los cas d'aquell *cabecilla* que, perseguit, lo passà a cavall, ni el d'aquell tambor major que el passà per anar a morir d'amor dins d'una cova de la font d'En Garrot... Cada u contà la seua.

L'erudit feia observar lo colossal de l'obra i la senzillesa de l'execució, alabant los temps passats en què monuments se construïen. Lo [151] *Papitu* deia que el pont res tenia de particular... que els romans ne feien pera conduir-hi aigües i els moderns pera conduir locomotores; i les discussions històriques, crítiques o humorístiques sobre el pont acabaren per la proposició de passar-lo, que molts havien acceptat de lluny i pocs tenien ganes d'executar.

Un atrevit prengué el senderet que condueix a lo que fou canonada de l'aigua... un espai de tres pams d'ample, que enrunit pel temps, ara sols condueix d'un cim a l'altre dels dos pujols, lo solitari llangardaix o algun atrevit excursionista que vol passar per on pocs passen.

I com la vista d'un perill físic atrau fins als mes covards, molts caminaren uns quants passos per damunt del pont; mes al veure a sota, vinyes que s'enfonsen, recularen espantats... a quatre grapes!

Berenant, al maset, casi tots los joves havien dit que passarien, i les mamàs degueren intervenir prohibint a llurs filles ni sisquera provar-ho.

Lo Jaume era del parer de les mamàs, dient que no veia el gust que podia trobar-se a caminar llarg espai ab un precipici a cada vora. Guadalupe li havia respost, rient, que si ell tenia por de caure, no desanimés als altres.

—Por? —respongué ingènuament lo Jaume—. La por voldria dir que trobant-me damunt del pont, vull avançar i dubto... i jo estic convençut de què als deu passos me rodaria el cap i cauria.

—I si el perseguissin? no tenint altre camí pera fugir —li preguntava el Borràs—, per on passaria? [152]

—Per cap puesto. No fugiria.

—Poruc?

—Poruc? al qui no fuig? *Papitu*, desa't —saltà el Quimet, i el Borràs, volent demostrar son coratge i passar als ulls de la companyia per lo més ardit, com n'era el més bon mosso, el més simpàtic i el més graciós, sense dir una paraula, es botonà bé, s'enfonsà el barret i enfilà el pont al pas gimnàstic, arribant fins a l'altre extrem i tornant-ne tot d'una correguda.

Tots lo contemplaven ab ansietat, la senyora de Recasens cridant-li:

—Borràs! no vagi més lluny, torni! aturi's! Lo vent lo farà caure!

—Ai, Déu meu, si caigués? se faria trossos!

La de Salvat se tapava els ulls ab les mans.

Los demás jovens se'l miraven, i com s'havien alabat de què passarien, qui els ulls tapats, qui a cama coixa, no sabien què dir pera excusar-se entre ells.

—Total! —digué Guadalupe— cap de vostès se sent lo cor prou segur ni el cap prou serè pera passar.

I l'hermosa noieta, mirant-los desdenyosa, s'arreglè el vestit ab les dues mans i pegà una envestida pont avall, cridant al mateix temps en llengua francesa: *Qui m'aime me suive!*

La Baronesa es posà davant la de Salvat, que havia entrevist lo vestit blanc de sa filla.

—És la noia! —cridava—. Lupe!! Lupe!!

—No! no! —li respongueren tots, procurant tapar-li la vista: fou impossible. Muntà uns quants passos més alt, i la mirada fita seguia l'ondeig del vestit que volava fora la llum del pont, lo qui [153] en realitat feia creure que Guadalupe anava a caure a cada punt.

Uns quants passos darrera seu corria ab igual seguretat un jove.

Lupe arribà a l'altre costat, i ab lo mocador saludava... adonant-se'n de qui la seguia.

Era el Jaume!

De l'altra banda tot eren: «Ai! ai! ai!... un pas més! encara un altre! Gràcies a Déu! estan a salvo tots dos!»

A Guadalupe li semblà perdre el sentit d'alegria veient al qui havien tractat de poruc...

Per ell agitava el mocador, i quan lo Jaume fou a prop, la noia reparà que s'avançava a ulls clucs.

Més ràpida que el pensament corregué aon l'obra del pont s'acabava, pera impedir-li que caigués... no de gaire alçària, la de la darrera pedra, alta de mitja cana.

Corregué i cridà, de manera que el Jaume oint sa veu, obrí els ulls, veié el perill, saltà un xic lluny i ab l'investida vingué a parar als braços de Guadalupe... que oblidant parents i amics se quedà un moment presa pel Jaume, que una mà en ses mans i l'altra al torn de la cintura, li deia tocant-li casi ab la boca:

—Sí?...

I ella no pogué respondre ab los llavis, tenint-los juntats als del Jaume, mes ab los ulls, ab tota la frisança de son cos que el Jaume estrenyia, respongué sotmesa:

—Per sempre!

—Seràs meua?

—De ningú més. [154]

Lo Garcés, prudent, que no havia passat lo pont per no *espantar a les mamàs*, «si fóssim homes sols lo passaria a peu coix», pujava esbufegant l'abrupta muntanyeta.

Quan Guadalupe i el Jaume se'l vegeren a prop, tornaren en si de llur pasme ardorós, i Guadalupe, més serena, bromejà al Garcés sobre el camí de cabres que havia pres per arribar fins on ells eren.

—De cabres o de bens, lo cert és que m'ha cansat... Vinc pera lligar-vos ab cadenes, si me'n trobo algunes per les butxaques, abans de consentir a què torneu a fer la bogeria de passar lo pont. La mamà de vostè per poc cau en basca, —digué dirigint-se a Guadalupe—; s'ha retornat veient-la en salvo. Pendrem per vora aquest marge, lo saltarem una mica més avall, i ens trobarem a la carretera. Si hi som primers, esperarem! si els altres hi arriben abans, ja els veurem que ens esperen.

Al mateix temps observaven al Borràs, que del capdavall del pont los feia senyes corroborant les paraules del Garcés.

—Està bé, està bé —cridà aquest tan fort com pogué, acompanyant los crits de moviments de braços, de mocadors agitats al cim d'un bastó, indicant la carretera.

A l'arribar-hi, donya Lluïsa abraçà sa filla com si l'hagués vist eixir de dins un túmbol... ploricà una mica i després la renyà de valent.

Lo graciós Borràs, pera excusar a Guadalupe, intervingué oportú dient:

—No la repti per tan poca cosa, donya Lluïseta. Jo he passat i repassat lo pont dues vegades. [155]

—Vostè, vostè...

—Vostè és un tros de còniam —saltà enèrgica una altra senyora, la que havia trobat que el Borràs tenia poc gust pera escollir sitits de *recreio*.

Tothom rigué, i parlant de les emocions passades, de la boniquesa de la Mercè, de l'amable don Romuald, de les flors que per elles havia collides, de lo bé que s'estava en aquell maset, de l'aigua fresca, del cantiret d'aram, de tot i de tots, prengueren puesto en les tartanes.

Arréee. Tordillo!...

I les xurriaques petaven i el Tordillo, trobant la seua sombra graciosa, l'empaitava.

Lo sol s'ajocava darrera seu... Com més corria més lluny veia reproduir-se la silueta dels seus rinxos.

Corre, Tordillo, corre!

Tu empaitant la teua sombra i la parella que fas seguir dins la tartana, cercant l'amor etern, sou com l'infant que vol la lluna.

Al baixar del carruatge, Guadalupe i Jaume canviaren eixes paraules.

—Demà no hi ha *funció*. Tot lo dia sense veure't.

—Eixiré el vespre al jardí.

Los comparses se despartiren, continuant en tants trossos com grups se formaren, los interromputs comentaris, innocents o malignes, sobre lo ocorregut al *Pont del Diable*.

[156]

HOPE I SON AMO

Poc a poc van eixint de la boira un gos i un home.

S'avancen!... se'ls veu!... l'un està dret, l'altre ajagut. Arribaran a la gran claror?

La nau que els porta, llaura fa dies son solc per mig les gegantines ones de l'Atlàntic. La popa mira les costes d'Amèrica. La proa apunta les d'Europa.

L'home, impacient perquè la nau no avança a mida de son desig, badalla, s'estira, mastega tabaco, mira l'hora, beu te, pren glopades de rom, llança cops d'ull a una fotografia que dins la cartera porta, etjega patades a l'hermós Hope, es deixa caure damunt d'un sofà, vol adormir-se. La mirada del seu ca l'obliga a guardar l'ull obert, sembla dir-li:

—Comprenc l'ofenós que n'és passar tants dies tancat dintre aquesta capsa, mes si estàs aburrit diverteix-te ab altra cosa menos sensible que les meues llonses.

—Tens raó, Hope, perdona... —i per fer les paus li demana la pota.

Lo gos la dóna murmurant:

—Allà va!... i no hi tornis més, sinó m'enfado.

—No hi tornaré més, Hope... si sabessis quant [157] inquiet estic... Com seré rebut? És ja més que casadora! Per força algú la festeja... Son pare només m'escriu tristeses. Se sent malalt. Té por de morir.

Lo gos, que devia saber de memòria les lamentacions de son amo, gira el cap a l'altra banda, respirant una ventada capaç de desarrelar un garrofer, i acluca els ulls recordant l'enfumada barraca on havia nascut, pensant en les bones figueretes que feien per damunt la neu junt ab sos germans, i en sa mare, que els excitava... recordant després aquell trist dia en què un capità noruec se l'endugué, desembarcant-lo en terra estranya, aon l'aire era calent com alè de forn... Ara qui sap aon me porta aqueix barret?... veurem! Si l'aire no hi és més fresc que d'allà on venim... me'l menjo. Paciencia!... i esbufegant

novament s'estira del tot... quedant-se endormiscat, més feliç que son amo, que no podia aclucar l'ull.

Tots los vapors que no es cremen, ni es rebenten, ni es foraden, ni rompen l'hèlice, ni perden lo timó, ni són desarborats, girats damunt davall com bressols i enviats a reposar sobre les ignotes planures que serveixen de sola a les aigües del mar, acaben un dia o altre per arribar a la desitjada terra.

Lo vapor que conduïa Hope i son amo arribà un dematí a Liverpool. Don Bernat Arbona, expilot mahonès, desembarcà seguit del seu company i junts se dirigiren a *Morley's Hotel*.

Menjaren, begueren, lo mahonès fumà altres tabacos, se mirà novament la fotografia, donà altres patades al gos i fins anava a recomtar-li ses [158] penes, quan aqueix li féu observar (ab ulls i cua, naturalment) que li perdonava les patades, mes que no sofriria les lamentacions, podent-les resar a qui no les hagués encara oïdes.

—Qui sap com seré rebut, Hope?... Deu ser tan hermosa! tan festejada!... Arreglem bé els negocis comercials. Una bona notícia me farà més propicis uns i altres.

Passà uns quants dies maldant pera fer-se pagar un càrrec de cafè que per compte del Salvat i ab una petita participació seua havia enviat als *Raven Sarpher and Co.*, que mentre lo barco era a la vela s'havien venut los coneixement i havien fet quiebra.

Se tractava de saber si el valor del cafè devia entrar a l'actiu o al passiu dels quebrats.

B. Arbona, de l'Havana, i *J. Salvat y C.^a*, de Tarragona, havien gastat ja cada casa una gerra de tinta escrivint a corresponsals, advocats, corredors i síndics, quan don Josep, interessat principal en lo negoci, escrigué al mahonès, *manu propria*, pregant-lo passés per segona vegada a Inglaterra i vegés d'arreglar aquell lladronici.

A força de bregar conseguia un 20 per 100 de llur crèdit i promeses pera més tard.

Ne féu part, de Liverpool, al Salvat, dient-li al mateix temps que trobant-se a Europa s'arribaria fins a Tarragona, esperant aquest viatge no entornar-se'n sol.

Un cop la contesta rebuda, essent ella agradosa, arreglà els negocis, se dirigí a Londres, passà per París a fer compres, i s'aturà unes quantes hores a Marsella, casi gens a Barcelona, i en un tres i no res fou a l'escriptori del Salvat. [159]

Don Josep, després d'haver-lo abraçat i damunt per damunt haver-li fet quatre quartos de sos mals de cap: poca salut, fills massa joves, pocs guanys, lo guià al quarto bo del primer pis, repetint-li lo que anys enrera, l'altra vegada que vingué d'Amèrica, li havia dit:

—Bernat, aquí est a cateua; empolistra't, fes-te guapo i quan les dones arribin te faré cridar.

—No són a casa?

—Arribaran prompte. Han anat a fer una berenada.

Al cap d'una hora, lo mahonès, sense que el cridessin, s'agronxava al jardí davant la porta del menjador, contemplant les floretes, lo rajolí del sortidor,

reüllant per entre persianes mig obertes, fresques habitacions que devien ser... qui sap?

I satisfet, barquejava damunt del balancí, passant-se de tant en tant la mà per les ben afaitades galtes, examinant les brodadures de son pitrall de camisa, la lluïssor de sa ferma cadena de rellotge, la blanca cendra de son perfumat veguero.

—Veus aquí la bona peça —crijà don Josep, de per allà dins, i al mateix temps lo vegé avançar-se ab sa muller.

Lo Bernat s'aixecà sobtat i saludà afectuós a la muller de son amic.

—I ara! Vostè per aquí? quina sorpresa!... Tu, Salvat, francament, no en fas mal d'altres. Qui no et feia dir que l'esperaves!... Noia! Lupe! Lupita! —crijà atravesant lo passadís que donava al quarto de sa filla, de peu pla ab lo jardí com lo menjador i una altra peça intermediària que [160] en deien l'*estodi* i en la quina mai ningú havia estudiat—. Vaja, vaja, no me'n sé avenir! quina sorpresa!

—Agradable al menos? —pregunta el nou vingut.

—Ne pot dubtar? Conti... conti, doncs; com ha estat això?... Miri, no me'n sé fer càrrec... Lo meu senyor, sempre el mateix. Ves qui no li feia avisar que vostè arribava! Hauríem apriat un quarto.

—Que no n'hi ha d'apriats? dormirà a dalt, al costat de la saleta... Serem veïns. Podrem lliurement fumar, xerrar, sense incomodar a ningú. Les senyores dormen per aquí baix... —féu lo Salvat donant ab tals detalls com una prova més d'intimitat a l'hoste—. Tot això de l'avisar i d'anar a rebre i de despedir-se, son comèdies... Lo *Barnardu* era a Inglaterra, m'ha escrit que volia donar una passadeta per Tarragona... i veus-el aquí... Bé, doncs, i Lupita, què s'ha fet? —preguntà a la cambrera, que semblava venir del quarto de la noia.

—La senyoreta em fa dir que no es troba bé.

—Ja hi som?... la migranya? Tu, Lluïsa, vés, diga-li que hi ha un foraster.

—Un amic —afegí el mahonès.

—Que el *Barnardu* és aquí, que la vol veure.

Al pobre Bernat l'un color se n'hi anava, l'altre li venia.

Ni gosava insistir, ni callar.

La senyora Lluïsa tornà i entre enfadada i encorreguda confirmà el ditxo de la cambrera: Lu- [161] pita no es trobava bé i s'havia ficat al llit, fins pregava que no parlessin fort.

—Me sembla que heu entrat al pis rient totes dues.

—Me contava no sé què...

—I de cop s'ha sentit malalta?

—Què vols que t'hi digui?

—Deixa-m'hi anar.

—Salvat! —féu ab to de prec donya Lluïsa.

—Ja sé que no li acomoda que entri ningú al seu quarto, mes avui lo cas s'ho requereix.

I tornà més cremat que un cabo de realistes, dient que ni l'havia vista...

—Ha fet tancar los finestrons i m'ha dit ab veu baixa que tenia mal de cap... Lo de sempre!... la ditxosa migranya.

—Bé, Salvat, no l'incomodeu... ab repòs potser li passarà... ho sento molt —féu resignat lo mahonès—. Suposo que no serà cosa de cuidado.

—Ca, *hombra!* (entre ells, los americans, parlaven ab termes que els semblaven castellans) *Pamplinas* i res més que *pamplinas*.

—*Sin embargo*, diu sa mamà que la noia té *caqueca*...

—Què *caqueca* ni *caqueca*... com l'altra vegada...

I el mahonès, sospirant, recordà, en efecte, que l'altra vegada que havia estat a Tarragona, cada cop que volgué parlar a Guadalupe de coses sèries, la noia se n'anava queixant-se de la crudel migranya, que ja tenia, que sentia venir, o de què encara es ressentia... [162]

Mes, *en fin*, era optimista, i pesant bé ses qualitats i valer, no dubtava de què prompte, Guadalupe no podent-li objectar lo dels pocs anys, com l'altra vegada, acabaria per declarar-se... favorable, naturalment!

—No ha volgut presentar-se ab los cabells empolsegats. Deu estar fatigada de l'excursió; coses de noies, res té d'estrany.

Lo mahonès era mitjanet i ferm... més aviat gros que prim, caminava pausat. Quan jove, o més jove, puix no es tenia per vell... devia ser ros de cabells, blanc de carnació. En aquell *antonces*, com hauria dit ell mateix, se li deduïa la rossor per uns quants flocs de color primitiu que barrejats ab altres francament grisos, li guarnien clatell i polsos, per la blancor dels trossos de pell poc exposats a la intempèrie i el plomissó que a mena de plomerets li guarnia les falanges ab tanta abundància, que feia condol no hagués pogut aprofitar en siti que l'honrés... en l'occiput, per exemple, pelat i lluent.

Portava barbata a lo yankee, un pinzell sota les barres. Tenia bon mirar, ulls de mariner... espessos de carnadura, d'esguard difús. En lo reconet llagimal, casi sempre... no se'n podia dir lleganya, puix no ho era... una serositat blanca no tan grossa com un cap d'agulla, conseqüència de moltes nits a la serena i de ruxims salobres. Sa veu i sa manera de parlar eren més agradoses de lo que sa presència, un tant feixuga, hauria fet suposar.

Menjava i bevia a l'americana (del Nord), pick-les, carn rostida, aviram a l'ast, salses d'anxoves, [163] mostasses picantes, metzines enfrascades. Per beure, whisky, cervesa, rom, gin, botavans enverinats! tota mena d'alcohols barrejats ab espècies, claus, canyella, pebre: flamarades líquides!

Embarcat als dotze anys ab son pare, que també era pilot, n'havia pres lo títol entre dues recalades al Ferrol o a Cartagena, y als vint-i-vuit, quan lo Salvat lo conegué, ja havia tingut seus 50.000 \$ i es trobava sens més *haber* que el *Mal genio*, empenyat a la grossa per casi tant com valia.

Ab lo Salvat, estret i fins avaro, puix lo mahonès tenia la mala costum de gastar-se en una nit, a casa la Guillermina, a l'Havana, lo que havia afanyat en un any, arreplegà casi per força uns quants mil duros, mes navegant altre cop pel seu compte, passà perills, cobrà sacs d'unces, i entre Guillermines, agulles de pit i xefles ab africans se trobà de nou a *palo seco*.

Lo Salvat, que l'estimava per sos defectes, exageració de les qualitats per ell posseïdes, lo remuntà, i de llavors ençà la prosperitat del mahonès havia crescut, mentre la del Salvat s'aturava.

En un dels darrers viatges del mahonès a Tarragona, havia dit mig per riure:

—Quan Lupita sigui dona m'hi haig de casar.

I la noia es féu gran, era ja casadora, molts l'obsequiaven, sense que es presentés partit sèrio.

Los uns temien ésser rebutjats, per pobres, los de cases riques trobaven l'educació de la noia, les maneres del pare, sos antecedents i parentela (ne tenia encara nombrosa i la major part pobríssima) poc dignes de llurs aliances. [164]

Per altra part, los fills del Salvat no despuntaven.

Ne tenia un de meritori a casa d'un corresponsal de Londres, i, vaja, li gastava moltíssim, mes no li donava disgustos sèrios. Era el major, després de la noia: *Marianito*.

Lo següent encara no havia entrat en quinta i ja n'havia fet d'altres i baixes. Estudiava per advocat, i a Barcelona, o quan era per Tarragona, tot ho feia anar de renou. Jugava al *monte* ab uns quants senyors distingits que tenien banca al cafè dels porxos, al del Teatre, a ca l'Estivill de Reus... protegia establiments... higiènics, se desafiava ab oficialets, mantenia una bolera guapa, ab tres germanes lletges, repugnants. Pare, mare, gats i gossos, tot ho sostenia ell ab diners guanyats al billar, a les cartes, presos a fiat a gent que anaven a cobrar-lo a l'escriptori. Se deia *Gabrielito*, i sa boquinesa era tanta com la de l'arcàngel son patró.

Un terç fill, tindria uns setze anys, no volia estudiar, ni ser comerciant, ni viatjar, ni res... feia gimnàstica, nedava... Axò sí, salts mortals, planxes, lo crist a les anelles i fins les tres barres... cabassons més fondos, nedar d'esqueneta, de gos, fer el mort... ningú com ell. Quan no es desenrotllava els muscles de la locomoció, de la tracció o de la *saltació*, exercia els de la nutrició, menjant de tot i a tot hora. Era més fart que un mal viu. Li deien *Carlitos*.

Un de quatorze anys, l'*Adolfito*, ja l'havien expulsat del col·legi d'En Carreras, a Sant Gervasi, i fins a les presents no donava grans que sentir al de *Melle-lez-Gand*, on son pare l'havia enviat, [165] seguint la moda dels comerciants rics de Tarragona, parroquians assidus de tal casa d'educació; recomanant al seu corresponsal d'Anvers, ciutat propera, que el tingués just de quartos i els dies de vagues no el deixés anar sol per la ciutat.

I el darrer, l'*Emilito*, d'uns deu anys, res prometia ni refusava, estava en edat indecisa. Era ja mal criadet, això sí, deia *homes*, *dones* als qui no portaven faldons o plomes, pegava a les criades, se feia servir com un sultanet, mes en resum era impossible pronosticar lo que seria.

Per altra part, i aqueixa era la més negra, a ca'l *Salvat y C.^a* no era or tot lo que lluïa... Aquells mils i mils duros guanyats essent l'amo fadrí, havien deixat de créixer lo terç o quart any de matrimoni, per augment dels gastos casolans i perquè els negocis se feien de dia en dia més difícils, puix la concurrència i les noves maneres de comunicació desbartaven los plans millor combinats. Se sabien massa prompte els preus del sucre a l'Havana, a Nova-York, al Havre, a París... impossible combinar sobre diferències apreciables. L'ofici es tarava, la navegació de vela poc a poc se fonia. Ja s'havia venut dos o tres barcos a preu de ferro vell i els que li quedaven, o els tenia amarrats o si feien un viatge, més hauria valgut que no el fessin.

Sols balançava els comptes portant a l'*haber* lo que l'Arbona li creditava, mes restant dels guanys d'allà, gastos i pèrdues d'aquí, del benefici com marxant, la pèrdua com armador, d'un balanç a l'altre s'endarreraria veient-se fins obligat, per gastos domèstics, de girar a càrrec de *B. Arbona*, que, suposant-lo ab fondos sobrers, [166] contragirava fent-li perdre a cada lliurament quantitats més o menos importants.

Per aclarir d'un cop la situació i explicar-se verbalment, pera saber si els guanyats d'Amèrica eren positius i exposar al Bernat sa situació vertadera, fent-li al mateix temps liquidar lo malaurat negoci de Liverpool lo féu venir... afegint potser als negocis que es proposava acabar, la solució del pervenir de sa filleta, l'ornament de sa casa, l'enveja dels coneguts... que el Bernat li havia formalment demanada per muller lo viatge anterior, que ell havia casi promès i que no sabia com fer pera donar o rebutjar. Lupe té bon sentit, pensava el Salvat; de vegades sembla a mil llegües d'interessos casolans; mes parlant-li sèriament de ma situació, de l'abandono i fins potser pobresa en què caurien tots, si jo faltés, deixant la casa confiada als tarambanes que puguen, tindrà prou resignació pera donar un «sí» que, després de tot, ha de fer-la feliç.

Lo Bernat és un bon xicot, serà un marit model!... És divertit, obsequiós, la contemplarà, la tractarà com una reina... Té uns quants anys més que ella... Pocs més dels que jo tenia quan me vaig casar... i, no obstant, l'exemple de casa prova que un home sa i fort és encara casador quan no en té cinquanta...

Ab qui casar-la per aquí? los fills de rics són pretenciosos... Ab un pobre? ni pensar-hi.

—I Hope? què se n'ha fet? —deia el matí següent lo mahonès cercant lo gos pera donar ab ell una passejada. [167]

—Lo senyoret *Carlitos* ha dit que el prenía pera fer-lo nedar darrera el moll.

—Un mal de cap menos... aqueix gos, de qui semblo amo, en realitat me domina, me dóna més mals de cap son menjar, beure i passejar que si li fos dida.

Donà la darrera mirada al mirall, se passà la mà pel front esborrant les arrugues causades per interrogacions mudes, i satisfet per lo *jic-jic* de ses xarolades botes, donà un tomb pel quarto, tragué d'una capsa gran dos estotxos guarnits de vellut blau, i tranquil, confiat, esperà l'hora d'esmorzar.

[168]

COMPASOS D'ESPERA

Malgrat lo cansament, tots los convidats de la berenada, menos les senyores de Salvat i el Jaume, se trobaren entre nou i deu del vespre donant los tombs acostumats per la plaça de la Font, contant a llurs amics i coneguts los incidents d'aquella anada.

Hi havia les paraules de Guadalupe al posar-se a córrer pont avall, que per casi tots eren enigmàtiques.

—Ha cridat no sé què en anglès —deia una de les *Animetes* (li havien contat, ja era cuento de segona mà)— i encara ella no havia acabat de dir allò... lo Garriga, a qui feia poc la sola suposició de passar lo pont causava tremolor... ha corregut com un llampec darrera seu.

—I no ha caigut? —preguntaren altres noies.

—Per miracle! L'han vist avançar-se els braços oberts com si anés a volar... i així ha arribat als de Lupe.

—Als seus braços!

—Ni més ni menos... M'ho ha contat la Pilar.

—Quina peça, la tal Lupita!

—Si una de nosaltres se permetés la meitat de lo que ella!...

—*Ella* és la filla de cà'l Salvat!

I en lo vibrament de la veu, en los moviments nerviosos dels apretats i exsangües llavis de la [169] Nieves, se veia la mala voluntat que per Lupe sentia... la ràbia de no haver sigut convidada a la berenada... a la quina sols havia anat sa tia la Generala, i sa germaneta gran, la preferida.

Una veu més dolceta intervingué en la conversa: la d'Amàlia Pàmies.

—Jo era prop seu...

—De qui?

—De ta germana, que probablement t'ho ha contat, i no he vist tantes coses.

—Estaries distreta.

—O menos engegada que vosaltres.

—Qui nosaltres? —saltà la Nieves, més groga que mai...

—Engegada jo? —féu la Filomena, arribant del tomb de plaça i escoltant les darreres paraules. A mi ningú m'engega.

—Ni jo, Filomeneta? —li digué el simpàtic *Papitu*, saludant al grupo i particularment a la que tan bé veia a distàncies llargues.

I havent-hi un home, ell fou lo protagonista del rotllet, a ell se dirigiren les preguntes, resultant després de molta conversa, concessions i negatives, que si el Jaume no s'havia abraçat ab Guadalupe, a lo menos ella li havia allargat les mans, i que si bé de lluny, se'ls vegé perfectament parlant-se de molt prop.

Lo Quim Garcés també féu cap. Aquell no faltava enlloc. Tothom lo trobava a tot arreu... a l'iglésia, al teatre, a casa els advocats, a les oficines, a diversions, a visites, a batejos, a enterros, pertot era ben rebut i enlloc feia nosa... essent bo i naturalment amable, poc pesat i enemic de llargues converses sobre el mateix tema *parlat*. [170] Tema *de cor* ne tenia un que mai acabava... lo seu enamorament per la Mercè... Ara tornava de casa seua, per cert que *ella* no hi era, s'havia quedat al maset, mes acompanyant al Jaume fins a la porta, eix lo féu muntar i havien passat un parell d'hores delicioses... s'havien eixamplat mútuament les ales del cor. Ell havia dit clar i català al Jaume que volia ser son cunyat, «cunyat meu! (*hélas*, pobre Narcís!)», i sens fer violència a la reserva de la Mercè, contava l'ajudés. Lo Jaume li parlà també de son enamorament per Guadalupe, que ell combaté, veient-lo parlar sèrio.

—Jo puc i *dec* estar prenat de tan germana, perquè és lo millor que he conegut i sóc intel·ligent apreciator de sa boniquesa i qualitats. Tu pots enamorar-te de Lupita, no tenint cap millor feina; mes no *deus* portar les coses massa lluny. No és noia pera tu... com jo sóc, me sembla, marit possible pera ta germana... Masovers, notaris, procuradors de ciutat petita... són gent de la mateixa carnadura... mentre que un artista i el senyor Salvat mai faran pria.

Prou se feia càrrec l'enamorat donzell de les dificultats que hauria de combatre, mes com dubtar, xuclant encara de sos llavis la mel d'aquell petó, sentint encara les notes tendres d'aquell *per sempre*.

Per fi el Jaume, sabent que sa estimada no eixiria de casa aquell vespre, es quedà ponderant son amor (baix lo nom de Scipió) a la *Verge d'Utica*, i el Quim se n'anà a parlar, a riure, ab tothom... a trobar-ho tot hermós, tot agradable... casi tant com los ulls de la nena.

PROMIATGES

Al mahonès ni li agradava estar en vaga, i quan als pocs dies de ser a Tarragona hagué visitat les obres del moll, lo jardí del General, hagué dinat ab los Salvats en llur hortet, pres café quatre o cinc tardes al *Centro* ab los negociants coneguts del Port, quan després de llargues assentades a l'escriptori fou reconegut per tots dos que el barco feia aigua i que el Salvat, fins per interès, devia complir sa promesa donant-li el consentiment de casar-se ab Guadalupe... lo qual, segons lo mahonès, ho arreglava tot, puix un cop casat, *serien família*, i en tal concepte s'emportaria a Amèrica a Marianito i a l'altre tarambana, fent-los posar lo peu a rotllo, interessant-los en negocis, fent-los homes capaços de portar lo pes de la casa lo dia que el Salvat faltés... Parlà d'anar-se'n, i, no tenint cap més feina que obtenir lo «sí» desitjat, cregué útil a sos plans convidar a la família a una passejada a Barcelona, baix pretext de veure corresponsals i consultar metges bons que aliviessin al Salvat.

Hi passaren uns quants dies, que pel mahonès foren minuts, comprant de tot lo més car, fent-se retratar... sol, en grup, de mig cos, de cap a preus, oferint quadrets, joguines, joies de preu... [172] llançant indirectes a Guadalupe, que veia ab pena, tan indiferent com sempre.

Quan ab lo vell, anaven sols a visitar algun banquer o metge cèlebre, entre visita i visita l'aturmentava perquè parlés o li donés vènia de parlar a Guadalupe.

N'encarregaren per fi a donya Lluïsa, fent-li present son marit, en conversa reservada, quant los convenia que Guadalupe acceptés per marit al protector natural de tota la família lo dia que els anys o la malaltia se l'enduguessin a n'ell.

—No és *lechuguino* —deia— mes tampoc és *feiu*. Som amics de molts anys... S'ha fet més ric que jo... és bon xicot, generós... té més sort que els que pengen!

I ho deia ab certa enveja, puix l'Arbona no feia negoci en què no guanyés...

Donya Lluïsa féu unes quantes objeccions, probablement les mateixes que per compte personal oposà quant la casaren, i esporucada per lo posat solemne ab què son marit li parlava de l'estat poc segur de llur fortuna, de sa salut que ella havia cregut no tan dolenta fins llavors, parlà a sa filla.

Guadalupe respongué que don Bernat podia entornar-se'n d'on venia, que l'altre viatge ja li havia respost molt clar que mai seria sa muller... i portat per la conversa, responent a certes preguntes afectuoses, confessà a sa mare que estimava al Garriga i li havia donat sa paraula.

Don Josep no s'entengué de *paraules de criatura*, parlà ell mateix a sa filla, prohibí per de prompte terminantment tractes ni contractes ab l'*operista*, acabant cruament la conversa davant [173] lo mahonès, que s'havia ensopegat a entrar, autorisant-lo a considerar-se promès ab la noia.

L'altre, malgrat que tals paraules l'afalagaven, fou bastant delicat, i entre tendre i paternal, parlant com un amic vell o un pare jove, declarà a la noia

quanta pena els causaria a tots si per mala sort se'n tenia d'entornar sol a l'Havana... aon, si hi anava casat, sols *passarien* uns quants mesos, pera posar al corrent dels negocis als nois, establir-los...

—Després posarem casa a Madrid, a Barcelona, a París... serem prou rics pera viure amplament on més sigui de l'agrado... de ma muller; tot me serà u... tenint-la al meu costat, contemplada i contenta.

Prou la sermonaren, prou son pare s'enfadà, mes ella, tossuda, no responia si podia fugir, o si l'apuraven pera que respongués, deia que no volia *encara* casar-se.

I mentrestant lo Bernat no bastava a rebre capsos i caixes de tota mena... encarregades al passar per Londres, per París, contenint presents per aquella original promesa, que res prometia.

Tothom a Tarragona parlava del tal promiatge, creient-lo mutuo... fins lo Jaume, sentint-ne parlar tant, de vegades se n'inquietava; mes una paraula d'ella, arplegada al passar, molt d'hora, quan acompanyada per la Madrona anava als Caputxins, una mirada de lluny, un retallet caigut del jardí ab paraules escrites, l'encoratjaven i sostenien.

Lo Borràs era un dels més actius propagadors de la notícia. Fins havia sentit contar que Guadalupe pensava convidar a tots los de la berenada [174] a un dinar de promiatge... Per Filomena sabia el contingut de les caixes rebudes: dotzenes de parells de guants, chantillys, bruseles, punts d'Alençon, peces de seda, vanos, braçalets, llibres tot daurats, estatuetes, bronzes... un piano de cua, una gran *maquinària* pera calentar la cambra de don Josep, que es tornava fredolic.

I el Quim, creient de bona fe que el casament de Guadalupe ab l'americà era lògica solució, no reparant que apenava al Jaume, li referia quantes n'havia vist de noietaes que semblaven fetes per prínceps de color de rosa i se les enduia un gripau de Lloret de Mar o del Vendrell convertit per la virtut dels *pesos* en americà imponent.

Ve de pare en fill. De petits se'n van a tractar ab negres, pera fer quartos, i mentrestant los hi crien per aquí, ben mantinguda, alguna tendra poncella que serà més tard feixuga *Doña Pancha*. Totes aqueixes filles d'*americà* són carn d'exportació.

I continuant son lògic raonament, deia al Jaume que pera ser cèlebre no es tenia de casar, ni menos casat o fadrí quedar-se a Tarragona... i que pera no tenir recança de deixar a sa germana sola ab los vells, aviat la podria tenir ben acompanyada i protegida.

Sens perdre temps parlà formalment a la Mercè, a ses ties, a don Romuald, de son intenció de fer demanar la mà de la nena. Ne parlà a son pare, i després de llarga conversa, don Pau, objectant solament que la noia Garriga li semblava un poc melancòlica, potser no prou robusta; lo Quim insistint, responent que ell li tornaria el bon humor, que la Mercè, si bé fineta i delicada, no [175] tenia cap malatia... lo procurador se presentà oficialment un diumenge, a hora d'etiqueta —per lla a migdia— i en presència de la senyora Pona, de la Mercè, del Jaume, del senyor Canonge (secretament per ell avisat) demanà la noia pera son fill Joaquin.

Li fou respost ab cortesia que la demanda els honrava i que en parlarien entre ells, que ja respondrien.

Lo Quim esperà impacient unes quantes hores a caseua que algú vingués a tornar el «sí», i trobant aquella tardança inexplicable, a entrada de fosc se'n muntà a casa el capità, contant-li ses inquietuds en presència del Narcís, a qui demanava son parer.

La Mercè, parlant a soles ab lo Jaume, li digué que mai consentiria en donar una resposta sense el consentiment de *tots* los de casa... i ell, comprenent-la, parlà al Narcís dels escrúpols de sa germana, fins li digué que la resposta havia de ser verbal, que ella ho volia, que trobava estrany aquell retraure's tant de son tracte i conversa, que la nena hauria volgut moltes vegades veure'l, cuidar-lo, i no insistia, davant ses promeses mai complertes, responnent a l'objecció del Narcís «de què encara no havia eixit de casa», «perquè no vols, perquè et dóna pena caminar ab crossa pel carrer».

Lo *Màrtir del Japon* demanà alguns dies pera respondre, dient que sentint-se fort volia eixir pera prendre informes, mes los informes que ne- [176] cessitava no eren pas pera respondre a la consulta afectuosa de la Mercè; prou coneixia al jove Garcés i havia anat seguint los passos d'aquella amistat que s'acabava per estimació!...

Pregà al Jaume d'acompanyar-lo a una curta excursió, i com aqueix feia dies se cartejava ab lo gran pianista Joan Pagans, que havia estat per ell a París company excel·lent, i portaven entre mans la representació de *Carthago*, baix lo pretext de tractar de l'òpera, se n'anaren junts a Barcelona, no fent més que passar-hi, pujant fins a Manresa a veure cert pare missioner que també semblava estar en correspondència feia temps ab lo Narcís.

Lo Jaume els oí parlar de combinacions, de viatges, d'eixides de barcos, de noviciat a l'Escorial, a Valladolid, a Ocanya, i ab la promesa de no decidir res sense avisar, lo deixà en la bona companyia d'aquell *Pare*, anunciant a casa seva, per aviat, la resposta verbal del Narcís, que uns missioners joves, antics condeixebles, havien retingut, celebrant molt lo veure'l i convidant-lo a visitar junts lo monestir de Montserrat.

«Jaume del cor! T'escric dintre la cambra del barco que ens deixarà, si Déu vol, en llunyana platja. Un mariner espera aquest full, que el pràctic t'enviarà. Sento que ja fem camí! La taula branda, res guarda el nivell, tot belluga, i, no obstant, dubto encara de si verament me'n vaig. Casi resistència material he degut oposar al sant home que no m'ha permès tornar a Tarragona pera abraçar-vos a tots i donar a la nena la resposta que esperava. [177]

»La rebrà per boca teua: diga-li que la desitjo casada ab l'honrat jove que la pretén.

»Parleu del pobre coixet que la mar s'emporta... i faci Nostre Senyor pugam veure'ns en santa pau ans de morir... o en l'eterna glòria.»

Lo Jaume, donant força detalls sobre els passos que ell i el Narcís havien corregut a Barcelona, a Manresa, aplanint los motius d'aquell embarc, atribuint a la curtedat del temps lo no haver tornat l'Arcís pera despedir-se com *volia fer-ho*, assegurant que l'havia deixat *bo de salut*... la blanca colometa enviant plorosa un mental adéu al qui s'allunyava, planyent ab l'ànima la resignada víctima... donà el «sí» al Quimet, que cuitacorrent volia casar-se.

Coneixia tot lo Cabildo, de l'Arquebisbe fins a *Traguets*, lo seu cotxero.

Allò de les *feès* de vida, *obiits*, amonestacions, etcètera, etc., en quatre plomades estava llest. Degué, no obstant, esperar-se, degué fer mèrits, provar que podia estar-se assentat vora sa promesa sense formigó. Se portà com un home... hi hagué dia que passà més d'una hora en sa dolça companyia, mes no d'una assentada, sumant lo temps de sis o vuit visites.

Per sort vivien en carrers poc passadors, si no els veïns l'haurien pres per un recader. Sempre se'l veia per les escales.

Per fi pogué dir al Jaume:

—Tu, Mozart, no et facis l'interessant. Enllesteix la marxa nupcial! La vull a tota orquesta! tan ufana i majestuosa... com aquella... de no sé [178] qui! de vegades la toques a l'orga, quan no hi ha Cor... saps? una que fa...

[pentagrama 4]

I després dels pam-re-ta-pam, la continuà xiulada. Era un xiulador de primera!

[179]

LLUNA NOVA

Lo jardí de casa Salvat donava a la plaça de la pedrera, damunt de la quina s'estenia a una gran alçària.

La sola del jardí era la muntanya primitiva que davallant d'on s'aixeca la Catedral, cau a vora mar per llevant i ponent.

A cops de barrinades arrencant pedres i llançant-les a l'aigua, los presidaris han fet d'un tros de muntanya aquell moll actual tan llargarut (1) i aquella plaça tan ampla, primer ocupada sols pel *Presidi* i els barrinaires, després camí espaiós pels ferrocarrils, esteses de patis pels comerços, carrers nous, mercats i cases.

Un atrevit, passant per dalt de la pedrera, hauria pogut anar fins al jardí seguint les esquerdes del pedram que tallat en pla inclinat lo sostenia. Era, però, necessari voler-ho molt, puix hi havia perill girant-se un peu de matar-se al caure.

Damunt d'una paredeta de sosteniment no gaire més alta que l'espatlla d'un home, corria una balustrada de pedra, anant d'una paret a l'altra dels jardins veïns. I dreta darrera la balustrada, en siti per la lluna sombrejat, la mà damunt la [180] barana, Guadalupe seguia distreta els fantàstics dibuixos de les diàfanes boiretes que empaitaven la lluna a l'horizó.

Un trepig de passos la commogué, guaità a la plaça. No era ell!

Féu un moviment d'impaciència, per distreure's atravessà el jardí fins a la porta del seu quarto, que hi donava a peu pla, mirant lo rellotge, escoltant passos casolans.

(1) Les obres del moll foren inaugurades en 1790. — Oficialment lo 2 desembre 1802 en presència de Carles IV, rei. — Encara no estan llestes!

Tothom s'havia ajocat, no es sentia cap soroll.

Més tranquil·la, s'entornà sospirant a la miranda i en lloc d'amagar-se casi arredossada a la paret mitjanera, se quedà dreta en lo siti més visible, allí on no arribaven los penjolls de passionera que d'un punxagut quiosc vessaven per tots los caires.

Semblava una d'eixes *Dames blanques* que ningú ha vist més que en somni... lo poeta en conta les dolceses, lo pintor vol representar-ne els tendres tons, lo músic traduir-ne els sospirs; mes cap d'ells té prou paciència pera expressar-la en conjunt.

Sota el tàlam de verdura format per los airosos pilanets i les randes de fullam, se veia la seua graciosa persona, vestida de blanc com casi sempre, l'abundant cabellera servint-li de cobri-espallles, les robes transparents deixant veure un braç llis i polit com lo marbre en què es reposava.

S'assegué... La galta damunt la mà, seguia ab mirar vagarós los moviments de les ones, després tancava els ulls com si volgués guardar la memòria de tan canviants objectes, i a no ser per sa respiració afanyosa se l'hauria pogut pendre per una nimfa eixida d'entre mans de diví estatuari pera ornament d'aquell jardí. [181]

Del campanar dels Caputxins s'esbombà un *nang* metàl·lic... ben aviat seguit d'un altre i encara d'altre anunciant a la ciutat dormida que un gra de sorra més havia caigut de l'etern rellotge que mida l'infinit.

La noia s'aixecà altre cop i guaità encara a la plaça.

Sota mateix del jardí, lo Jaume provava d'enfilar-se roca amunt.

Espantada li cridà:

—Prou imprudències!

Lo Jaume aixecà els ulls i vegé agitar-se una coseta blanca... Un mocadorete nusat caigué prop seu, i havent-lo collit llevà els ulls enlaire.

Sols vegé les vulgars estrelles de fa tans anys. La seua s'havia eclipsat.

Estava indecís entre saltar a terra plana o continuar l'enfilada, mes la dolça flaire d'aquell emboliquet que a la mà tenia fou l'espurna que sobtadament cau damunt lo combustible i l'inflama.

Lleuger, ardit com un barrinaire, ajudant-se de mans i peus, en menos temps que si hagués muntat per llaurades escales fou a la balustrada. S'encavallà i saltà al jardí, veient per la feble claror que d'una habitació eixia, l'esboirada silueta de...

—Lupe! escolta'm, Lupe!

Ella s'aturà esfereïda, i entre girar-se i avançar-se ell, ja la tenia presa pel cos, donant-li sense parlar l'acabament d'aquell petó començat al Pont del Diable.

—Jaume, per Déu! —feia anguniosa—. Si ens veuen! Si algú ens sent! La mamà dorm prop del meu quarto... Vés-te'n! Vés-te'n, o crido! Vés-te'n, Jaume! [182]

I ell sense parlar, fent-li dolça resistència, l'havia portada a la sombra projectada davant les portes per la galeria superior.

—Vés-te'n, per Déu! Jaume! Ja m'has vist, ja m'has abraçat. Vés-te'n, per l'amor de Déu!

Què havia d'anar-se'n! S'ofegava, lo cor li glatia, les orelles li xiulaven...

—Vull parlar-te —digué per fi—, t'haig de dir...

—Impossible... vés-te'n, Jaume, vés-te'n!

I oint un soroll per dins de la casa, ab forces que sols les grans fredats produeixen, Lupe es desféu del Jaume, l'empenyé enèrgica darrera una persiana, dient-li baixet:

—No et belluguis! Estem perduts!

Travessà el seu quarto, apagà el llum, se descalçà corrent, l'un peu ab l'altre, i a paupentes eixí al passadís, al menjador, escorcollant lo motiu d'aquell brogit insòlit.

Una porta mal tancada! Potser lo gos del mahonès que jeia davant la porta de son amo i havia grinyolat. No res!

Tot era fosquedat, tot quietud!

Sols li semblava sentir los glapits dels seus polsos que l'eixordaven. Sols l'enlluernava aquell flamejar d'ulls que sense mirar veia.

S'atansà poruga fent uns quants passos per l'estela de claror que la lluna llançava damunt del trespol... i si bé el Jaume no havia gosat traspasar lo broncall de la porta, sense voler-ho, sense parlar-se, llurs mans se tocaren, llurs respiracions se confongueren! [183]

Curtedat vana! encongiment faltiu! imprudència tràgica per cap dels dos combinada!

Ella ab veu de penitenta avergonyida, ell com discret confessor, parlant a flor de llavi; drets, assentats, repenjats als mobles, anant vers lo jardí, tornant a la cambra, indecisos, flonjos, decandits... gosaren dir-se paraules sobtades, plenes de sentit, curtes de síl·labes: «vés-te'n» «tornaré», «sempre teua» «per tu ma vida!» S'atiraven, se desprenien, se reptaven, se juraven amor etern... no sabent què dir-se, menos encara lo que d'ells seria.

Les estrelles serpejant en l'aire, la lluna aclarint foscúries, la suau brisa agitant fulles i flors, los rajolins del sortidor servint de base a llur dolça conversa, corpresos per les fragàncies que del jardí venien, lo Jaume, encaparrat del tot per la tèbia flaire d'aquell cos de verge, Guadalupe no menos ubriaca de petons rebuts, de dolces violències; les mans traspuantes, la carn esborronada, lo cor rompent-se'ls de tan fort batre, se comunicaren per fi lo que els omplia el pit: queixes, esperances, projectes, juraments, pors!

Himnes silenciosos! pasmes de juvenesa! dureu, dureu!

La lluna s'ha post.

Ja no llueix resplendent i serena. Les boires que l'empaitaven l'han aconseguida...

Ha fet lliscar per los movents crestalls de les ones sos darrers raigs de puresa... i sobtada, deixant l'àmbit a les fosques, s'ha capbussat darrera un núvol. [184]

—Jaume! Jaume! lo jardí ara és fosc. Ningú et pot veure... vés-te'n;

Encara no havien acabat de donar-se lo llarg petó dels adéus, quan altre cop s'oí soroll per dins la casa, veient-se distintament per la porta del passadís una claror de llum que s'agrandia.

Com si mútuament haguessin trobat que llurs llavis eren roentes brases, se despregueren en sec, fugint ell cap al jardí, tancant ella ab una revolada la porta-balcó que hi donava.

Lo Jaume corregué arreberat a la paret i saltà tremolós la balustrada.

Al trobar-se altre cop damunt de la pedrera les cassoletes dels genolls li tremolaven. S'assegué tot cruixit i pensatiu... què seria aquell soroll? qui portava aquell llum?

Donya Lluïsa sens dubte... tant de bo! Estic segur de què ningú m'ha vist... Pobreta Lupe! en quina tragèdia l'he posada! Pobre estimada meua! Si sa mare l'ha sorprès llevada, cap més recurs li queda que el mentir, fingir-se malalta, poruga.

I pera tranquil·litzar-se es donava raons que sabia poc fermes, que admetia, però com l'home admet sempre lo que deu calmar-lo.

Dels raonaments sobre qui podia ser lo portador de la llum, fins a la certitud de què *devia* ser donya Lluïsa, sols se passà el temps necessari pera rebutjar, com massa crudel, la suposició de què fos lo senyor Salvat o l'amo del gos...

—Tot se reduirà a curts diàlegs entre mare i filla sobre portes ben o mal tancades, sorolls, més o menos perceptibles, que han esfereït a Hope. [185]

Després de tot lo més probable sigui que els passos i la llum eren de la cambrera, d'aquella Madrona que nit i dia vetlla a la senyoreta.

Desféu lo mocadoret que Guadalupe li havia llançat com penyora que l'aturés en sa boja ascensió per aquell rocam, ne tragué un paperet, hi vegé per una part lletres impreses, per altra menuda escriptura de mà, volgué llegir, mes, no obstant sa bona vista, la claror ambient era tan poca, que no ho aconseguí.

Caminà fins a sota el fanal d'una cantonada i sols pogué treure en clar que les paraules de mà eren ab llapis.

Un poc reposat i com lo qui porta en son puny clos l'elixir que deu redonar-li vida, hi guardà l'emboliquet caminant cap a caseua.

Ne pujà les escales a pas de lladre, entrà a sa cambra, acostà el paper a sa boca... i no el besà!... Li vingueren a la memòria enamorats de novel·la que tot ho besen... lo deixà damunt del faristol del piano, i fent córrer ab frisança los dits enervats damunt les obeientes tecles, los sons se combinaren ab *modo* que d'allà baix ençà rumiava.

Un moment s'aturà dirigint los ulls al paperet, interrogant-lo com si fos solfa.

I quan hagué trobat la melosa frase de la quina n'era un sospir cada nota, cada modulació un pom de carícies, pera millor gaudir-se'n volgué repetir-la... sols ne recordà els darrers compassos... Patollà encara; mes no era *allò*.

Lo primer cant d'amor no es repeteix... un cop exhalat, s'esboira, s'encela... ningú el pot mate- [186] rialisar. Al voler deturar-lo, retenir-lo... ja és als núvols!

La dificultat material l'enfadà... i sentint-se els ulls carregats s'aspergí el cap ab dos grapats d'aigua freda. Més serè s'acostà del llum, prengué el paper de dins lo mocador i darrera una rebregada circular comercial llegí aquella frase que feia poc, tenint-la en sos braços tan dolçament enllaçada, havia eixit de sa boca encisera:

Teua per sempre!

[187]

LA PROVA D'UNA OPERA SERIA

Lo que el Silvani no s'explicava, era que els espanyols, tan amadors de música, n'haguessin produïda tan poca d'escrita pel teatre.

Ella era eclèctic per *modus vivendi*, se guanyava la vida fent música per al públic o executant-ne de tots los mestres i de totes les èpoques, mes en la intimitat, parlant de música escènica sobretot, era modernista rabiós. Fins tractant-se de mestres d'un geni indiscutible, feia reparos, trobava tares, li semblaven dòcils afalagadors de tendències burgeses, esclaus de fórmules convingudes, constructors d'envolums renyits ab lo sentit comú.

Si li objectaven tal o qual *partició*, tal o qual nom, se treia el barret —quan ne portava— si l'obra o el mestre ho mereixien; feia grans reverències, essent exuberant de gestos, i per poc que podés, impacient interrompia:

—*Ma, ma, caro lei, adesso ci vuol altra cosa.*

Veient probablement l'*altra cosa* en la música del Jaume, se n'havia engrescat de manera, que tornant d'Amèrica fart de *Carnavals de Venezia* al violí i *Lindas di Chamounix* a l'escena, havent sabut a Milan per la Paulina, que a Barcelona es [188] tractava de representar una òpera del Jaume, li escrigué preguntant-li si l'òpera en qüestió era el conjunt de peces que durant llurs viatges los hi havia fet conèixer.

Lo Jaume respongué que sí: aquells trossos simfònics o escènics, augmentats, corregits, feien una obra titulada *Carthago*, que sols esperava un *maestro concertadore*, com ell —Silvani— pera produir-se.

I sens gaire pregar-lo, Silvani, havent-se proposat reposar un parell de mesos en sa *Villa* de Montreale, prop de Palermo, d'on era fill, en guisa de repòs comparegué a Barcelona pera presentar al públic en lo teatre Principal, al jove mestre, que ell havia musicalment format (era sa pretensió).

Tot hauria anat d'allò millor si la Paulina, que havia promès son concurs al Jaume, no s'hagués fet esperar tant.

Lo feia pacientar escrivint-li cartetes falagueres, de Florència, al Pagliano, on se trobava, a l'acusar-li rebuda dels trossos de sa *particella* que anava estudiant, deia, ab gran daler, trobant-los de son gust... menos les paraules; afegint, però, en una de ses cartes, que el faria quedar bé i que per ell cantaria *pure chinese* si fos necessari.

Un bon matí arribà la Paulina, i després d'haver abraçat al Jaume, d'haver-lo besat afectuosa, recordant-li passades de llurs viatges per Bèlgica i Alemanya, entraren a la fonda, i tot instal·lant-se, li repetia que ja tenia après lo poema, i n'hi recitava trossos, ab prou bon sentit. Parlant com parlava casi totes les llengües europees, cap combinació consònica del català li era difícil. [189]

Se posaren al treball pera fer entrar al cap dels operistes secundaris aquella música —sublim pera la Paulina i el Silvani— per als altres un poquet estranya.

Tots convenien en què certes belleses de *Cathago* eren de primer ordre, en què l'orquestra expressava coses noves, aixecava un món de sensacions i idees mai expressades... no obstant, després dels darrers compassos, quedaven bocabadats, mirant-se al mestre concertador i al Jaume. Los hi mancava aquell plumeret final que no diu ni vol dir res, que serveix solament pera fer refilar gargarismes al cantant de veu lleugera.

Lo Silvani suava sang i aigua pera comunicar a tots lo foc que l'abrusava.

Ja fou gran victòria decidir al tenor, un livornès més dur de cap que una barana (o que un tenor), a què aprengué la lletra de la música.

L'averonyien ab l'exemple del baix i del barítono, dos toulousencs, que pera fer enrabiari al camarada trobaven lo català més expressiu que la *lingua toscana*.

Los coristes, resignats i moixos, engolien lo que se'ls donava, i l'orquestra, a còpia de cridar-los lo Silvani que no fessin música *bigia, grigia, senza luce*, anaven calentant-se d'orelles i entrant de dia en dia en la manera de voler d'autor i mestre.

Los hi era també de gran ajuda aquell amic comú, lo Joan Pagans, lo gran pianista barceloní.

Un d'alt, moreno, tota la barba, posat ferreny, bo com lo pa, enèrgic, instruit, original, catalanista rabiós i de vegades paradoxal, *madrilenyo* sense fer-ho expressament. Lo pobre sofria de la peste latent. L'aire està emmetzinat. Tal compa- [190] deix al qui es torça i porta ja en ses venes lo verí que el matarà.

Havia corregut la ceca i la meca, i Silvani el coneixia de molts anys.

Lo Jaume l'havia tractat a París en jorns pera ell de gran misèria. N'havia rebut protecció amistosa, serveis que no oblidava, entre altres lo d'haver-lo presentot a un empresari d'excursions artístiques que viatjava ab lo cèlebre Silvani, la Paulina tan festejada, i un violoncel·lista belga dels famosos.

Lo tal Pagans preparava els esperits, parlava a quants s'interessaven per l'òpera, aficionats o músics, desfent erros, llevant preocupacions, donant detalls, esbargint *motius* verament inspirats i més propers d'aquells gustos barcelonins que tant (per mala sort seua!) coneixia.

Combatia el bon combat en defensa de l'amic. Se barallava sobretot, cent cops per dia, ab *catalans* que feien brometa del poema en català, volent demostrar-los a peu i a cavall que l'*òpera espanyola* no serà mai una realitat, entre altres motius per lo principalíssim de la llengua castellana, bona segons diuen pera parlar a Déu, massa gran senyora pera ser tràgicament solfejada, massa tiessa per la comèdia lírica o casolana... És llengua aturada!

Les poques hores vagaroses que el treball los deixava, les aprofitava el Jaume, saltant a Tarragona pera veure als de casa, recollir una mirada o un recadet furtiu de Guadalupe... i tornant-se'n a Barcelona, es reunia a câ la Simonetti, on lo Silvani s'allotjava, ab artistes i amics, tenint sem- [191] pre com testimoni obligat de llurs converses algun *crític* de diari, algun amic d'artistes... i un piano, que els ajudava a disputar-se artísticament i ab proves als caps dels dits.

—Què diu, home? —saltà esporucat don Domingo de Ramos, un de petitó, rosset, escanyolit, casi calvo... calvície de sabater, ni pelut ni pelat, vell de naixença, home de molta estètica, tan coneixedor de música dramàtica, com de poesia heroica, com d'arquitectura romànica.

Feia un quant temps que tot ho trobava romànic, imaginant-se que allò era nou per al públic que el llegia; car tot son orgull se basava no en saber bé coses conegudes, sinó en fer veure que sabia coses pels altres ignorades.

En crítica musical, o per millor dir, en comentarisme sobre òperes, de la música simfònica evitava parlar-ne, tot lo seu saber se reduïa a rependre als artistes que les interpretaven, si no havien *conducido el andante con la hilación*

de voz necesaria, o si en la cabaleta las notas resultaron poco aperladas por lo angulosas.

—Què diu? què predica Pagans, que el castellà és llengua aturada? que no s'enriqueix?

—Sí, senyor, aturada i anti-operística. Té massa *jotas* i esses finals, massa *esdrújulos*... conserva paraules inútils i no n'adquireix d'indispensables.

Los qui tenen orgull d'escriure bé imitant als clàssics, etjegen frases de caramel-lo que mai s'acaben! Los qui escriuen cé ho fan en patuès tot brut de paraules estrangeres... mal aplicades.

—Faci el favor, faci el favor, són matèries... [192]

—Que vostè domina? S'erra de mig a mig, don Domingo.

I el Jaume teclejant, lo Silvani estirat damunt dues o tres cadires, se fregava les mans de gust i els atiava... demanant al mateix temps a una criada que entrava i eixia, cafè ben calent i licors pera els qui havien esmorzat allí i els vinguts de visita.

—Miri, senyor de Ramos —feia un amic—, té mal plet si vol discutir ab En Pagans.

—Sa veu és potent —insinuà maliciós lo crític angelical.

—I mon raonar més potent encara —respongué l'al·ludit abocant-se mitja garrafeta de rom en una gran copa—. Massa sé que els nostres germans de llet, los inventors del catolicisme-musulmà...

—Senyor Pagans, per Déu! Parlem lletres, música —feia don Domingo atrafegat i eixugant-se les ulleres... estètica!

—*Avanti, avanti* —cridava el Silvani picant de mans.

—Los qui tenen per principi: *Déu ho fa tot. L'home aquí baix no hi té cap feina*, los qui dues vegades s'han dessangrat, dessangrant-nos...

—Què té que veure?...

—Deixi'l parlar, don Domingo —feia un altre trincant son got ab la copa d'En Pagans.

—Dessangrant-nos —deia— pera imposar llurs opinions... La primera, barallant-se set cents anys ab compatricis que s'encaparraven en dir *rajol* en lloc de *hombre*, i *Alà* en comptes d'Etern Pare... i la segona ab flamencs, picars, milanesos, napolitans, que volien: los uns no tenir ni el [193] mateix rei ni el mateix papa, i els altres mudar de senyor ab l'afany natural de veure si mudant ne trobarien un de llur mena... han inventat ara fa poc una paraula nova... i confesso que n'és troballa de preu.

—Se refereix?

—Me referesc a un vocable que pera vostès encara no deu ser castellà.

—Conec tots los que l'Acadèmia de la llengua té adoptats: antics, moderns...

—I romàntics, veritat? Doncs, ja veurà. La parauleta comença per C, lletra noble, té forma de núvol, és inicial de Carlo Magno.

—Que s'escriu ab K —interrompí un qualsevulga—: *Karl der grosse*.

—De Ciceró... Ciceró no s'escriu ab K, ¿veritat, senyor pedant?

I tots reien, no precisament del discurs ni de les interrupcions d'uns i altres, sinó del posat anguniós del crític, que no fugia la discussió; mes la volia sèria, noble, *levantada*.

—Si vas llarg, avisa —féu lo Jaume.

—Tu no et fiquis en conversa de gent granada —li replicà En Pagans, que a tothom bestreia— resol modulacions, pianíssim, i calla. Vull provar a don Domingo, una vegada més, que no sap lo seu ofici.

—Deixi'l parlar, Garriga; li agraeixo l'intervenció —féu, magnànim, l'interpel·lat.

—Deia, *señores* —continuà l'altre, remenant lo cafè i encenent per la vintena vegada un tronxot de cigarro que li servia de llapis pera fer demostracions damunt les estovalles, que la tal paraula comença per una C... i pera no fer-los esperar, [194] afegiré que termina ab I... Lletra enèrgica, punxaguda, breu, dreta com una agulla, surmontada d'un plomeret.

La I és lo pito de les xarangues, l'enjaneta dels castellers, la lletra més travessa de l'alfabet, la més útil pera vosaltres —féu dirigint-se al Silvani—. Si les *iis* se declaraessin en vaga, no tindríeu nom complert.

—Bravo, bravo!, ja m'interessa tant com al *maestro signor* de Ramos, lo conèixer de quina paraula es tracta —respongué el Silvani, que, diplomàtic, tractava sempre al crític de *mestre i senyoria*.

—Començant-se la nova invenció dels amics de vostè, dels *cicerófagos*, com un núvol i terminant-se com un pito, ja casi no es podia demanar més... No obstant, l'instint genial d'aquella nissaga de *fills d'algú*, ha fet que entre el núvol i el fluviol se sentís la nota fréstega, l'accent de la terra, lo brogit d'espases que s'encreuen, d'esperons que ressonen; i en lo bell mig hi ha plantat una R. Núvol, brogit de ferro, cant d'ocell! Tot hi era baix lo punt de vista del regalo físic, mes volgueren anar més lluny!

Una bona C ben nuvolosa al començar, indicant que una gran cosa s'iniciava, una R ben gutural al mig pera no desmentir la filiació heroica... i una I per acabament, deixant l'impressió d'una cosa aguda... i entre el núvol i l'espasa, entre la C i la R, una U patriarcal... imatge de l'Infinit; comença en l'aire, toca a terra i rebutjant posar-s'hi se'n remunta i perd altre cop en l'espai.

En mig de la R i la I, una S... la gràcia, la mobilitat, les atraccions femelles, tan aviat entra [195] com surt; comença com un caragol i segueix com una serp amansida.

I ab lo cremell del cigarro, dibuixava majúscules.

—Ce... U... erre... esse... I... —deia cavilant don Domingo de Ramos— deuen fer... cursi.

—En efecte, crític il·lustre! Plau-me reparar que encara sap confegir. *Cursi* és l'invenció genial a què em referesc. Signe de coses difuses, indefinibles fins ara. Abans, quan vostès volien calificar aquell parlar de tot sense saber de res, propi dels...

—Dels Pagans... —afegí aquell de la K, lo de *Karl der grosse*.

—Te desdenyo, aficionat!... Vostès, los que escriuen pera regalar-nos, tenien que donar tombs a la ploma, remenar lo tinter i total ne treien paraules sense relleu: *verboso, difuso*: avui, dient cursi, ja estem entesos.

Quan vostè parla en lo Diari, d'aquell *Duque de la fumera alta*, que publica versos blancs, igualits, filamentosos, no versos més bé verms solitaris (vulgo tènies), lo calificatiu que els hi escau...

—Als versos?

—I a qui n'escriu alabances!... és lo de *poesía cursi, cursileramente celebrada*.

—Home de Déu, aturi's —feia atordit don Domingo— a quí es refereix?

—Que és sord? A les obres dels *Ducs de les fumeres altes*... I entre parèntesis: ja que tant s'extasia ab la riquesa de la llengua de Madrid... ¿com ne diria en *madrilenyo* del canó per on se'n va el fum casolà, d'una fumera? [196]

—Quina pregunta!... una *chimenea* de...

—I si es tracta de fum industrial, d'una xemeneia?

—*Chimenea*, de...

—I del lloc aon s'escalfen los burgesos, d'un escalfa-panxes?

—*Chimenea*... de *comedor*... de...

—I si es parla d'aquell reconet tan plascent en les masies, de la llar?

—*Chimenea*... de... de...

—De trossos de còniam. Vaja una llengua rica! tot són *chimeneas*!

I bevent i rexuclant la mastegada punta de cigarro, continuà:

—Quan aquells senyors que vostès veneren, nascuts a Mataró, o a la Seu d'Urgell, no volen parlar català i prenen criades del baix Aragó, perquè la familieta tinga bon accent, no fan més que cultivar la *cursilería*.

Tots los qui volen fer veure més de lo que hi ha, són *cursis*.

Aquells menestrals que han fet diners venent guano o cuiros de bous, baratant llànties velles per llànties noves i que Sa Majestat o Sa Santedat ha favoregut motejant-los *Marqués de casa per llogar* o *Duc de per amunt*, *preferint* en lloc de Joan Porta o de Pere Finestra, dir-se noms estranys... abans l'invenció haurien sigut tildats d'ases carregats de relíquies, avui dien: nobles *cursis*, estan pintats.

Quan vostès anomenen la muller d'un rei una *excelsa Señora*, i parlant del bisbe que ha eixit a confirmar, comencen lo *suelto* per: *Su señoría* [197] *Ilustrísima, en su Santa visita pastoral*, i diuen del còlera, el *huésped del Ganges*, i d'una berenada un *ambigú*, són diaristes *cursis*.

També són *cursis* los qui publiquen llibres i pera embellir-los hi planten llur retrato... com dient... *qué te parece?* no et sembla que aqueix ull hi veu de lluny? que aqueix rictus revela filosofia, aqueixa barbeta mig partida o moixa, o erta, o de frare, volen dir dolçura, misticisme, psicologisme, atavisme, fatalisme, transcendentalisme?

Són *cursis* los qui porten unghes de dol i dits rublerts d'anells.

Los qui van als toros (a la nostra terra), no sent toreros... retirats, o fills de toreros retirats, o pares de toreros retirats, o didots de toreros pera retirar.

Los qui mengen ab la fulla del ganivet, imaginant-se, els enses, menjar com los milords de sainet.

—En efecte —intervingué el Silvani—, molt s'ha estès per Espanya costum tan bruta.

I don Domingo de Ramos, profitant del canvi de conversa, s'escorregué silenciós, saludà ab un moviment estètic i se n'anà... augurant mal de *Carthago*.

Encengueren cigarros nous oferts pel Silvani, que gosava verament fent parlar a Pagans... un purista, que no terminava mai una frase en lo mateix idioma que l'havia començada.

A força de parlar de *omni re scibili*, tornaren *de capo*, a la conversa musical de quan s'havien assentat a taula. [198]

—La teua estranyesa —deia En Pagans— de què els espanyols essent tan amadors de música n'hajan produït tan poca de teatral, prové de lo mal que coneixeu la nostra terra.

Per aquí, cada u és com Déu l'ha fet.

Quan los estrangers afirmen: *a Espanya es fa o es pensa tal cosa*, afirmen una ximplesa. Dir espanyols, fóra la qüestió magna d'integritat territorial, és no dir res. Malgrat totes les combinacions administratives, som diferents nacions confederades.

En fet de música, per exemple, tot lo que s'ha produït és de nacionalitat vasco-navarra, o catalana. Los del *riñón de Castilla*, no compten.

—Hi deu haver excepcions —interrompí el Silvani—, recordo noms de músics...

—Ne citaries pocs! confirmen la regla.

Lo castellà és llaurador, pastor, orador, o *versista* quan té instrucció, pintor...

Velàzquez, castellà-andalús, lo primer del món, superior en tant que mestre de pintura a tots los teus compatricis (a Silvani); lo castellà n'és valent soldat, honrat amic, gran defensor de l'Independència... i... com l'Independència gran inclou la petita, quan un *hidalgo* ha dit que no vol ser marxant, ni mariner, ni fabricant, perquè ell és amic de l'Independència, traduïu tal amiat per antipatia a tot treball massa seguit... La música essent *labor improba*, los hi escau poc.

Tu que ets mestre i erudit, potser ignores les obres de Ramis, de Torres Nebros, d'Andrés de Silva, de Solé.

Han escrit principalment música sacra, per la [199] senzilla raó de què tot, per aquí, eixia i tornava a l'Iglésia...

Ademés, lo ser admirat en matèria artística és qüestió de perspectiva.

Avui dia res d'Espanya s'aprecia.

Hi hagué temps en què fins lo mostatxo o el barret eren portats a l'espanyola... mes l'*Invencible* fou vençuda, los no cristians expulsats, Gibraltar guardat pels inglesos, aquell *sol* que no es ponía es pongué... i *amigo!*... les nacions són com los individus. Per mèrit que tingues, poc t'escoltaran si et presentes espellifat i sense talons a les botes.

Com d'ençà de la bogeria Unitària! Universal! somniada per aquell Carles V, que tenia tant d'espanyol com jo de bisbe, sostinguda després per *puntillo*, hem anat perdent a cada bugada molts llençolets, los estrangers, veient-nos pobres, nos prenen per inferiors.

Lo benestar material és *criterium* de civilització.

Los pobles que viuen d'aigua fresca són per força atrassats.

—Prou tens raó.

—La pobresa col·lectiva és senyal d'inferioritat, mes aquí encara és de moda predicar lo despreci de les riqueses, la recompensa futura, la resignació! Remeis potents, pera l'individu; nocius pera les col·lectivitats que els accepten.

Mai lo ser ric s'ha oposat a ser savi.

Una dosi de misèria pot esperonar l'esperit. La privació vergonyant dels pobles pobres acaba per matar-lo.

Afegiu ademés que la pobresa col·lectiva és causa i efecte de saragates, d'estorps materials, in- [200] quietuds, mancança de temps... Coses tan indispensables pera l'artista com lo mateix geni. Si fer música, no fos feina pesada, si tot consistís en sospirar cants a la lluna, fins los castellans foren músics.

Quan l'home que se sent idees musicals penetra en lo Sagrat del tecnicisme i se n'adona de què les idees deuen ser deduïdes, solucionades, acompanyades... recula i desisteix.

Si l'expressió de la música fos d'un tecnicisme fàcil com lo fer *redondillas* o parlar discursos, tindriem grans mestres.

A Montserrat, prop d'aquí, aon he sigut escolar, he ajudat a cantar un repertori admirable.

Desgraciadament, vergonya dóna penetrar en certes catedrals i escoltar lo que les capelles se permeten davant *dignitats* que deuriem ser homes de gust... penitenciers, magistrals, bisbes!

Lo cant pla s'ha adulterat, les orgues són pertot mobles vells, les biblioteques diocesanes, domini de corcs i ratolins.

—Luther fou sense adonar-se'n lo gran reformador de la música —digué somrient Silvani—; la popularisà, introduí en la mística alabança l'esforç del seglar, del poble en massa, creà els corals.

—Si ho diguessis a cert bisbe que jo conec!... mes no perdem l'esperança, hi ha un moviment de renaixença artística, i modèstia a part, crec que serem los *Nords d'Espanya* qui l'hem d'enlairar: vasco-navarros i catalans. Sempre hem sigut los més aptes en música sacra i profana.

Basta citar noms...

—Bé, ja els citaràs un altre dia... han trucat i [201] al terratrèmol que sento per lla fora, reconec a la la princesa Zilia... prou has predicat.

I la Paulina, després d'haver-los dit una brometa a cada u, dreta al costat del piano, que sonava En Pagans, emprengué a mitja veu aquell *andante con moto* que tant l'encisava.

«*Mai més te reveuré, oh dolça pàtria aimada.*»

Lo Jaume girava els fulls, i tots, quan s'esqueia, cantaven, sense veu, la part dels artistes ausents.

Un full després de l'altre, es passà la tarda.

Enervats per tant temps de clausura i d'atenció sostinguda, se despartiren eixint a respirar l'aire lliure.

Lo Jaume acompanyà a la Paulina a la fonda de les Quatre Nacions, on ella vivia, i amistosament convidat, hi sopà. Després de sopar hi passà bona part de la vesprada.

[202]

LA PRIMA DONNA

Molt joveneta, potser no tenia encara dotze anys, ja corria el món cantant per les cervecereries i jardins públics en companyia de son pare, un violinista de Windeau, petita ciutat de la Silèsia austriaca; i dos germans, cantador l'un, arpista l'altre.

Deien si era tedesca... o italiana! Ni ella mateixa ho assegurava. De vegades, quan entre artistes n'hi havia que es feien los grans senyors, se pretenia veneziàna, de *campo San Stefano*, presentant com testimoni sa

luxuriosa cabellera roig-tizzià, altres, de Trieste, del barri sota el Castell, *via Stranga vecchia*...

Quan parlava ab grans senyors de veres, en lloc de recordar la *via Stranga*, tot eren palaus del Gran canal, castells propis riverencs del Danubi o de la Salz.

Era divertit oir-la biografiar-se. Sempre detalls inèdits. No obstant, i malgrat ses brodadures, se reconeixia la persona descrita, la gitaneta de cor i ànima, l'artista genial, fantàstica, generosa de sa persona, de sos interessos.

Pertot havia obtingut grans èxits artístics i femenins.

Certs crítics orals li trobaven tares... lo braç prim, lo cap petit en proporció de l'ampla pitra- [203] da, i els crítics d'art, no aturant-se en primàries ni guixúries, la preferien a Jeny Lind, la comparaven a la Sontag, a la Malibran, a Madama Catalani!

—A la Safo —deia ella rient de llurs comparacions antidiluvianes—; canto com m'agrada i puc!

Los senyors qui fan revistes musicals deurien notar solament en llurs papers l'èxit obtingut per tal o qual artista, callar-se si el públic ha sigut rigorós i servir-los a tots en coses útils; anar-los a rebre, ajudar-los a descarregar lo menut fato, cercar-los allotjament, portar llurs recados. Seria excel·lent manera de conciliar la Crítica i l'Art.

Per mi!... —i feia petar los dits— sóc la Paulina: *Niente di meno, niente di più*.

No s'ho deia Paulina!

Son pare era molt conegut: lo vell Franz Stoika.

I quan ella es casà la primera vegada ab lo baró Stadelmeyer, en lo *Hof Opern Theater* de Viena l'aplaudiren baix lo nom de Nina Stad.

Després se tornà a casar ab un italià, secretari de Legació, cantà una temporada a Nàpols i el *cartellone* portava Stad-Flory.

Per fi, un «Poliuto» que sols visqué mentres ella en cantà la part de *Paulina*, li valgué tal nom donat per la *Wiener Theater Zeitung*, repetit per lo *Trovatore*, la *Maschera*, lo *Menestrel*, tots los diaris i revistes teatrals. Trobant-lo a son gust, se'n féu mestressa per no emprar-ne més a uns i altres.

D'ençà que es deia la *Paulina* a seques i s'havia *descasat* del diplomàtic italià, recorregué vic- [204] toriosa els principals teatres mundials, i darrerament lo centre d'Europa, donant concerts en los quins lo Jaume la conegué, acompanyà, tractà bastant íntimament... menos de lo que un altre al seu lloc potser hauria pogut fer-ho.

Acostumada a beure en lo got que més li esqueia, havia trobat en la reserva del Jaume com un esmossament de fruita verda, puix lo jove, entusiasta sols quan parlava de música i músics, la tractava socialment... amistós, sí, mes ab bona criança (com sa tia li havia ensenyat).

Ne feia massa! Fins de vegades ella, renyant-lo, li reparava que ni era tan vella, ni tan lletja que meresqués ser presa *cosi seriamente*.

Què havia de ser vella! vuit o deu anys de més que el Jaume. Ni lletja! pocs homes l'apropaven sense sentir-se'n corpresos.

Doncs, era hermosa *per essència*, *per presència*... entrant en detalls de curves i rectes, de buits i plens, n'hi havia d'altres al voltant que podien ser-li comparades o preferides... mes la Paulina tenia aquell mirar tan intens!... aquell bellugament de cos tan serpentí!... Semblava que no es moguéis i s'avançava, que no mirés i tot ho veia... además, bellesa rara, únic detall de sa

persona del quin s'envania... cobria-la, escabellant-se, esplèndid manto d'entortolligats, atapaïts, lleonescos cabells.

—Sort de la *crinera* —deia ella mateixa, mofant-se de sa persona.

Se pretenia miope, i constantment —fora d'escena— portava lentes.

Eren sense arc ni cordonet. Solament se'ls treia quan ne duia una de cap.

[205]

Llavors, assentant-se ab galvana, una cama creuada damunt de l'altra, lo colze damunt del genoll, ab la mà fregant-se la barra, o passant-la per front i nas, arronçava les parpelles, concentrava el seu esguard... i callava.

Fins l'home més previngut, més fred (no sent un veterà, i en tal cas ni ella es feia caure els lentes, ni es donava la pena de tantes concentracions) tenia que fugir sa mirada, o sostenint-la, fer fugir de l'esperit o dels llavis, les ximpleses pensades o dites que per força li acudien.

Vestia ab gran sobrietat... tot molt just i sense penjarelles.

Una floreta natural als cabells o al gipó quan era a casa, una joieta modesta, artística, de preu, al coll o a la munyeca; pera eixir.

De sa persona es desprenia un casi imperceptible perfum, los primers moments que se li parlava; penetrant, obstinat, giravoltant lo seny, si se l'ensumava massa temps.

Lo gran què d'aquella fragància tan traïdora era sa dolça i constant intensitat.

Tenia la pretensió (la Paulina) justificada, de què les persones que l'havien apropada, perdent-la de vista mesos i anys, reconeixien sa presència, son passatge... al flaire!

Sa cabellera i sa suau fragància eren sa vanitat de dona.

Com artista, ostensiblement, cap ne tenia. Reconeixia el seu valer mes no s'encegava, consentia en rebre consells sense enfadar-se, d'un mestre, d'un company qualsevolga...

Dels consellers de diari ne reia com una folla. No li cabia a l'enteniment que hi hagués senyors [206] tan beneïts pera imaginar-se que llurs reparos donessin talent a qui no en tenia.

Alguns crítics de poca corretja als qui havia tingut la franquesa de dir lo poc sèriament que els prenia, n'hi havien volgut fer pagar l'estella, tractant-la ab rigor.

Renys inútils! Com més n'hi deien més la divertien, i es venjava de llurs sapientíssimes observacions tenint sempre raó davant del públic.

Una mena d'empesari en gros, un agent teatral de Milan que ella sempre consultava, li havia fet objeccions sobre aquella anada a Barcelona, observant-li que àdhuc tenint èxit l'òpera (i en dubtava) era perdre temps comprometre's a cantar per mestre desconegut, en llengua desusada... en mala estació de l'any... i el conjunt regit per un empresari sense garanties, «un ximple que especulant sobre ta reputació i l'estranyesa d'oïr-te cantar en llengua catalana, vol fer un negoci...»

Mes ella res escoltà, tenia diners sobrers pera passar-se la fantasia de cantar, de franc si s'esqueia; i fins bestreient si fes falta.

L'agent li escrigué, essent ella ja a Barcelona, que s'havia enterat del mèrit artístic de *Carthago*, mes que repetia son parer, lo negoci fóra dolent... l'empesari no aniria *avanti*, no tenia una pesseta, los artistes estaven descontents, s'havien encarregat trajos, armadures, decoracions (tot ho sabia,

cap detall del *negoci* li era ocult) i no hi havia res començat... ni es començaria sense *quattrini*.

Lo Jaume, que tenia el cap ple de *majors* passant a *menors*, de modulacions i canvis de to, ni [207] casi compregué lo que ella li deia al fer-li part de sos informes, i convenint en què al fer-li visita no es parlaria mai de *Carthago* en tant que *negoci*, acceptà sovint un puesto en aquella taula d'hostal on podia viure's, no obstant, com en casa pròpia, fent-se servir en habitacions reservades.

La Paulina no li parlà més d'interessos. Li preguntava afectuosa per gents i coses de cà'ls Garrigas, recordant-li gràcies, que per ell sabia, de l'estimada Mercè, retraent-li sentències que d'ell oí, atribuïdes a la tia Pona, fent-se senzilla, casolana, bona amiga...

Poc a poc, insinuant... li dirigia preguntes personals que esgraonades arribaven a la interrogació concreta de si havia per fi trobat qui l'estimés com ell somniava.

I el Jaume, franc, lo cor obert, li feia part de ses esperances, ses inquietuds, sos desitjos d'èxit, pera poder, obtenint-lo, presentar-se ufà davant la jove que li tenia l'ànima robada.

Responent-li ella riallera que allò seria *fumo passeggièr*, que els grans artistes sols poden consentir en ser amats! que era follia encaparrar-se en amors exclusius... que per no ser infidel a l'Art, calia al seu *carino*, i li deia prenent-li les mans i fent-se caure els lentes, un amor encoratjant, sense dificultats casolanes, ric en moments plascents... que servís de bàlsam a les mortificacions i ferides que al servei de l'Art es reben, que no li fos pesada cadena per los anys vinents.

—Un amor experimental?

—*Ecco! ecco!*

[208]

NUVOLS

La tia Pona sentia que se n'anava, l'ofegó no la deixava viure, la por contínua de morir deixant a sa neboda fadrina, la conseqüència.

Com, per altra part, lo Quimet portava pressa i la Mercè no resistia, fou decidit que el matrimoni es celebrés los primers dies de setembre.

Lo Jaume, atrafegat ab los ensaigs, retardava la cerimònia, que volia per l'endemà de la primera representació de *Carthago*, més lo Garcés li escrigué menaçant-lo de casar-se sense el seu concurs.

La carta respirava bon humor i amistat, s'acabava: «...pena gran me faria no rebre de tes mans aquella maneta sospirada.

»També en mancaria la *marxa nupcial*... no obstant, si t'encaparres en no venir llogarem lo fluviol i el bombo del ball de Dames i vells, que si no donen melodia fan soroll...

»Vindràs, veritat? Aprecio moltíssim ta música... si bé et confesso que preferesc a ta germana.»

Fou precís a l'atribulat autor, no volent disgustar a tots los seus, consentir en què la boda es fixés per una data anterior a la que ell *in mente* havia fixada per la primera de *Carthago*... i parlant de sos enuigs ab la Paulina, eixa li aconsellà assistir al casament, no pensar durant uns quants [209] dies en l'òpera... que probablement tardaria en representar-se... més de lo que ell suposava... i fins preparar-se al contratemps de què no es representés... per ara!...

I encara que havien convingut en no parlar mai del *negoci*, lo Jaume demanà detalls aritmètics que son amiga, veient-lo afligit, atenuà, fent com que els ignorava, repetint-li, però, que no tenia confiança en l'empresari, que no s'espantés si el *negoci* fallia, que eren contingències de l'ofici, a què deuria avesar-se, que reposés en Silvani, en Joan Pagans ...que tots defensarien la situació fins al darrer moment.

—*Addio carino!* —li digué al despedir-lo en lo salonet que donava al seu dormitori— vés a casar a la *sorella*, deslliga't si pots de Guadalupe i torna aviat... la princesa Zilia et serà sempre *fedele*...

Lo Jaume arribà a caseua d'un humor neguitós. Semblava descontent, fins havia emmagrit, ses parpelles lluien més que d'ordinari, tots los sentiments i afectes de son ànima estaven en joc, lluitaven, s'empenyien. Son amor per Guadalupe, dominador, ple d'inquietud, escàs de plascentes estones, ses relacions socials ab la Paulina, que no volia analisar... l'entristien, l'inquietaven.

Sentia vagament que no era de llei rebre tantes proves d'afecte d'una dona que havia vist moltes vegades mofadora, sarcàstica, per gent de mèrit que contra son plaer l'obsequiaven, i es trobava indelicat no volent pagar tanta tendresa ab altra moneda que l'amistat... i la *bona criança*.

Se reprenia de sa ductilitat envers aquella ami- [210] ga i es tractava de monstruós egoista acceptant lo seu concurs pera satisfer sa vanitat d'autor inèdit. Se sentia descontent perquè no sabia quin camí seguiria ni com a enamorat, no com amic, ni com a germà.

—Si *Carthago* té èxit, tot s'arreglarà —pensava.... Si no es representa, què serà de mi?

I la gran commoció, l'enervament irritant que senten los autors, fins los més avesats a l'èxit i a les lluites ab lo monstre anònim anomenat Públic, mentre dura la gestació de llur obra, l'exagerada tensió de totes les facultats vers un sol objecte: donar a llum!... lo feia inatent, mal humorat.

No obstant, fou precís correspondre a les bones paraules i tendres atencions que tots li demostraven...

Logrà dominar-se, i després d'una gran estona passada vora mar, se'n pujà a casa, afectuós per sa germana, bon noiet per als parents d'edat.

S'excusà ab son futur cunyat de no poder oferir-li com present de boda la *marxa nupcial* demanada, i a la Mercè donà, a més d'alguns regalos banals comprats en les botigues, una reducció pera piano i cant d'aquella obsessional *Carthago*, tota escrita de sa mà.

Tímidament i roig de galtes, també li presentà altres dos regalos: un braçalet llis i ja portat, que venia de Guadalupe i en lo quin com ofrena la noia Salvat féu gravar: «A sa germana Mercè. — G. S.»

L'altre, una pedra dura, una *Fortuna alada* esbargint riqueses que d'un corn d'abundància treia, i que la Paulina havia triat d'entre ses ar- [211] tístiques joies, fent-la muntar en finíssim cèrcol al torn del quin hi havia dues paraules

formades per rubís: «Pax vobis»... Era una coseta de res, una agulleta de pit que no podia rebutjar-se deia el Jaume.

Li fou precís, no obstant, usar força retòrica pera fer acceptar un i altre present. Al qui venia de Guadalupe feren tots los consultats les objeccions que l'inscripció inspirava... temors de què la família Salvat n'hagués esment i els atribuís una complicitat que no existia. Al present que provenia de la Paulina objectaren... mes ab la curtedat i el silenci que ab les paraules dites, lo raro que els semblava rebre presents... d'una estrangera, una senyora desconeguda...

—La conec jo —féu lo aJume tot cremat—; ha sigut pera mi amiga de cor, li dec atencions que mai podré pagar-li...

Si no hagués tingut por de vostres estranyeses de vileta, hauria insistit en què vingués al casament. Ella ha tingut la discreció de rebutjar l'invit... fent-me prometre que et donaria el seu present de boda... i, mira, Nena, em feriràs de veres si no l'acceptes.

La Mercè, calmant al Jaume ab dolç somriure, li digué que acceptava, i que en nom seu donés moltes gràcies a... la senyora...

—Després de tot —féu lo Quim, que assistia a la deliberació, res té de compromentent lo rebre cosa regalada... lo gravat és antic, lo cercolet que el sosté rublert de pedres, es un *Pax vobis* que deu valer una dotzena d'unzes: *Adveniat!* Per mi podies, i pots encara, convidar la donadora...

Com més serem més riurem!... jo bé he con- [212] vidat a donya Consuelo, la tia de les Animetes, aquella viuda mostatxada que canta... de *barítono!* —i es clavà a riure, un riure que donava gust d'oír: franc, espontani, comunicatiu, les llàgrimes li queien cara avall, recordant probablement alguna *romansa* de la viuda...

Ja veureu, ja veureu! —afegia tot rient—; compareixerà feta un braç de mar i ab llibretes de solfa sota l'aixella... vol que tu la sentis —dirigint-se al Jaume— i que li acompanyis alguna coseta al piano.

—Mal plet porta —respongué aquest malhumorat.

—Per què? T'asseguro que perdràs cosa bona... també vindran unes quantes nebodetes seues: la Filomeneta, que té relacions oficials ab lo Borràs, i com lo *Papitu* és conegut de tants anys! Vindran, ademés: donya Marieta, la gran amiga de la tia Pona, aquella de les *alabances*, la recordes, Met? Una baronesa autèntica, lo teu didot, lo Cuca, ei! no seurà a taula, se reserva pera cuinar lo gran plat de peix... la dida no podrà venir, té feina ab los altres homes... hi haurà un sastre, lo senyor Ventureta... l'assentarem al costat de donya Consuelo; escrivents del Jutjat, un agusil, mitja Cúria, ja veuràs, ja veuràs!

Lo Narcís remetia baix plec dirigit personalment a la Mercè un trosset de lligam i fulletes seques que encara feien olor de tarongina, dient a la núvia que al tornar de ser casada les cremés, com ell ne cremaria altres tantes que en guardava, reduint a fum records que no devien *recordar-se*. [213]

I la Mercè deixà caure una llàgrima llegint aquelles paraules resignades que n'eren un aspre gemec.

Altres llàgrimes vessà encara recordant al pare, a l'hereuet, als morts i ausents, plorant sobre si mateixa, que anava a entrar en nova vida, plena de desconegut, d'ignorat, de misteriós: en càrrecs i lligams que la feien companya

d'un home que *no li era res* i després d'un *sí* consagrat seria son amo, son parent més íntim!

Greu problema! inevitable angúnia de totes les verges per poc que siguen pensadores.

No obstant, la força expansiva de son Quimet era tal, son bon humor tan intens, i son futur sogre es mostrava tan patern, son oncle Larramendi, ses ties, semblaven tan alegres, que si bé feia dies estava mústega i plorosa, quan l'hora arribà, es deixà vestir tranquil·la, dirigint-se després, en companyia del Jaume, de son oncle, ties, parents i convidats, a la Capella de l'Ensenyança, en quin convent havia passat dolces anyades, i on *mares* que l'havien educada assistiren resant per ella, entonant cantúries de goig, a l'acte sacramental que la feia esposa.

Lo dinar de boda es féu en lo maset dels Larramendi.

Fou abundant, concorregut, mes sense saber per què, lo gemegar i estossegar continuat de la senyora Pona, lo posat inquiet del Jaume, la melancolia que en lo semblant de la Mercè es veia pintada, estengueren sobre els convidats com una boira; i llevat del Quim, que tot ho feia anar en doina, de l'oncle Larramendi, que, galant i cava- [214] ller, se desfeia en obsequis a les senyores, i del *Papitu*, que volia fer riure, ningú semblava que assistís a una festa.

Fins los menos tristos prengueren part a la comú boirada quan abans de terminar-se el dinar, que es feia sota l'emparrat, començaren a caure gotes, precursoras de pluja abundant que els féu deixar corrent la taula i entrar-se'n a soplug.

Dins de les habitacions, escasses per tanta gent una o dues *animetes*, la tia que cantava de *barítono* i el Borràs, volgueren jugar a prendes, a fet; cercant reconets per amagar-se.

Feina perduda! La boira persistia. Don Pau donà ordres pera enganxar les tartanes i, encabint-se tots com pogueren, família i convidats retornaren a ciutat.

Donya Consuelo, ses nebodes i el Borràs se feren conduir prop de la *Trinitat*, on vivien, no parant de criticar persones i coses.

La Filomeneta deia que li semblava venir d'un enterro... Pobre Mercè! ja la planyo! Té un marit massa bellugós pera el gènit d'ella... la marejarà.

Donya Consuelo afegí ab veu grave que mal enguanyades solfes que havia traginat, i el Borràs, fent venir aigua al seu molí, assegurava que quan ell se casés, donaria un *banqueta* al vespre, que hi hauria brindis, música, sarau fins que fos de dia, que allò de menjar sota un emparrat feia molt pagès.

Los més íntims acompanyaren fins a llur casa al Garcés i a sa muller, discutint-se en la gran [215] sala de rebre, si els nou casats farien bé d'emprendre lo preparat viatge, ab un temps tan plujós.

Mes lo Garcés jove, sense respondre ni a son pare ni a sos parents, s'escabullí cap a sa cambra, i al poc rato n'eixí tot endegat a tall de camí, insistint ab sa muller —que es féu pregar bastant—perquè l'imités.

I havent-la ajudada totes aquelles senyores, s'arreglà de manera pròpia pera anar en diligència.

Foren a l'hostal del Nene i els dos casadets prengueren puesto en lo *cupé* que tenien reservat.

Lo Quimet abraçà alegrament a son pare, sa muller recomanà novament la tia Pona... i sucadet ab dolces llàgrimes, donà a son germà lo més llarg i tendre de tots los petons que per allí es canviaren.

Lo postilló s'encavallà en la mula davantera, lo sagal atià les bèsties, lo Francisquet majoral prengué les riendes, aixecà la tralla, la féu petar ab garbo... i la pesada maquinària s'esvarà furienta cap al portal de Santa Clara, deixant a tots los presents sense saber què dir-se, mirant-se els uns als altres, sentint confosament lo pes d'aquell jou social, la força d'aquella convenció que autorisa al brutal mascle a convertir legalment en esfullat cascall la tancada poncella, en matrona sàvia, la púdica i tremolosa verge que la societat li entrega.

[216]

ESPETECS

Al tornar a casa, lo Jaume hi trobà una carta de la Paulina, dient-li que lo previst succeïa: l'empresari declarava que no podia seguir endavant, tenir el teatre arrendat per massa poc temps i devia remetre'l per la nova campanya d'hivern. Adhuc terminant prompte lo necessari pera representar l'òpera, li quedava poc temps perquè les representacions que pogués donar de *Carthago* lo rescabalessin dels gastos fets... (o no fets, tot ho devia)... Lo tenor s'havia fet pagar un mes i se n'havia anat, los coristes se dispersaven; total: derrota completa!

Sols li quedaven fidels Silvani i ella, que el pregaven no descoratjar-se i li prometien fer representar *Carthago* (ab paraules italianes, naturalment), a la Scala, on lo Silvani devia fer l'estacio d'*autunno*; o al San Carlo, per on ella tenia compromís firmat... afegint com *post scriptum*, que l'esperaria uns quants dies a Barcelona pera dir-li de viva veu quant de veres li volia *bene*.

Pobre Jaume! Si hagués pogut cridar a Francisquet lo majoral perquè tornés enrera, ho hauria fet àdhuc rebentant-se un pulmó... més la diligència, qui sap aon era!... Fins l'ensendemà no en passaria d'altra que el portés a Barcelona. [217]

Si la carretera no hogués sigut tan llarga l'hauria empresa corrent... Lo viatjar a peu no l'espantava.

I li venien al record altres dies tristots... menos que els presents!

Se trobava més desgraciat que mai... Llavors anava carretera amunt dret a la seua estrella!

Ara ja la tocava, la seua estrella... Era ben fosca. Res li reexia.

I egoista inconscient, sols se parava en lo que l'afligia, passant per alt los abundants béns que a sa bona estrella devia: talent, juvenesa, amor!

Passà una nit sense somni, neguitosa, agitada, esperant que es fes de dia pera bellugar-se, anar i venir, arreglar-ho tot.

Veuria a don Pau Garcés, que els administrava els béns, n'obtindria diners, parlaria després a Guadalupe, la decidria... o no sabia què!... a fugir ab ell... L'amagaria en qualsevolga niuet ben poètic... aniria a Barcelona, bestreuria a l'empresari lo que li manqués, faria tornar al tenor livornés o bé en contractaria

de seguida un altre, ho animaria tot, veient per fi ell i Guadalupe (amagats al fons d'un palco) al públic del Principal batent de mans, cridant bravo, aplaudint als artistes, reclamant a l'autor que ningú trobava enlloc, que de son amagatall tot ho veia i es contentava com recompensa bevent en los hermosos ulls de Guadalupe les llàgrimes de goig que en brollaven.

Les hores passaren acompassades. Fou mitja nit quan degué ser-ho, i el sol eixí puntual a l'hora que les astronòmiques taules marcaven. [218]

I com l'enamorat que espera veure la dona estimada, troba insofribles tots los instants que el separen d'aquell *moment únic* en què serà davant d'ella, los moments foren més que insofribles per al Jaume; car la llepoleria de la felicitat propera dóna certa beatitud que dolcifica els estrenyiments de cor, les amargantes angúnies que la tardança causa... i ell no podia complaure's en beatituds de joies properes sentint-se l'esperit aturmentat per aquella altra passió més antiga, més arrelada, no satisfeta encara: sa passió per la música.

Fins ab horror per sa persona moral, mirant casi espantat dintre d'aquell gorc tan fosc dels pensaments amagats, dels qui no gosen eixir a la llum de la discussió, que l'ànima, però, percibeix latents, punxants, sotmesos; casi arribava a trobar que potser la Paulina tenia raó!

Que l'amor de l'Art és absorbent, que es necessita ànima doble pera servir-lo entusiasta i ésser constant a l'amor per una dona.

I es reptava, es feia càrrecs severs de què ni remotament li vingués l'idea d'abandonar la música pera consagrar-se exclusiu a l'amor de Lupe... al conreu de relacions casolanes, de medis que l'acostessin dels gustos i manera de ser d'aquell senyor Salvat, que tan enemic li era, que tan sever s'havia tornat fins pera sa filla (abans tan contemplada), sobretot d'ençà d'aquell *soroll* mai clarament definit i d'aquella *claror que s'avançava*.

Sa conclusió era sentimentalment lògica: sóc un mal home si no estimo a la pobreta Lupe més que a mi mateix, si no li sacrifico totes les *Car-* [219] *thagos* hagudes i per haver, si per merèixer sa mà no em faig pacífic marxant de blat, soci d'un fill Salvat qualsevolga... d'aquell de la *gimnàstica*.

En tals disposicions passà la nit, i a punta de dia se n'anà a casa don Pau Garcés, que trobà encara ajocat. Degué esperar llarga estona, i quan don Pau comparegué al menjador reclamant la quotidiana xacolata, no es podia avenir de trobar-se ab lo Jaume, que en lo semblant, moviments i paraules sobtades, donava proves de gran agitació.

—I bé, doncs, Jaumet? Ja els tenim marit i *molla*... Déu los faça ben casats!... ho seran! no t'ho sembla?... què tens? —afegí després d'una pausa i reparant que el Jaume bellugava els llavis sense respondre—, què estàs malalt? Fas mala cara!

—He passat una nit agitada... La tia ha gemegat sens parar... Aquell casalot en que vivim, sens més remors de vida que el tic-tac del rellotge del menjador, la gran ventada, la pluja!...

He pensat en la nena, la pobreta! que mai havia eixit de casa... al trobar-se sola en una cambra de fonda!

—Sola, sola —féu somrient don Pau—; no del tot! Té per company un marit enamorat, jove, rialler... Veuràs quines cartes més plascents enviaran!

Per altra part, potser a Barcelona no hi plogui... i si hi plou avui no hi plourà sempre.

—Ademés —féu bruscament lo Jaume—, ahir, al tornar de despedir-los, vaig trobar una carta a [220] casa que em donà males notícies... Totes mes esperances se fonen si no corro a portar remei...

—Aon vols córrer?

—A Barcelona. L'empresari que devia representar l'òpera desisteix de l'empresa per mancaça... de capitals. L'haig d'ajudar... fins per egoisme... No vull ni puc perdre el fruit de tantes angúnies. Trobo que seria indelicat permetre que no fossin pagats los pobres artistes contractats.

I discorrent sobre coses raonables i altres que no ho eren, donà a entendre a don Pau ses intencions de procurar-se *fondos* pera esmerçar-los en aquella empresa.

Lo senyor Garcés lo deixà parlar, begué el gotet d'aigua de rigor després de la xacolata, caragolà un cigarret, l'encengué calmós i ab posat sèrio emprengué l'ocupació que més li agradava: donar consells.

Per ofici n'havia donat tota sa vida sobre interessos materials, i essent ja massa vell pera apassionar-se *personalment*, li venia d'allò millor buidar lo sac de sa saviesa en negocis d'estimació, d'encegaments apassionats.

—Si fossis ric, i no ho ets, pots viure decentment, sobretot si passada ta fal·lera de les òperes, poses lo peu a rotllo i t'enginyes treballant per aquí en quelcom de més productiu que les solfes... Si fossis ben ric, si tinguessis grans rendes, podria excusar-se que pera satisfer ta vanitat, o per quedar bé com tu dius, gastessis tontament... mes lo *negoci* de què em parles deu ser més arriscat encara de lo que et figures, i no tenint, com no tens, cap compromís personal ab ningú, fóra ximplexa anar a pagar deutes d'un altre. [221]

—Si jo fos autor conegut, vostè tindria raó... mes no ho sóc! Aqueixa òpera devia donar-me reputació, vull que es representi, ne dependeix tot lo meu pervindre. Vostè no sap...

—No siguis noi!... te refereixes a ton altre passió... tan desgavellada com la de les òperes.

—Don Pau! —féu lo Jaume dreçant lo cap.

—Escolta i no t'enfurismis... t'he vist nàixer, he sigut amic de ton pare... d'ahir ençà som parents... me sembla que em puc permetre parlar-te clar...

Era cosa convinguda entre els qui ens interessem per tu, que se't deixés passar aqueixa malaltia dels pocs anys, espècie d'escarlatina dels sers imaginatius: lo desig de fer-se admirar pel públic.

Confessaràs que cap estorb s'ha posat a tes freqüents anades i vingudes a Barcelona, a tes relacions ab gent que no són del nostre braç!... Fins m'has trobat dòcil pagador de fantasies... ab diners teus, naturalment! Res t'ha mancat perquè el bell projecte de fer-te cèlebre anés endavant... Si causes fortuïtes, per cap dels teus provocades, fan que ta celebritat se torni aiguapoll!... millor! me n'alegro. Guarda el talent *artístic* (ab quina ironia pronuncià la paraula) que Déu t'ha donat, pel teu regalo... Canta, balla, fes cançons que no ixin de cateua.

Com ocupació principal de ton viure, ocupa't en coses sèries, i quan vulguis te guardo el puesto del Quim a l'estudi. Així que torni del seu viatge jo em retiro, ell ne serà l'amo i tu seràs lo seu col·laborador. És bon xicot, t'estima...

Fent lo que et dic, fins l'altre *negoci* es pot [222] compondre... Tracto fa molts anys a don José Salvat, sóc lo seu procurador i encara que ses pretensions me siguen conegudes... tal pot succeir! tant pot influir en sos propòsits lo consell d'un amic, los precs d'uns i altres!...

Mes, ho repetesc... no parlaré ni faré parlar per un jove que no és ric, que no té ofici ni benefici, que sap tocar lo violí, el piano, que *potser* farà representar una comèdia ab solfes... Babilònia? Cartagena? com ne diuen? una cosa per l'istil, veritat?

I el Jaume, que escoltava mossegant-se els llavis, digué tremolós:

—Si no m'erro, pels gastos extraordinaris d'aqueixos mesos m'ha bestret quatre cents duros... pot fer-me el favor de donar-me'n mil més?

—Ab molt de gust, vaja, ja ho crec!... Te'ls donaré ab tots los ets i uts... per acta notarial i a deduir dels deu mil que teniu hipotecats per indivís en aquella finca del camí del port... Mes ta germana ara és casada, necessita assistència de son marit... Li escriuré que enviï poders... Vaja! vaja! doncs mil duros! per què no? ets major d'edat, pots fer i desfer, gastar tot lo teu com més t'agradi.

—I quant tardarà en donar-me'ls?

—Aviadet... quinze dies... tres semanas.

—Los voldria avui mateix... ans de migdia.

—D'on vols que els tregui? Lo Quim m'ha escurat les butxaques... i jo, ab molt gust, això sí! que es diverteixin, mai seran més joves que ara... En bona fe que el meu hereu ha arreplegat una muller de prendes... no et sembla, Jaume?... Ei!... [223] ell, encara que m'estiga malament dir-ho, també és d'allò que no...

—Déu lo guard —féu lo Jaume.

I el deixà en sec rebatent la porta a l'eixir.

—Ell te guie i l'Angel bo —murmurà don Pau, aixecant-se pausat de la cadira i anant cuidadosament a llençar dins de l'escupidora prop de l'escalfapanxes, la punteta del cigarro i uns quants granets de cendra.

[224]

«LA MARITIMA»

Quin niuet més plascent en dies de calma, de voluptuosa peresa, d'ensopiment físic!

Per tot moblatge, rodes de llivants, tinells de palangres, banquets de fusta, barrilets de quitrà, corns de nacre, algun fanal.

Al sostre, baixet, ab la mà es tocava... penjant dels cabirons, troques de fil, algun polp espatarrat que s'assecava, bosses de tela crua ab agulles saqueres, motllos de fer xàxia, boixells de totes mides, volantins, poteres.

Al voltant de les parets los jaços dels homes, coberts de flassadetes estretes, de capots de mar, de roba d'aigua.

Per terra, damunt de les rajoles, no boniques, mes d'una netedat absoluta, munts de veles, d'artets de pesca, de peces de sardinals... tot ben tou, ben flairant.

Per fora la platja barques varades fins l'entrada de l'hivern, fins la pesca del bou...

Davant... l'ample mar, blava, argentada, sense boires ni límits, sempre murmuriosa.

Ajagut damunt d'un rotllo de veles, d'un embolic de xàrxies, ben estès de panxa enlaire, les mans encreuades sota el clatell, la vista fita en l'espai, que n'havia fet de plans! que n'havia se- [225] guit de fils melòdics inspirats per la modalitat del murmuri marítim, pel jogasser xisclet de gavilans venint fins al rompent de l'ona!

Allí havia projectat donar modesta seguida a les colossals simfonies del gran Beethoven...

A la «Simfonia Pastoral», a la «Heroica», a les innominades, ell afegiria la «Marítima»... «Simfonia Marítima»... «Simfonia Marítima»! bonic títol...

O bé escriuria una vasta composició, una mena d'*oratorio* ab trossos d'orquestra, veus humanes, monòlegs recitats, per l'estil d'aquell portento: la Simfonia de *Romeo y Julieta*, de Berlioz, que titularia *La Platja*.

No descriuria la dolça melancolia dels jorns calmosos, l'enlairament d'ànima que s'hi sent veient-hi arribar manyagueres les primeres ones... que minven, minven, minven, s'estenen com transparents cristalls, s'aprimen encara, i es tornen argentada brumera.

Lo dolç i contínuo murmurar dels rodons còdols que de tant girar i regirar se tornen palets, s'usen encara, i esdevenen pedretes de tumbaga... arena granada, sorreta fina.

Los aucells marins que enjogassats se persegueixen i quan se toquen xisclen.

La pau del pescador fent eixugar les xàrxies, passant-les seques a sa fidel esposa, que en remenda els estrips enfortint-les per nous atacs del famolenc dofí, la bestial tonyina.

La quitxalla, mig nua, jugant a pedretes sota la banda sombrejada de la nou pintada barca, lo gafarronet que encara mama ajagudet dintre una cofa de palangres, xuclant-se el dit, mirant enlaire, seguint ab son mirar d'àngel les corredisses [226] de sos companys que s'empaiten darrera els núvols.

Un de grandet preguntat coses de l'ofici, noms de peixos, de vents, d'encontrades... perseguint lo poruc cranc, cercant pintades petxines, fent navegar fragates de suro.

La cançó de la mare que vol endormir al petit... una suau melodia ben idíl·lica!

La del pare, recordant fets de guerra, incursions d'alarbs, desembarcs de pirates.

Lo temps esplendent, la brisa joganera i parladora.

Com contrast, en un *alg.º agt.º*, la mateixa platja un jorn de temporal.

Les ones arribant altes, retallades, geperudes; volent llençar a terra tota llur ràbia, retornant enrera pera arreplegar noves forces i escupir-les frenètiques sobre sers i coses... rebregant-ho tot, no fent cas del plany de les pedretes, capgirant les embarcacions, ofegant los gemecs de la fusta que s'esquerda, del pal que es migparteix, dels cordatges que no podent resistir... se tesen, xisclen roents, i es rompen!

La muller del pescador corrent ab sos fillets penjats pertot arreu, lo menudet als braços, tapat ab lo davantal... Los uns plorant, altres cridant al pare...

Escabellada, implorant Déu i la Verge, los ulls esperitats, plens de llàgrimes, de ruixims de salabor dels grapats d'aigua que la mar rebat... volent penetrar ansiosa ab l'anguniós mirar l'espessa boira, lo compacte cop de mar que s'atansa i reconèixer si aquella vela estripada que flameja per moments

dalt d'una ona és la que ella espera, [227] la que deu portar a sos amorosos braços l'enyorat espòs, lo *Pare*, lo company estimat, lo guanya pa de la niuada.

Lo sol tapat pels núvols, la turbonada desfeta... tot fosc, tot negre, lo vent huracanat, l'aire ple de gemecs.

Després, un *decrecendo* que tranquilisat l'esperit fes renàixer l'esperança de dolces brises, d'altres jornades plascentes i venturoses.

Mentres uns plorarien als qui la famolenca mar guardà, i altres, folls d'alegria, celebrarien lo retorn dels sers amats, un gran final, un himne de caràcter senzill aniria exaltant-se fins a una peroració grandiosa que expressaria clarament l'eixida de l'Arc dels set colors, del símbol d'aliança, la serenitat de l'espai, la sublim indiferència de Natura per lo ser vivent que ella suporta, perquè l'engalana; que de vegades afalaga fent-li pendre llei al viure dins de sa falda, i que veient-lo ben encegat, quan més corprès lo troba de plàcida contentesa, ab una sotragada li esborra lo que, vanitós! ell imaginava monuments perennes, ab un buf li esqueixa lo que ell ne deia *invencibles armades*... les hi esmicola, les hi fa trossos, les hi engoleix, deixant-li solament i com per mofa... esparrancs, runa, cossos morts, inflats cadàvers que ab sarcasme gegantí li escupeix a la cara.

I quan havia compost prou simfonies, prenent de qualsevol butxaca fulls despriats de llibres preferits, se posava a llegir, i... xala!

Després d'un versista llegia un prosador, casi sempre *vides* d'homes, *memòries*, los sols llibres que verament ensenyen. [228]

I ara, si bé els munts de xàrxies eren tan tous com sempre, lo flaire de la barraqueta tan amarinat i reviscolador com altres cops... ni s'ajeia, ni s'assentava, ni ensumava la marina brisa.

Inquiet, impacient, mirant l'hora cada punt —sense veure-la— fent suposicions que totes l'aturmentaven, anava i venia de la porta fins al camí del Llatzaret, escorcollant lesombres que començaven a estendre's pertot arreu, cercant-hi la persona que esperava, que havia promès a la missatgera furtivament enviada, una curta visita.

Lupe no venia!

Se mossegà els punys impacient.

Lo sol s'havia post, era casi negra nit, aviat passaria per lla dalt la *diligència*. De vora mar a l'hostal d'on arrancava hi havia bon tret...

I es feia por escoltant, malgrat son voler, certa veu fonda, que eixida d'aquell gorc tan fosc li deia: «No esperis més, vés-te'n, troba't demà al lloc de la batalla... has de guanyar-la... si tu no hi vas, tot se perd, si triges no hi seràs a temps... corre! què penses?... fins ella mateixa te'n sabrà grat... li escriuràs excusant-te, li faràs una carta ben falaguera, ben dolça i humil... te perdonarà... vés-te'n!»

Mes son amor era més fort que son egoisme d'artista i esperava i es proposava, si ella no venia, anar a trobar-la dins sa casa, fer com l'altre cop... enfilarse pel rocam de la pedrera, saltar al jardí, enfonsar los balcones, àdhuc lo matessen d'una fusellada, pres per un lladre.

Ja casi no s'hi veia quan allà lluny vegé formes de dones. [229]

Se n'atansà i reconegué a sa estimada. Reculà cap a la caseta aon feia del tot fosc i al brancall de la quina es presentà Guadalupe no menos agitada que ell ho estava.

—Ho sé tot! —li digué ab ira concentrada, baixet, sense veure'l, dirigint-se a la fosquedat—. Un amic de casa vingut avui mateix de Barcelona, ha contat a taula l'escandalós acabament de la vostra empresa... ha vist aquella *dona* que tant d'interès te port, ha demanat detalls... a qui sé jo? a cambrers, a gent baixa, sobre vostra manera de viure, i els ha obtingut de tal llei!... vergonya em donaria si poguessis veure'm la cara. Has revelat coses que devien ser-te sagrades! Aquella... *dona*, coneix mon nom, sap qui sóc, que t'estimo... que t'estimava! Diu que et seré pesada cadena... Pots dir-li que l'has rompuda... que et rebutjo, que et torno als seus braços. Sou fets l'un per l'altre.

Fals! Operista! Comediant!

—No em segueixis! —continuà ab la mateixa vehemència al reparar que el Jaume s'avançava cap a la claror... No et conec!

—Lupe! —féu ell esparverat— Lupe!

—No em parlis! No sé qui ets! Lupe és morta!... Sós la filla de Salvat... de *Jota Salvat y Compañía*, com —boja de mi!— t'havia permès dir algunes vegades, la filla de l'americà ferreny, de l'aspre negrer... Te desprecio!

I fugí... seguida per la Madrona.

[230]

COP DE CAP

Guadalupe, sopant (fent com si sopés), se sentia flamarades de sang que li muntaven a les galtes, lo cor li glatia desordenat, sorolls confosos repicaven com esquelles llunyanes dintre el seu cervell.

Després li venein esgarrifances de fred, perdia casi el coneixement, ignorant on se trobava, escoltant un rum-rum confós... la conversa de son pare i del Mahonès.

Aqueix havia tornat d'un viatge per províncies i últimament de Barcelona, on s'havia allotjat en la mateixa fonda que la *cantadora*...

—L'amigatxa del teu pianista —digué el Salvat dirigint-se a sa filla.

—Amiga? *algu* més... —féu lo Mahonès.

—Bé, prou n'hi ha ab lo que ens ha contat a migdia —interrompí donya Lluïsa—. Esteu fent burla d'un jove que ens era indiferent, veritat, Lupe?

Guadalupe s'aixecà de taula, i dreta al brancall de la porta que conduïa al passadís de sa cambra, agafada ab una mà a la cortina-portera i estrenyent-se ab l'altra el cor com si volgués fer-ne eixir per força paraules que no li venien, digué ab veu freda: [231]

—Ja poden fer los invits... me casaré... quan vulguin.

—Ah!... —sospirà son pare tot satisfet, llevant-se de taula pera anar a prop de sa filla.

—Ab mi? —pregunta del seu puesto el Mahonès, dubtant de lo que oïa.

—Sí... quan vostès disposin.

Dir-ho i caure per terra arrossegant la cortina, tot fou u.

Son pare, sa mare, son *promès* se llançaren a sostenir-la, essent lo Bernat, com més àgil i fort, qui l'arreglè.

La tingué uns quants moments per sota les aixelles, no sabent què fer-ne, creient-la morta, imaginant-se que l'envolum d'anelles, de llistons i de cornisa que sa caiguda féu seguir, l'havien ferida.

No tenia, però, cap lesió aparent, i prenent-la en pes, guiat per donya Lluisa la portà a la cambra aquella que donava de peu pla al jardí.

Comparegueren les criades... i ell, per discreció, rasant-se el pinzellet de sota les barres, se n'anà ansiós al menjador esperant que algú li digués en què parava la tragèdia.

L'amic Salvat li donà bones notícies.

—L'han despullada... ha tornat en si... coses de dones!

—La mateixa impressió... —féu lo Mahonès.

—O bé el terratrèmol del cortinatge caient-li sobre. No serà res! Vaja, Bernat, que sigui l'enhorabona.

—Igualment —respongué l'altre, empassant-se d'un glop la copassa de ginebra que tenia davant.

[232]

DOS VIATGES... UN DE CURT I UN DE LLARG

Quan Guadalupe hagué fugit, llavors sí que el Jaume s'hi assentà damunt dels rotllos de xàrxia i fins s'hi ajagué... i mossegà les veles i s'estirà els cabells i maleí de Déu i els homes i cercà lluquets pera calar foc a la barraca i cremar-s'hi dintre i es volgué penjar, capbussar-se a mar i...

—O-o-o-oh! hissa! Oh! hissa!

Cridaven a l'altra banda de la platja.

Eren los homes que havien baixat de mar i treien la barca.

Un de grandàs, carregat de rems, de cistellets, de roba d'aigua, s'avançava per damunt los palets fent gran remor ab sos feixucs esclòps.

Era el seu dido, lo bon Cuca. Poc se pensava que el Met rebés visites dins d'aquella botigueta. Li coneixia els gustos, i tractant-lo com de casa, li deixava pendre la clau amagada darrera la porta, damunt d'un barrot que es trobava d'esma passant lo braç pel forat de la gatona.

De vegades, baixant de mar, l'havia trobat dormint com un guix, d'altres quan era més jove, donant-se panxons de violí... mes sempre solet! [233]

Al ser prop de la barraca, veient-ne la porta oberta, lo Cuca cregué que potser sa muller era per dins que endreçava.

—Teresa! —cridà— ei! mestressa!... Hola, camarada, ets tu? —féu sense sorpresa, reconeixent al Jaume... — que dormies?

—Sí, m'havia enxonxit tot llegint. Bona nit!

—Espera't, home, pujarem a casa; ¿que no vols veure la dideta?

Ja era lluny.

Entre passar a caseua pera dir quatre paraules a ses ties i anar a l'hostal del Nen, hi arribà justet pera pendre la *diligència* que ja estava plena.

S'enfilà a la davantera, s'assegué al costat del Magí (germà del Francisquet, feien un viatge l'un, un viatge l'altre, de Reus a Barcelona).

—T'encadernaràs —li féu lo majoral—. La pluja d'anit ha refrescat lo temps.

—No hi fa res... tinc calor.

—Munta a la vaca. Estaràs més abrigat... i casi sol... no més hi ha un carrabiner que baixarà a Altafulla.

S'encabí al costat del *guerrero*, li tornà ses *buenas noches*, se repenjà al cuiro de la vaca i anà seguint ab lo cap les trontollades del carruatge.

Passat Altafulla es quedà sol, s'entravessà lo millor que pogué damunt lo fato que tenia a prop, i obrint los ulls a les parades, tancant-los i fins dormiscant a les pujades, se trobà sense adonar-se'n a les portes de Barcelona: a Sans, al Padró, a la Rambla.

Quan hi saltà a terra se sentia desfallecut, cruxit d'ossos, lo cap li rodava, casi no sabia ont [234] era. S'eixericà caminant. Pensà anar-se'n de cop i volta a trobar la Paulina... i... escanyar-la ab ses pròpies mans.

Qui sap lo que podia succeir si l'acte violent que meditava era presenciàt — les casualitats!— per un veí, un cambrer que acudís als xisclets de la Paulina?... li taparia la boca, l'ofegaria... n'estava segur!... mes la maleïda era forta, tenia pit i bons pulmons!

Fins que preveié la presó, la mort violenta, i no volent morir sense veure la Nena, *sabent-los* al Falcó, se n'hi anà per abraçar-la.

No hi eren al Falcó! Havien eixit a veure les botigues deixant dit que si un senyor de Tarragona els demanava, tornarien pera dinar.

—Què faig? —se preguntava el Jaume plantat a la cantonada dels Escudillers, mirant sense saber per què els cartells esquinçats del teatre Principal... d'aquell teatre ont havia pensat ser proclamat mestre i en quina fatxada devien flamejar lo nom gloriós de *Carthago* en lletres de pam, lo de la Paulina en altres no menos grosses, lo seu, modest, desconegut de vetlla... esbombat de seguida per les mil veus de la premsa, les revistes, los corresponsals d'agències teatrals... i estranya associació d'idees! se mirava una vegada més aquella fatxada i la trobava menos horrible de lo que don Domingo de Ramos pretenia... fins ab un tros més de cornisa seria perfecte, no n'hi ha cap de més eloqüent a Barcelona, ni en moltes altres parts, se veu de seguida que és lo davant d'un teatre... la balconada és elegant...

Per fatxades estic! ja no hi veuré plantats [235] los noms a qui la meua *Carthago* hauria valgut batimans, elogis entusiastes!

Dintre poques hores l'home que evocà aquells hèroes, la mà que escrigué himnes de victòria, planys d'un poble sotmès, tendres queixes de la Princesa Zilia, haurà ofegat la veu encisadora que devia interpretar-les...

I altres mans lo deixaren cego, mentres una veu amiga li preguntava:

—Qui sóc?...

Era son cunyat que venint dels Escudillers ab la Mercè se li havia avançat per darrera veient-lo encantat i li feia aquella noiada, dient tot rient a la Nena que se n'averkonyia...

—No passa ningú, deixa'm fer!

Rompent la costum catalana, tan poc petonera, lo Jaume, al girar-se, besà a sa germana, i li preguntà baixet, com si la vegés eixir de mans de botxins... «Si... si... no es trobava cansada».

—De què? —féu lo Quim—. Vinguérem com dos canonges. Solets dintre el cupé... A posta de sol ja érem al llit...

—I tu, Met? —digué ella, tornant-se roja—, quan has arribat?

—Ara fa poc.

—Com has deixat a la tia Pona, als demés? dinaràs ab nosaltres, t'esperava.

—No en faltaria d'altra! Anem, anem —i casi espenyent-lo, son cunyat lo féu entrar a la fonda.

Hem pres dues habitacions al primer pis... una pera dormir i una pera rebre. Veuràs que bé estem! Mengem al nostre quatre. La Mercè no [236] ha volgut menjar en aquelles taules gurnides d'inglesos de *quadrets* i floreros de paper retallat...

Escolta —li anava dient tot muntant les escales, darrera la Mercè—. La dona —i aixecava la mà enlaire com si anés a cantar *una ària*— la dona no t'ho gosarà demanar... voldríem assistir a un ensatg de *Carthago*... ja deuen estar avançats... fa poc ne parlàvem...

Ella diu que la escena del Senat deu ser grandiosa, executada per bona orquesta, ab chors, bons artistes... li farem veure un gran teatre encara que siga mig a les fosques.

Si tinguessis gaires entusiastes tan fervents de la teua música com la Mercè!...

I al ser dintre les habitacions de sos germans, lo Jaume havent-se deixat caure abatut en un recó de canapè, la Mercè i el Quim li preguntaren alarmats què li passava...

Poquet a poquet anà contant ses tristeses, son desespero, sos projectes de venjança (atenuant-los) començant per l'efecte que li causà la carta de la Paulina i acabant per aquells sarcasmes de Guadalupe... sense oblidar lo sermó de don Pau.

—Bé, Jaume —féu lo Quim afectuós i volent justificar a son pare—. Lo pare t'ha predicat pel teu bé. Ells s'imaginen que vas errat... Prou hem sentit converses, veritat, Mercè? entre la tia Pona, els Larramendi, fins lo canonge Morros ha sigut consultat d'amagat teu...

Eren d'opinió que s'esperés l'acabament de ta fal·lera, pera aconsellar-te altre medi de viure...

Jo, per mi... veritat, Mercè?, nosaltres sempre t'hem defensat, i fins aqueixa ha tingut algun disgustet sostenint que una carrera artística és tan [237] honrosa com la... de *Procurador causídico*... Ei! la comparació és meua... Ella no sé què digué, veritat, Mercè? Total... no t'apuris, home!...

I donant-li un copet a l'espatlla afegí prenent la barra de la Mercè: veritat, Met, que ja fa posat de senyora casada?... la beneita no se'n pot avenir... de vegades me tracta de vostè i s'enfada perquè diu que li manco al respecte.

—Escolta, Met —féu la Mercè—, queda't del tot ab nosaltres, te veig massa exaltat, massa trist pera deixar-te sol. Demà de bon matí eixirem plegats per Montserrat, hi passarem un parell o tres de dies.

—Bé, sí —deia el Quim, que no semblava molt entusiasmada de la proposició de sa muller—. Comença per no moure't fins que t'hagis reposat, dinarem... veuràs!

Baixo a tenir una conversa sèria ab lo beco... un piemontès que té els ulls molls. Ahir pera sopar ens donà unes costelletes remenudes, empaperinades, me les vaig empassar com píldores, li vaig a dir que som tres i que no sigui esquerp.

Mentres lo Quim fou fora, la Mercè tot de pressa correu a un saquet de mà i en tregué una bossa bastant plena que sens parlar ficà per força dintre la butxaca del Jaume...

—No, Nena, no —sols tingué temps de dir ell.

—Calla i obeeix... lo que és meu és teu... ¿per què necessito bosses essent casada?

I el Jaume forcejava pera apartar les mans de la Mercè, que li impedièn tornar-li el regaló, quan lo Quim entrà.

—Saps aquella bossa de ganxet que t'agradava tant? l'acabo de donar al Jaume. [238]

—Has fet bé —respongué el Quim—, ja me'n faràs una altra.

—I a propòsit de bossa, mestre —li féu parlant-li discretament—, jo no sóc lo pare... no et demanaré escriptures... si necessites...

—Gràcies, Quim.

—Per de prompte, los seixanta i no sé quants duros que us partiu de renda... per mi, ja pots cobrar-los sol. Ningú et demanarà comptes, veritat, rosseta?

Muntaren lo dinar, que fou acompanyat a cada menjar un xic fora d'ús, a cada moviment de l'encasacat cambrer que els servia, de comentaris i xascarrillos que feien riure per de prompte al Quim, car tenia el bon humor egoista i mai bromejava pera divertir als altres, era sempre el primer en riure de ses passades.

La Mercè, veient en lo front del Jaume un núvol de tristesa, sols somrigué quan lo reparà menos capficat, i a l'acabar-se el dinar lo Quim pronuncià un brindis *en castellà* ple d'exageracions còmiques sobre el seu mèrit, que li havia valgut lo ser estimat per aquella perleta... Total, que prenent cafè, los dos germans Garriga semblaven de millor humor.

Lo Jaume, assentat en còmoda butaca, ja una mica aliviat d'haver pogut contar ses penes a gent que les compartien, que no li responien irònics com aquell sever don Pau, que no el despreciaven com aquella crudel Guadalupe, que no el traïen com la perversa Paulina, reconfortat física i moralment, més segur de si mateix, acabà per [239] pendre part a la conversa, prometent a la Mercè que tornaria prompte, ans dels vespre.

Lo Quimet cridà a la seua dona prenent que no sabia fer-se el nus de la corbata, i com la Mercè no es movia del costat de son germà i deixava esvalotar a l'altre que feia mil postures, en mànagues de camisa, davant un mirallet penjat al bastiment del balcó, lo Jaume es llevà per anar-se'n.

—*Alto al rey!* —li féu son cunyat.

—Què passa?

—Hem de beure una altra copeta de champagne i has de brindar *por mi morena...* digo *por mi rubia...* no hi fa res, per la meua dona.

Lo brindis del Jaume fou abraçar-los ben fort a tots dos.

La Mercè li digué a pleret:

—T'esperem! no em deixis sola.

I a passos comptats anà vers l'altra fonda no molt llunyana on la Paulina s'allotjava.

Muntant els escales lo cor li batia tan fort que degué aturar-se en lo replà abans de trucar al salonet que precedia al número 8.

Per sort hi havia visites: uns senyors abonats del Principal, admiradors de la Paulina (l'havien aplaudida en teatres de l'estranger), vinguts pera despedir-la i fer-li saber que el seu fato estava ja embarcat en lo primer vapor que eixia pera Gènova... dintre dos dies a les vuit del vespre... que si podien ser-li útils, que si... etc., etc.

Graciosa, mentres feia senya al Jaume de què s'assentés, acompanyava als visitants, tornant-los [240] llurs compliments, dient-los quant agraïda quedava a llurs obsequis, dispensant-los d'anar-la a acompanyar al barco.

—Donà algunes ordres a sa cambrera, una tedesca, que estava dins lo seu dormitori arreplegant trastets i aconduint-los, i eixa responent un respectuós *Ich bin bereit gnadige frau* (1), se n'anà, tancant la porta darrera seu.

—*Poverino!*

Féu la Paulina dirigint-se al Jaume, que s'havia aixecat violent, amenaçador!

Eren les cinc, quarts de sis... A les set los del Falcó rebien un recadet verbal dient-los que no esperessin, a les vuit ne venia un a les *Quatre Nations* escrit pel Garcés, dient al Jaume que si volia acompanyar-los a Montserrat se trobés l'ensendemà a les sis del matí al despatx del cotxe d'Esparraguera...

I no entraren ni eixiren recados ni ànima viventa més d'aquell número 8 durant dos dies i dues nits.

La cambrera preparava els àpats en lo salonet veí i a l'hora i dia que sa mestressa devia haver-li ordenat, trucà a la cambra portant les cartes arribades durant aquelles quaranta vuit hores. Lo Jaume, ab sorpresa, ne prengué de les mans de la Paulina una ab timbre de Tarragona que li anava dirigida, llegint-la mentres ella recorria les seues, i donava a la cambrera los darrers saquets de mà, los últims rotllos. [241]

—Bones notícies? —li preguntà la Paulina guardant en un sol paquet totes ses cartes.

—Anunci d'un boda.

—De... la?... —afegí, no gosant anomenar-la.

—Sí. Me fan l'honor de participar-me lo promiatge oficial, fins me conviden.

—Ella? —cridà la Paulina trobant l'invitació massa cínica— baix sobre al meu nom?

—No, no és ella, és son pare.

Se quedaren sense parlar. Entraren mossos de la fonda pera pendre les maletes, la Paulina desaparegué un moment, i el Jaume n'aprofità pera fer trosos la carta... eixugant-se una llàgrima.

I llençant entorn dels mobles i embans, testimonis muts de sa vida durant dos dies, aquella mirada tan humana ab què la criatura es despedeix sempre dels sitis ont ha sofert o gosat, total: viscut... baixaren a l'entrada, la Paulina dient adéus en totes llengües als obsequiosos fondistes, ell mig avergonyit, preguntant-se quant duraria aquella follia.

(1) Literalment: Jo sóc contenta noble senyora... està bé, voy! etc.

Prengueren lo cotxe que a la porta els tenien previngut, i es dirigiren al port pera embarcar-se en lo vapor despatxat pera Gènova.

Se deia «Nicolo de Lapi», matrícula de Savona. Lo capità, un nom així com Marotti, Parsotti... no! Barsotti.

Pietro Barsotti, un d'Oneglia, més conegut pels porxos de ca'n Xifré... que la ruda!... rabassut, vermell, ab sota-barba blanca, anelleta d'or a l'aurella esquerra... o dreta!

[242]

CAP ALS «PATRIOS LARES»

—A Montserrat, vés-hi casat, diu lo ditxo; i a Madrid? no s'hi pot anar casat —preguntava el Quimet a sa muller.

—A Madrid hi anirem una altra vegada —responia la raonable Mercè—; és viatge pesat, durará massa... a casa ens anyoraran i casi et diré que també m'enyoro.

—Bé, com hi ha món! T'anyores estant ab mi?

—Prou m'entens. La meua anyorança no és de persones... Anyoro la pau, la tranquil·litat d'aquell viure, d'aquells carrers frescos...

—Ja ho crec, hi creixen herbes.

—I a Barcelona s'hi donen ensopegades, m'hi roda el cap, lo menjar complicat de fonda em desgana, ton pare et necessita...

—Se farà lo que vostè desitja —respongué resignat lo Quimet—; tornarem als *patrios lares*, anirem a veure si l'*Estudi* és al mateix puesto, si Sant Magí és al portal del carro, si la Copona (1) encara toca a tres quarts de dotze.

—Veuràs, Nena —afegí després d'una pausa pera llisar-li cert rinxo del pols dret que es cara- [243] golava massa... veuràs! un cop a Tarragona, lo pare em donarà el pòndul de l'estudi... vindran los malsdecap i... Madrid... *si t'hay visto no m'acuerdo*... mai millor ocasió que la present... total fa vuit dies que som fora de casa.

—Nou! demà deu.

—I passat demà onze! Confessa, Mercè, que l'estar sola ab mi... t'aburreix... d'ençà que *viatgem*, no t'he vist un moment... allò que se'n diu alegre del tot.

Ho deia ab posat tan sèrio!

Sa muller no li respongué ab paraules.

Li vingueren als ulls dues llàgrimes que serviren de resposta... i ell, trobant-se massa sever, li prengué les mans, les hi besà, dient-li que no plorés, que li demanava perdó d'haver-la entristit, que no hi tornaria més...

—Vaja, perdona'm!

—De què?

(1) La campana més grossa de la Catedral. A tres quarts de dotze avisa a les cuineres de què ja poden tirar l'arròs a l'olla.

—Me semblava que un cop casada series més...

I veient que son consol no consolava, passà a l'altra cambra com si cerqués un objecte extraviat.

No podent callar ni estar-se quiet, regirà els baguls, cercant una capseta de picadura escollida, féu un cigarret, encengué un misto, i com si parlés a la flama, li deia que no estava bé ser tan casolana. Que una senyora casada de vuit dies... no, de nou! deuria ser més franca ab son marit, més joganera.

Lo misto s'apagà. Ne rascà dos o tres més, que no s'encengueren, llençà el cigarret i tornà a la Mercè...

—En què quedem? Per mi et confesso que el [244] viatge a Montserrat m'ha donat ganes d'empendre'n altres de més sèrios. Anar a Montserrat no és viatjar... és anar a menjar fora. Lo pare tant me dirà si tardo dues setmanes com quatre... aprofitem l'ocasió... si tornem a Tarragona, no ens mourem mai més...

—Anem a Madrid —féu la Mercè ab resignació.

—Quina manera de dir-ho! me'n llevaries les ganes encara que hi hagués d'anar pera ser ministre... mira, noia, tornarem cap a caseta.

I havent lograt encendre altre cigarret, plantant-lo en lo forat de llarga boquilla que feia rodar d'una dent a l'altra, dret davant los vidres del balcó, les mans a les butxaques de les calces, xuclava, es feia eixir fum pels nassos, mirant a la gent del carrer, interpel·lant-los, contant-los ses trifulques.

—Sí, *señor*, estem fent un viatge de nuvis! Dos dies de pluja, tres de núvols a Montserrat, i avui que fa bo...

—Oh i tal! una calor ofenosa —murmurà sa muller, ventant-se ab un diari.

—*Corrientes?* me parlaves, veritat?

Ho arreplegaren tot, pagaren la curta estada, eixiren del Falcó... dret a la *diligència*... i cap a Tarragona falta gent.

[245]

COFIETES

Devien viure a la casa pairal dels Garcés, que era grandassa.

Pera evitar gastos i tenir a prop a la tia Pona li arreglaren una cambreta a part... ben a part, recomanà el Quim... i fins dels mobles millors previnents de ca'ls Garriga se parà altre dormitori i una saleta pera quan lo Jaume tornés, col·locant en lloc preferent lo seu piano... un Boisselot desafinat i desconjuntat ab l'ivori de les tecles ple de clotets que arribaven a la fusta.

Los tràfecs de la nova instal·lació, los càrrecs de senyora casada, de directora d'aquell menatge una mica descuidat, puix lo Garcés pare i fill vivien feia molts anys ab una criada de l'antigor: una *serva padrona* de mànega curta, cabells enrera, faldellí i mangots los diumenges; ocuparen materialment a la Mercè, que sense les anades i vingudes de la primera setmana de matrimoni, a l'aspecte de sers i coses familiars reprengué sa placiditat acostumada, son humor constant, tranquil, poc portat a exageracions i alegries sorolloses.

Son marit protestava contra aquelles maneres apocades, per sos gustos, imaginant-se que bellugadís com ell era, la gresca que essent fadrí esbargia fora casa li seria agraïda en lo seu inte- [246] rior. Se figurava que tot serien duos de rialles, de corredisses, de gatzara.

La Mercè no hi podia fer més. Lo rebia plascent, mes no prenia part a sa *gresca*.

Lo vell don Pau digué al seu fill un mig dia «que els marejava».

—No, a mi no —saltà la Mercè.

—*Muy bien* —féu lo pobre xicot—, parlarem baixet com als convents, o no parlarem, com abans, quan vostè i jo dinàvem cara a cara tan divertidets... —i vulgues que no vulgues, degué anar-se acostumant a la manera de ser de la Mercè.

Poc a poc, endreçada i noia de gust com era, posà la casa a punt.

Son sogre la deixava fer i fins aprovava. Son marit feia brometa de ses combinacions, que trobava massa a punt d'orga. I ella interiorment de vegades se feia càrrecs de ser poc expansiva, de no tornar al seu home les carícies que en rebia... i sola, soleta, ben soleta, se preguntava si verament sa vocació era la de ser casada. Li semblava que els hòmens (pobra Mercè! jutjava dels *hòmens* per aquell home que tenia)... que els hòmens no eren companys ben ideals...

Arribades les llargues vetlles d'hivern, lo Quimet renovà el seu abono al teatre, prenent-ne també per sa muller, que ben poc lo aprofità.

Sempre trobava obstacles pera vestir-se... feia mal temps... deixar la tia sola...

—Se'n va al llit a posta de sol, com les gallines; que vols contar-li rondalles? [247]

—Ton pare, que em sembla ha pres gust a passar la vetllada ab mi... quan tu no hi ets...

Per fi donà un motiu plausible... la sang li muntava al cap, no es sentia bé, tenia basques.

—Sí?... —féu ell estrenyent-la ab força damunt son pit.

—Quimet! m'aufegues!

—Tens raó... Neneta meua, quina alegria em dónes.

—Sí! Me sembla que sí!... No ho digues ni a les ties, ni a ton pare.

—Per què? que te'n dónes pena?

—Prou saps que no, ara em sento verament casada.

I malgrat la reserva imposada, encara no fou de dia, lo Quim contà a la senyora Pona que la Mercè havia passat mala nit, que... si no fora convenient fer venir el metge. «Deixa't de metges —respongué la vella—, serà mal de bon suportar.

Prenent xacolata ab son pare li digué que la Mercè... vaja... li semblava...

Don Pau s'aixecà commogut i abraçà estretament a son hereu.

—Ont és? encara no s'ha llevada? vull donar-li la primera enhorabona... Mercè, filla!

—No li digui res, pare. M'ha recomanat lo secret... sap!... tinc por que em tracti de xerraire.

Una tarda, cusint fassetons, emprovant cofietes damunt del puny clos, la Mercè pensava ab los de fora, pensava en son marit, que tant s'havia esmenat d'ençà que el més petit moviment [248] brusco li feia témer un parricidi, pensava en lo Jaume de qui havia rebut cartes parlant sempre d'esperances; en lo pobre Narcís, de qui sabien que s'havia ordenat i devia eixir dintre pocs mesos, pera les missions de Siam!...

En idea reunia els tres homes, i entre ells entreveia un caperró rosset que es bellugava, una boqueta fresca que reia, manetes indecises que cercaven ajuda... i els recomanava al fillet de ses entranyes i els lo deixava com record d'ella... record de la mare que no el veuria créixer... que ben felix fóra si podia al menos coneixe'l, seguir sos primers passos, sentir l'encís de sa mirada, oir la dolça cançó de sos plors i riures.

A ningú ho havia confessat: se sentia poc vividora.

Havia rebut en edat crítica cops morals de què no es sentí mai ben curada. Per no entristir, no volent passar per ploricosa, feia el cor fort; mes d'ençà de sa gran malaltia sempre s'havia sentit malmirosa i de vegades li venien unes punxades al cor que li llevaven la respiració.

Quan l'accident se repetia massa sovint ho deia al senyor Ricomà, que li donava una medicineta.

—Lo mal no té remei —pensava ella—. Quina pena de no tenir mare, germanes majors!

La tia sempre gemegosa... además, què sap ella de certes coses?... la pobreta,, envellida i malalta, es torna de dia en dia més... amiga d'ella mateixa. Conseqüència dels molts anys!

L'envellir torna egoista... ¿què pot interessar-la més que la seua salut, lo cuidado de la seua ànima? Pendre remeis, resar i preparar-se a ben morir són sa preocupació constant... la de totes [249] les persones malaltisses, d'edat i devotes... probablement.

Si aquell dolent (lo Met) fos per aquí!... ningú com ell per entendre'm.

Si li escrigués?

Dit i fet.

Deixà les cofietes i es posà a escriure:

«Ingrat germà, que l'afany de glòria té tan distret de qui més l'estima... digues, digues què és de ta persona? Per aquí passem la vida encalmada que coneixes, o et figures: lo dia d'avui sembla el d'ahir i demà serà com avui. La tia gemegant, lo doctor Ricomà dient-li que ho fa per vici, que ab l'asma es viuen cent anys; lo sogre molt afectuós per mi d'ençà que donant-li proves de robustesa li estic covant un nét. Me confessà un vespre, mentres escapçava el joc de cartes per la meua mà presentades —sí, Met, la Nena juga a cartes. Jo que tant les avorria, que no en volia saber los noms ni el valor, he après jocs de tota mena i de vegades guanyo un ralet o dos al meu sogre, car lo meu senyor, migrant-se a casa, ha reprès poc a poc sa costum fadrinesca d'anar a donar un tomb pel casino o al teatre. Lo pobre xicot ho fa per no incomodar-me ab l'olor del tabaco— doncs, jugàvem lo sogre i jo, i parlant, parlant, me digué que quan lo Quim li féu part de son projecte de casar-se ab mi, li havia fet reflexions creient-me poc forta, mes que el meu estat actual li havien tornat del tot sa tranquilitat. Lo bon senyor me sembla que és ara quan s'erra i abans quan adivinava.

»No t'alarmis, però... res me fa mal, m'ofén [250] solament allò de la punxadeta sorda. No serà res, continuo: Si em vegessis no em trobaries

bonica, ademés de les ridícules curves que ma persona presenta, estic flaca, sens color, m'han surtit les pigues... aquelles piguetes que sols se veuen quan la *bèstia* està malalta... i no obstant no ho estic. Dono potser massa part de ma vida al treball que sovint m'etjega copets de colze, com dient-me: sóc aquí! dóna't manya a enllestir les cofietes.

»Maritalment, sóc feliç esposa. Los primers mesos de casada, et confesso que certs moments me semblaren ben tristos. Ara, ja ens hem fet l'un a l'altre. Ell me fa un xiquet de visita després de dinar, pren lo cafè a casa, si bé repetint cada dia que el del Casino és millor; parla ab son pare de plets perduts, guanyats, de *vistas*, de *pediments*... a la darrera glopada de cafè em dóna un copet a les galtes, l'acompanyo fins a la porta del pis... i torna al vespre.

»De vegades sopa ab nosaltres, de vedades no... sopa més tard, venint de fumar lo cigarro en qüestió, que deu ser llarg, puix casi sempre són les onze quarts de dotze quan compareix. Si encara estic llevada, enraonem una estoneta, si ja sóc acotxada, se n'entra ab precaució al seu quarto. *Precaució* del Quimet que per altre seria terratrèmol... li sento llençar per terra les botines, tancar fort la porta de sa cambra... de vegades xiula. Recordaràs que cantant desafina, xiulant s'ho compon un poc millor.

»He tingut notícies... mai diries per qui? per ta dideta, de ma *ex-germana* G. S. Sembla que [251] aquell senyor (lo teu rival) se dóna poca manya a tornar. D'ençà que el vell Salvat és mort, la casa corre baix la direcció de dos o tres dels seus fills, que segons sento dir al sogre són uns tarambanes. Llur futur cunyat diuen si vindrà si no vindrà quan se passi el dol, pera casar-se en primer lloc i pera posar-se al front dels negocis.

»La dida, que sols coneixia als Salvats de nom, que sabia d'ells lo que en saben tots los pobres, «que són uns ricatxos!», és avui d'allò més amiga de la noia Salvat. Una criada, una tal Madrona, viuda sense fills, que ha vist nàixer tots los de casa i que n'és la fidel companya i confidenta de la senyoreta, anà una tarda a la Platja a comprar-li llus de palangre. N'hi encarrega pels dies següents, dient-li que el portés ella mateixa, i poc a poc, encara que els primers dies sols la rebien les criades, després parlà ab la senyora, encabat ab la senyora i la senyoreta, i molts dies seguits ab la senyoreta sola. Tenen llargues converses, i si bé la dida em té confiança, *no em pot dir* tot lo que sap. Digas-me, doncs, tu, francament, per *sí* o per *no*, si t'estimes encara o estimaves a G. S. Una estimació d'allò *que no hi ha*... fins al punt de donar ta vida per la persona aimada, com diuen les comèdies. Si sols fou fallera de jove, o que poc a poc, havent renyit i sabent que es casava, l'has anat oblidant... digas-m'ho també; puix en tal cas perdrien pera mi tot interès les confidències que veig a la teua dida impacient de fer-me. I sobretot, digues com van los teus negocis, si estàs bo, si penses ab tots nosaltres, si et veurem prompte... [252] I al començament de ta carta, al mig o ans d'acabar-la, me diràs una coseta que m'interessa particularment: voldria saber si t'estimes molt a la teua germana

»*Mercè Garriga.*

»P. D. ...de Garcés.

[253]

LA PEDRA DE BEETHOVEN

Ses relacions ab la Paulina foren aviat pel Jaume un motiu de mortificacions, de disgustos diaris, de tristesa; casi de fàstic moral.

La gran artista, vivint redoltada d'aduladors de son talent, que esdevenien infal·liblement adoradors de sa persona, lo *maestrino* sentia algunes vegades com si sa presència fes nosa.

Corprès per l'encís que aquella dona espargia, que era engegador quan ella es deixava anar al dolç afany d'ésser amada, la volgué per entusiasme sensual de ses gràcies, de son esperit afalagador, sempre nou; essent altra dona, i ella, oferint a glopets la dolça borratxera de què li havia parlat a Barcelona... «sense basques».

Mes lo Jaume era imaginatiu, era espanyol... és a dir, un xiquet *moro*, i essent fidel a la Paulina n'exigia fidelitat absoluta, no per gelosia verdadera, puix llur amor era d'aquells que no l'engendren... per *moreria*.

La primera vegada que sospitós li féu un reparo, ella es donà la pena de discutir, de fer-li confessar que l'ofensava dubtant del seu voler. A la segona ja no es defensà tan vivament, i per fi arribaren al punt extrem que marca el descens de les passions... aquell punt en què un dels dos, [254] lo qui més fort estimava, no trobant en sa passió satisfeta nous excitants, respon a l'altre: «i que?»

Si bé *moro*, no ho era prou pera fer l'Otel·lo ab aquella criatura lleugera i apassionada, a ratxes; per qui l'amor era galanteria, i abans de sentir-se respondre a ses queixes lo indiferent «i què?», formulat ja vàries vegades en petits moviments d'impaciència, de neguit nerviós, de mirades fites velades pels traïdors cristalls; sentint vergonya de son viure, com tots los púdics que ja no estimen, se despedí d'ella un cap-al-tard dintre el San Carlo i se n'anà a Milan pera ocupar-se sèriament de la ditxosa representació de *Carthago*.

La Paulina li digué tota contenta que seria sempre la seua princesa Zilia, i se'n fugí de pressa, puig donaven *Norma* i tenia que estar llesta pel primer acte.

Lo Jaume eixí per aquells passadissos rònecs a la llum del cel, recitant-se els versos del seu poeta preferit d'ençà que estava descontent d'ell i dels altres...

*Tal fosti: or qui sotterra
Polve e scheletro sei. (1)*

A Milan, on lo Silvani dirigia l'orquestra de la Scala i ab quin empresari havia parlat i parlaren de l'òpera inèdita, hi passà pocs dies. Un ball en deu o dotze quadros: «*la filla de Jetté*» o els «*fills de Jacob*», un tros de bíblia explicat ab pantorrilles i braços nusos tenia gran èxit, i no ca- [255] lia pensar en altre espectacle *nou* fins dintre uns quants mesos.

Se féu ab cartes pera Viena, aon se donaven festivals dels quins lo Director li havia escrit que inclouria en sos programes algunes peces instrumentals de *Carthago*: la marxa del segon acte, lo preludi del quart, un intermedi, i se n'anà

(1) Leopardi. – Al retrato d'una hermosa... morta.

de Milan vers la capital austríaca, passant per Verona, Trento, Salzburg... sacrificant al desig de fer un romiatge a la ciutat on nasqué Mozart, on reposa Haydn, son altre desig molt fort de veure la somniada Venezia, que tan prop tenia i no coneixia encara.

Arribat a Salzburg, passà devotament la diada visitant les relíquies dels seus sants: la cas de l'un, lo túmbol de l'altre, ben modest, ben discret, erigit en una capelleta de l'iglésia de Sant Pere...

Recorregué la ciutat tan riallera, muntà a les colines que la dominen, trobant inverosímil, ell nascut en port de mar, que un riu, lo Salz, no dels més caudalosos ni d'aigües ben transparents, pogués engrandir tant un paisatge.

Feia un dia hermós, un dia de primavera, d'aquells tan clars i sense brisa. Lo sol lluïa roent i en un cel tan blau com lo de Nàpols, davant aquell colorat i ample panorama, compregué que Mozart hagués compost música... de totes menes! certs trossos que semblen d'un meridional.

La jornada fou tota d'emocions artístiques, suaus i delicades. Prengué l'aire sanitós de la muntanya, s'embegué de llum, de colors vius!, s'espolsà les *arnes*, etjegà al vent los tufets de *camerino* de teatre, de gas, de llocs tancats, de [256] cambres d'hostal que l'ofegaven, sobretot se ventà a fora aquella fragància de la Paulina, que sense desitjar-ho, ab lo record sol l'encaparrava.

I referent amiat ab la mare Natura, prometent a la memòria del cast Josep Haydn imitar sa regular manera de viure, demanant als llocs que havien vist a Mozart infant una guspira del foc ab què l'inflaren, continuà sa ruta baixant del muntanyós ducat de Salzburg a les planes que rega el Linz, seguint son curs reposat.

A Viena hi passà lo temps necessari pera concertar-se ab les persones per qui duia cartes, i aconsellat per una d'elles, tenint que treballar en certs trossos simfònics que volia fer executar, se'n fou a Baden. Un dels nombrosos *Baden* de la terra alemana, lo de prop de Viena, aquell poblet fresc i idíl·lic —no hi ha portes pera tancar botigues ni cases, sols vidrieres!— sota les muntanyes del Weinberg, dins quina vall, l'altre Déu del Jaume, lo Pare Etern de la Música, si Mozart n'és la Santa Colometa, lo colossal Beethoven, concebí, diuen, la *Pastoral*... fins prop d'uns grans arbres, sota el camí que condueix al castell imperial de Weilburg, los veïns del poble mostren una gran pedra en forma de taula damunt de la quina lo mestre escrivia.

En un vastíssim i patriarcal hostal que hi ha en la plaça del poble davant la *Rat haus*, prengué modest hostatge i melancòlic, sossegat, anava treballant sense més esbarjo que l'excursió diària cap al prat ont hi ha la pedra aquella que serví de fonament a la *gran obra*.

La carta de la Mercè, qual sobre notat i renotat [257] per mans diferents, li fou entregada, la llegí golós, i sense pensar-s'hi un moment respongué ab la ploma:

«Sí, Nena, sí; fins a *donar-li la meua vida*, no en dubtis. Lo meu amor per Lupe fou d'aquells que no s'obliden. Visc i viuré sentint-me el cor buit, no volent deixar-hi entrar mai més lo record de la filla de l'*americà ferreny, de l'aspre negrer* (que Déu haja perdonat). ¿Qui m'hauria dit que aquell ser graciós que tant m'afalagava, que malgrat son educació i costums me deixava exposar-li plans i medis de viure prou llunyans dels que s'havia acostumat a creure sols possibles, hagués de rebel·lar-se tot d'una i tornar-se sobtadament, de la

secreta *promesa* d'un artista, la promesa oficial d'un senyor que ella havia jurat ser-li antipàtic... que ni és jove, ni bell, que té sols lo mèrit d'ésser ric?

»Respectaré tes objeccions, filles de ta naturalesa delicada, «te semblarà impossible», «mai voldràs creure...» També m'ho sembla a mi, tampoc hauria mai cregut, jo, que sota aquell semblant de sinceritat s'amagués tanta negror: També em sembla quan hi penso, és a dir, sempre!, que la criatura de quins llavis he escoltat paraules que em xiulen a les orelles nit i dia, no era la *senyoreta* freda i desdenyosa que per allà coneixen.

»¡Quanta raó tenia el teu home dient-me que feia mal en pendre sèriament a la filla de l'Americà, mes jo la trobava tan hermosa! Fins aquell posat desdenyós que com gran defecte li retreien era als meus ulls un nou encís, adivinant-hi el cansament d'oïr paraules nècies, protestes interes- [258] sades que tots los jovens se creien forçats de dirigir-li.

»Prou l'havia reparat sovint afable i senzilla. Confessa, Nena, que la tarda aquella de la berenada fou pera tots vosaltres en extrem afectuosa, me digueres haver-ne quedat empenhada... Ara em faig càrrec de què sols s'humanisava ab gent que creia ser-li inferiors, gosant-se en deixar-los embadalits de sa gentilesa. Ab mi fou lo que fou per l'estranyesa mateixa de mon viure, que no calculat, esdevenia per ella cosa nova, excitant, fora d'aquell perpètuu complimentar, d'aquella xerrameca tonta de les ciutats petites.

»Fou verament dona, oblidà axiomes Salvatescos... per sorpresa, per circumstàncies de lloc, de temps m'estimava... com una germana major, que no hi tenia gran part, la voluntat no n'hi tenia gota. Per més que de vegades pletejo sa causa, per més que rumio, m'aturo i la condemno davant les proves.

»Has de saber que quan jo era a Tarragona pel teu casament, aquell *home* n'havia eixit per un viatge del quin *mai més tornaria*... Ella m'assegurà haver-li oït jurar i, no obstant, devia haver anat no gaire lluny, puix venint de no sé on comparegué a la mateixa fonda en que s'allotjava la meua amiga Paulina.

»Li féu passar una tarjeta demanant-li l'honor d'una entrevista, i concedida, començà per dir-li que Guadalupe i ell estaven promesos, que prompte es casarien... La meua amiga, indignada de veure'm enganyat per qui jo tantes vegades li havia dit ésser la persona que m'alenava i tenia desitjos de guanyar anomenada, celebritat, glòria, [259] n'hi demanà proves, i ell, vulgarot com un bastaix, li mostrà joies, roba íntima de menatge, de senyora, que a cada punt li portaven de les botigues, retratos d'ella i d'ell en quadrets coronats d'atributs i enllaçaments d'inicials que demostraven, si aquell home no era boig, que, en efecte, estava pera casar-se ab qui deia. Per altra part, la meua amiga, innocentment, sense màcula, li digué que el meu pervindre l'interessava, que feia temps m'estimava... com una germana major, que jo també li portava afecte, que li havia parlat de mon enamorament per una hermosa joveneta anomenada... tal nom, filla... de tal casa. I aquell home, tornant a Tarragona, volent esborrar del tot lo que *pogués haver-hi*, contà a sos futurs sogres i a sa *promesa*, lo que ella prengué per pretext dels sarcasmes que m'escopí a la cara, quan post lo sol, jo l'esperava neguitós pera dir-li que mos projectes s'ensorraven, que sostingut pel seu amor m'ausentava i tornaria victoriós...

»L'ensendemà em vegeres a Barcelona i la meua amiga, a qui jo rabiós demanava explicacions, me féu entendre la terrible mofa que de mi es feia. Jo, no, obstant, volia entornar-me'n a Tarragona pera veure a Guadalupe, parlar-li per qualsevol medi i obtenir d'ella la seguretat de què el seu prometatge era una mentida. Me'n llevà l'ocasió una carta de don Josep Salvat, dirigida

irònicament a la *Fonda de las Cuatro Naciones, cuarto número 8*, en la quina em feia saber que sa filla s'havia promès ab *D. Bernardo* no sé quants, *armador, propietario, Caballero de la Real y distinguida Orden de Carlos III*, etc., etc. Lo demás ja ho saps... vaig embarcar-me pera Itàlia, i ara [260] em tens aquí; *Hôtel zur Stadt Wienn, Haupt platz*, Baden (Austria), com posaràs a l'escriure'm, *para todo lo que gustes mandar*.

»Queda satisfeta ta pregunta, si bé ab unes quantes paraules més de les precises per lo *sí o no* que em demanaves. Ab això, si la dida et vol fer confidències, escolta-les, abstenint-te de triar les que puguen plaure'm, o fer-me pena. Ni jo mateix sabia dir-ho! Sols sé ab certitud una cosa: que porto constant afecte a *la Sra. de Garcés*, com diu ta postdata, que m'ha fet somriure.

»Adéu, Nena, per tots memòries.

J.»

[261]

ALTRES CARTES

«Met estimat:

»Les confidències de la dideta es redueixen a poca cosa... a l'idea que ella té de què Guadalupe t'estima encara. Veuràs en què es funda.

»Primer punt: diu la dida que aquella senyoreta tan endolada i trista sempre per lla dins de sa casa, que viu casi amagada, no seria tan amable ab ella, no li encomanaria *tant de peix*, i fins poc a poc recadets de tota mena, si no fos perquè tenint-la prop, veu una persona que conserva relacions ab nosaltres. És un pensament potser subtil, que m'estranya poc en la Teresa, puix lo no saber-se explicar, la falta de món no són obstacle a la penetració de sentiments que de vegades escapen a persones cultivades i de consegüent indiferentes i distretes.

»Segon motiu: que sens parlar-li ella directament de tu ni de ningú de casa, l'escolta, i mai l'atura quan (la Teresa) li conta fets teus de la infantesa, dels teus anys d'adolescent...

»Terç i últim: que si la senyoreta volgués casar-se, ¿per què no fa tornar d'Amèrica al seu promès?... Lo dol rigorós, afegeix la dida, no hauria de ser obstacle a una boda sense festes ni gatzara... fins s'explicaria per la necessitat de donar un director als negocis comercials de la casa, [262] que van d'allò més malament (això ho diu lo sogre). I ara dic jo: que ni el promès torna d'Amèrica, ni els preparatius del matrimoni s'han reprès. La casa dels Salvats segueix silenciosa, trista, sembla inhabitada... Los mobles, vestits, roba blanca per la núvia, continuen tancats dintre quartos foscos, i quan la dida — insinuant— pregunta a Guadalupe si és veritat que us estimàveu (jo n'hi he parlat), li respon que s'erren los qui ho pretenen, que, al contrari, sap positivament que tenies i tens relacions ab una estrangera... una artista... que et reté fora d'Espanya.

»Ella i sa mare viuen retiradíssimes, no se les ha vist eixir d'ençà de la mort del vell. Van los diumenges a missa matinal als Caputxins i no reben ni visiten a ningú.

»Tampoc faig jo gaire visites, encara que el doctor Ricomà m'encomani lo passejar i esbargir-me. Ell voldria fer-me eixir de casa cada dia, mes lo desobeeixo, sentint-me poc dalit de caminar. Me distreuen, relativament, les nostres ties i sobretot l'oncle Larramendi, que ens ha presentat i hem admès com de casa, al seu antic *compañero* don Mariano Etcheparre.

»N'hi deus haver sentit parlar: un músic major de regiment, que sempre regira les teues solfes i et cuida d'allò més los violins i el piano... espolsa, afluixa les cordes, ne muda, afina, desafina potser... És viudo o fadrí, no ho sé del cert, mes sens família. S'estimen ell i l'oncle com dos germans, dóna goig veure'ls plegats. L'oncle l'ha investit de la *Intendencia general de sus propiedades rústicas*, lo que vol dir que l'ha fet jardiner del maset i guardià del parany de per lla [263] darrera el Lloreto, que segons sembla, lo senyor Ventureta deixava enrunar-se d'una manera llastimosa. A propòsit, lo sastre està així, *diplomático*, ab los dos veterans. És lo terme de què s'han servit parlant del senyor Ventureta, que en realitat té gelosia del nou company de l'oncle i de les altes facultats de què l'ha investit. Suposo que tot s'arreglarà i que el sastre es farà càrrec de què la seua amistat nova no pot ser preferida a la tan antiga que entre els dos militars existeix.

»Són los dos senyors més amables, més galants que pugues imaginar-te. No passen dia sense venir a oferir-me el braç pera fer-me passejar per darrera muralla, pel jardí del General... s'ingenien a cercar-me sitis tranquils, còmodes i plascents; tant, que el meu sogre, poc demostratiu fins ara, s'ha picat d'emulació i sovint los fa brometa, dient-los que no li vinguin a festejar la jove, que si bé ell és home de ploma, no li fan por la gent d'espasa, sobretot veterans ja fora d'ús, que la cosa acabarà malament... Se retreuen los anys, que si l'un ne té dos mes, o cinc menos que l'altre, i tot s'acaba anant-se'n plegats al maset o tornant-hi sol don Mariano, atrafegat vestit d'istiu, de Pasqua ençà, ab barret de palla que porta sota el braç, sempre transpúa!... Compareix carregat com un ase portant un cistellet ab mitja dotzena d'ous del dia, per mi; pomets de flors, per mi; maduixes, per mi; totes les primerenques ofrenes que el *seu jardí* produeix. Lo meu home, sempre ditzós, diu que entre nosaltres quatre li representem la Casta Susagna, i els tres vellets (eren tres? crec que dos, si n'hi ha un de massa, culpe'n al Quim). De salut estic... [264] com sempre!... Res me fa gran mal, i tot me dol. Indisposicions lleugeres pròpies del meu estat. Déu faci que desapareixin quan l'ocellet arribi... Me pronostiquen que serà un nen... Me conten los passos, si pujo les escales començant pel peu dret, si sento els copets a l'esquerra. No obstant, lo doctor Ricomà m'ha promès reservadament, casi, que serà una nena. No fixant-se en peus drets ni costats esquers, ha fet la sola observació que creu relativament justa: li ha escoltat batre lo cor... Té un cor, Jaume!... aquell ser de mes entranyes viu i belluga, lo sento regirar-se i no me'n puc avenir!... i com les pulsacions són nombroses, diu lo doctor que tindrà una filla. Los homes fins ans de nàixer teniu lo cor dur i peresós... Serà lo que Déu vulga! prepara't pera la gran diada... t'esperem pel bateig. També compto que hi tindrem al Narcís. D'Ocaña on se troba en lo convent de missionistes, ha escrit a l'oncle que passaria per lla entre maig i juny ans d'embarcar-se per Manila. Pobre Narcís! qui sap si tornarà mai més d'aquelles llunyanes terres. Encara no hi és, veritat? Potser

entre uns i altres tenint-lo aquí li donarém entenent —si pot fer-ho— de quedar-se. Ab empenyos lograrém que el senyor Archebisbe, ab qui el sogre té molt de bo, l'agregui a una parròquia de la diòcessis.

»A propòsit de gent d'iglésia... lo senyor Canonge Morros, lo vostre educador, que feia temps vivia retirat, mal humorat i reganyós, ha mort en quatre dies d'una fluxió pulmonar. Tota la família Garcés ha pres part al dol. L'enterro ha sigut molt lluït. Al tornar-ne, la tia Pona plorava [265] com una Magdalena, dient que havíem perdut nostre millor amic... Jo confesso que no m'havia adonat mai del seu amor, mes Déu li pagui l'intenció, si ens estimava de part de dins.

»Lo teu *íntim* Pep Borràs s'ha casat ab la Filomena, la menos groga de les animetes, i ens ha fet saber *su efectuado enlace*, oferint-nos *su casa habitación, 112, Mayor, 2.º* Total, que viuen al segon pis de casa el Truites, aquell ataconador geperut que ens posava talons i mitges soles quan érem petitets.

»Ton germà de llet, Sebastià, ha tornat del servici, s'ha fet un homenàs com un Sant Pau... Ha vingut a veure'ns ell i son pare, i ens han parlat de tu ab gran amistat, nos han fet saber que es casava ab la noia gran de «Mort-del-tot»... algun camarada teu! ells diuen que ja sabràs de qui et parlo. Lo meu home s'ha tret lo mostatxo i deixat créixer les patilles. Ha cregut que em burlava d'ell i s'ha enfadat de veres veient-me riure quan s'ha presentat ab aquella cara tan estranya. Fa una bocassa d'allò més gran, no sembla lo mateix home, que, sense adulació, té fesomia agradable... i ab lo mostatxo espès, fi i tan llarg, tenia retirada ab lo general Diego de León, d'aquella estampa que hi ha al menjador de casa l'oncle... t'hi has fixat? Ell pretén que les patilles fan més *procurador*. Ja m'hi aniré avesant.

»I el festival, com ha anat? t'han aplaudit molt? t'ha produït quartets? No en deus tenir gaires, ab tant d'anar i venir per ciutats cares. Lo Quimet t'enviarà a fi de mes un semestre de la nostra renda. [266]

»I... què vols que et diga encara? que t'estimo molt?

»Massa que ho saps... vaja, adéu, eixeridet.

»Estima'm força,

»M. G.»

CARTA DEL JAUME

Arona, Lago maggiore

«En aquest poble arredossat a la muntanyeta damunt la quina s'aixeca l'estàtua colossal (i lletja) del gloriós Sant Carles Borromeo, hi ha un alberg dels germans Stefanini. En l'alberg hi ha una cambra ab gran finestral donant al mar (vull dir al llac), dintre la cambra un senyor que ara mateix escrivia solfes, dins del senyor un cor que s'anyora si es passen molts dies i el missatger no li porta paperets escrits per una mà estimada... Ab això, lo senyor de les solfes, pera curar-se l'anyorament, serà dintre unes quantes setmanes prop la senyora de la mà estimada... que li presentarà una flor de vida, un angelet enxondit i ulls tancats... Com li direm a l'angelet? suposo has escollit el nom. Diem-li, fins a noves ordres: Mercè 2.^a

»Concedit lo que ta carta demana, és a dir, l'assistència a l'acte i cerimònia del bateig de ma neboda... Ei! serà neboda? no em vinguis després en què si el doctor comptà bé o malament les bategades d'aquell coret que tant te maravella... [267] entesos, doncs sobre aquest punt; parlem d'allò altre... de si la dida s'erra o endevina. Per mi, s'erra de ple en ple. *Veuràs en què em fundo.*

»Malgrat les paraules que d'*aquells llavis* eixiren, la carta irònica del vell Salvat, lo promiatge anunciat, conegut de tothom, que no s'ha consagrat encara per lo cas fortuït de la mort del pare... tenint jo una espurneta d'esperança, i tement que potser mentides interessades l'haguessin indignada contra mi, humiliant-me tant com podia fer-ho en lo supost de què encara m'estimés, li vaig escriure dues vegades. En la primera carta li deia que no volent creure lo que de sos llavis havia escoltat, li demanava, li suplicava que em digués en record de dolços moments passats, si ses paraules de vora mar eren irrevocables. Me consta que Guadalupe rebé la carta per la raó poderosa de què vuit dies després la tornava a rebre jo altre cop, baix sobre *escrit de sa mà*, intacta, no desclosa. Ma segona carta contenia juraments d'amor, afegint-hi la queixa de son nou despreci. La tinc aquí davant, me revingué pel mateix medi... intacta, closa... Tan closa com lo seu cor.

»Si es mostra falaguera, ab la dida, és per allò que t'he dit de què li plau encisar a la gent senzilla. És una orgullosa, digna filla d'aquell pare. Veuràs com passat lo dol rigorós o tornat lo promès, se casaran ab santa pau... I com m'irriten les suposicions... crec que faríem bé no parlant mai més de tal persona... que trobaré algun dia, casa, rica, esvanida... desgraciada moralment, humiliada de ser companya d'aquell home, penedida d'haver-me rebutjat, roja de vergonya davant meu, tement li recordi... *lo que no puc* [268] *dir ni escriure a ningú*, ni a tu, Nena estimada, en qui tant confio. Quan la veuré? aon? per quin medi? no ho sé!...

»Per ara lo primer és fer-me un nom. Quan jo m'enlairi i ella s'enfonsi en l'aburriment i el fàstic, li compareixeré sobtat, li tornaré els sarcasmes que n'he rebuts. Si pot ser davant lo seu negrer, millor! Tots me pagaran les hores desesperades que m'han fet passar.

»Deixa'm fer, deixa que *Cartagine* siga representada (ho serà sens falta al començament de la vinenta temporada); deixa que, com persones desinteressades prediuen, tinga un gran èxit, deixa que pocs mesos després ne tinga encara un de més sorollós l'altra òpera que tinc en projecte. No te n'he parlat, veritat?... Serà un quadro grandios d'aquella agitació religiosa produïda pel *Renaixement*, vers 1550, quan homes de gran esperit morien i mataven per un ideal.

»*Miquel Servet* (serà el títol), sapientíssim metge, és proclamat doctor a París (escena d'estudiants, discursos macarrònics, jocs i farses, gran gatzara); té la fatal idea (Servet) de rebatre un llibre de Calvin sobre la Trinitat, la teologia li és menos propícia que la medicina, que la pura filosofia; se fa un enemic de Calvin i els calvinistes. Pren por de llurs ires i fuig a Suïssa, creient-s'hi deslliurat dels odis teològics d'aquells esperitats (descripció musical dels sentiments i controvèrsies del poble de Ginebra; chorals, disputes, plors, riures, etc., etc., etc.). Serà una mena d'*Huguenots*, sols que serà tot lo contrari.

»En lo poema de Scribe los catòlics són sanguinaris, vils, fellons... Raoul lo protestant, Mar- [269] cel lo fanàtic, són justos i sants. En *Miquel Servet*, lo nostre bon compatriota, lo metge humanitari, lo dolç filòsof (naturalment,

l'agrandiré per l'efecte dramàtic) serà la víctima d'aquells devots botxins: víctima històrica, no de per riure, com lo Raoul de Nangis de Meyerbeer.

»Calvin lo reformador, lo sant sínodi, el poble *religiós* de Ginebra, portaran tots branques de llenya a la foguerada que deu cremar al qui ha osat no ser de llur opinió. Veuràs! veuràs! Quina llàstima de no tenir per aquí al pobre Narcís, que tant vaig fer suar compositant-me *Carthago*... De *Servet* he tingut que embastar-m'ho tot jo mateix... L'estat moral en què em trobo és apte a la música roenta, endolcida com per llamps de passió... tumultuosa, tendra i ferotge que vull escriure. O jo m'enganyo, o *Carthago* comparada a *Miquel Servet* serà joc de nois. La comparació que podrà xafar-me serà la del cap de brot del gran Meyerbeer; mes no me n'espanto, vull construir lo meu monument davant del seu... Si malgrat les comparacions la meua obra és alabada... quina Glòria!...»

Sense acabar d'escriure la carta a sa germana, lo Jaume baixà al mollet davant l'hostal cridat per un company de dispesa vingut de Milan ab cartes vàries, i entre elles una d'Espanya.

Era lletra de la Mercè.

—N'he rebut una ahir! m'escriu dos dies de seguida!... què pot haver-hi?

[270]

LA DIDA

—No plori, senyoreta —feia la dida, dreta davant de Guadalupe, que mig estesa damunt d'un sofà de sa cambra, havia mullat ja de llàgrimes dos o tres mocadors... no plori així, no es desesperi... Lo principal és que ell l'estima... n'estic segura... la Mercè m'ho ha dit... allò de què si viu ab una... *senyora*, són falòrnies... Lo pobret ha pres dispesa en un poblet de quatre cases i treballa més que un negre.

—Ai, Teresa! qui m'ho havia de dir? jo, la més envejada, la que deien freda... orgullosa!

—Potser sí que ho és una miqueta... ¿què li costava de veure's ab la Mercè? de parlar-li d'ell?... de dir-li l'estat en què vostè es troba?...

—Mai, Teresa, mai! ho sap la Madrona, ho sabeu vós...

—Perquè ho he endevinat!... No per res; *parò* vaja, quan vostè va començar a fer-se'm amiga i a llançar-me indirectes de si el Jaume havia fet o desfet, de si tornaria...

—Teresa! no recordo ni haver-lo anomenat.

—L'anomenava jo... i vostè mai deia prou... de seguida em vaig menjar la partida... aqueixa noia estima el Met... i encabat jo en parlava allà dalt i la Mercè em deia que ell també se l'estimava a vostè... Són dos germanets que dóna [271] gust... en bona fe, se partien un pinyó, tot s'ho cartegen... ei! lo que es pot dir, perquè això sí, algunes vegades, portant-s'ho la conversa, fins he parlat a la Mercè de què volia confiar-li *un gran secret*, i la pobreta! qui sap què es pensa? massa he vist al seu posat que res sospitava... Jo per mi, torno a la meua, ja que vostè no vol confiar-ho a la seua mamà, parl'n a la Merceneta, ella ho arreglaria tot, no es pot figurar quant bona noia és.

—Ne té el posat... parlàrem bona estona certa tarda... casi som amigues...

—Ella es farà càrrec de la cosa, i com lo Met la creu més que al Sant Pare... Té més edat que ell... miri!... quan jo el criava, ella feia ses darreres dentetes... Deu tenir disset mesos, divuit, potser dos anys... Escolti —afegí, reparant que l'altra es distreia de la conversa—, i ja que tinc un ratet de platxeria m'hi assentaré...

—Sí, assenteu-se, no me n'adonava que estiguéssiu dreta.

—No hi fa res!... Miri, m'assento aquí, a la voreta de vostè... no goso asseure'm en aquestes cadires tan fines, tinc por de rompre un bastó... com sóc tan feixuga!... Doncs, ja ho veu, jo li faré a vostè tanta companyia com puga i ajudada per la Madrona molt serà que no n'eixim...

—Ai, Teresa, me moriré! si sapiguéssiu quant ho desitjo!

—Per què es vol morir?... ai, caratsus! no en faltaria d'altra... no tinga por... cregui'm, hi vol anar? jo l'acompanyaré?

—Anar a casa Garcés? no hi penseu, dida, i ab quin pretext? [272]

—Vol que ella vingui? la senyoreta Mercè?

—Encara menos... d'amagat no cal pensar-hi... com visita?... no en rebem d'ençà que estem de dol.

—Doncs, ja veurà: ells viuen a dalt de Tarragona... lo metge sempre ordena a la joven lo passejar-se, li donaré entenent de baixar una tarda fins a casa, i vostè... per una vegada!... una flor no fa estiu... ben tapadeta, mentres la seua mamà s'està per dalt *quimiendu* i *llorandu*, se'n vénen ab la Madrona, munten, farem com que és casual... vostès dues se parlaran... i parlant la gent s'entenen... No pensi en morir, criatura! Ai, Déu meu! massa prompte que ve la mort. No la cridi... Vaja, consoli's... lo Met l'estima, l'ha estimada sempre!

Tant insistí la bondadosa dida, tants dies seguits repetí sa proposició, tant ne parlà sobretot ab la Madrona, «que en bones fires tenia por a cada punt d'un atropell» (eren ses paraules), que per fi Guadalupe *casí* consentí en què la dida combinés aquella entrevista *casual*.

No necessitava més ample permís.

Corrent se'n pujà a Tarragona, i després de dues hores de conversa insubstancial ab la senyora Pona i la Mercè, impacienta, estava per anar-se'n, quan aprofitant un moment en què la vella s'allunyava, digué de pressa:

—Mercè, li voldria parlar a vostè sola.

—Parleu, dida, parleu.

—Podria tornar la senyora Pona... venir lo seu sogre.

—Anem al meu quarto.

—Miri, no sé com dir-li —féu eixugant-se una [273] escoltava—. Aquella senyoreta d'allà baix... vaja, que les coses no poden quedar així... Lo Met, lo fill meu! és un bon minyó, *parò* vaja!... Ella em fa molta llàstima... Si vostè la vegés... miri... jo no em sé explicar... vull dir que si vostès dues se vegessin... demà, a la tarda, a casa... Los homes los tinc a la Cala de l'Atmetlla... no pesquen res... potser es partiran nou pessetes, i fa un mes que són fora.

La Mercè, veient-la tan commoguda, encara que no penetrant bé lo que volia dir-li, comprenqué que devia ser quelcom de sèrio.

—Que jo parli ab la noia de Salvat?

—Sí, senyora.

—A casa vostra?

—No em preguntí per què! Vostè ha de venir!... Vaja, no m'ho negui. Lo Met n'estarà content, i vostè, i ella... i tothom!... i els que no ho estiguen, que

es facin repicar... Si li dic que fa un condol! pobreta noia... ella i el Met van mal entesos... vindrà? m'ho promet? porta molta pressa... cregui'm!

—Bé, munteu demà matí i us donaré la resposta... Necesito acompanyador... no sé el Quim si podrà...

—No li digui... faci's acompanyar per don Romuald.

La Mercé, bromejant ab son oncle, que, com de costum, li oferia plans de passejada i fins li proposava ja que no li agradava fer-se veure per ciutat, muntar al maset uns quants dies, *para correr a sus anchas, de bata y zapatillas*, acceptà la proposició de fer ab ell una llarga caminada [274] aquella tarda mateixa, dient-li ab brometa, que potser no l'acompanyaria fins aont ella volia anar.

—*Hasta donde quieras, hijita* —respongué el galant militar.

—*Pues*, fins al port.

—*Mucho andar es*.

—Veu! veu! ja s'espanta!

Mes tot se combinà. Baixarien a pleret en havent dinat, i després, per pujar, si ella es trobava cansada, pendrien lo cotxet del Xicuelo, que els esperaria a la plaça del moll.

La dida féu cap pera saber la resposta.

—Entre elles s'entendran de seguida —deia caminant cap a caseua—. Anem, anem, tot se compondrà... pobreta noia Salvat... i aquell estrofa que em dóna tants mals de cap! Li estiraré les orelles quan lo vegi... Ara qui li feia comprometre a la pobra mossa... i encabat... *boranit i banora!* Sembla que la corre ab una cantadora... jo, a la pobreta Lupe li dic que no ho crec!...

I li venia un somriure de satisfacció pensant que aquell *estrofa* que havia mamat sa llet feia plorar una noia tan hermosa, era adorat per cantadores de upa, de les qui van ab cotxe... És tan bufonet, té un ull tan viu!... i amorós... rialler!... té una boca tan petonera! En realitat lo perdonava.

Una mare (i la dida casi ho era pera el Jaume), una mare guarda tresors d'indulgència per l'aucellet del quin amanyagà el plomissó essent-li tebi niu sa dolça falda... S'ha fet un home, és gran i barbut, desespera cent víctimes (víctimes d'amor!) no hi fa res! ella el veu sempre petitet, bufó, encamisat, demanant-li metes. [275]

—Ja li donaré jo ser tan dolent! me sembla que era ahir que li feia la bragueta! Com s'anem fent vells!

Lo Cuca havia tingut massa família pera poder viure tots a la botiga de la Platja.

Degué pendre pis llogat, com molts altres pescadors, al carrer de Mar. La caseta en què vivien era pobra, no gaire gran, mes endreçada, neta com un mirall. Ocupaven lo primer. Al segon hi vivia un aguzil de marina sense família, marit i muller; al terç, una viuda que vetllava malalts i vestia morts... tot gent de quietud.

Davant tenien una cambra gran que donava al carrer, un recambró darrera, la cuina al costat, i una altra peça pera els mals endreços i catres de la quitxalla.

Les peces de darrera donaven a una eixida en què hi havia la secreta, cordills ab roba estesa, les escombres, algun canti esbronquellat que servia de torreta a un gentil claveller o cabellera de la reina... Les vistes eren a un pati tot

ple de pilans de dogues, i altes ortigues pels caminals... gats i rates no en volgueu més.

En la cambra de davant, la dida havia estès per damunt del llit de posts i bancs un cobre-llits d'indiana rovell d'ou ab un dibuixet representant un marquès a cavall que enviava un petó a una senyora ab grans tirabuixons i una guitarra. La madama guaitava de dalt d'un palau rublert de gerros de flors... devia ser al menos comtessa si el palau i tots los gerros eren propis. Lo dibuixet se repetia sempre igual dintre una rodona de flors, i era llàstima, puix no es podria saber si la [276] comtessa tornà el petó, si el marquès li xafà la guitarra...

Damunt d'una caixa que reposava en cavallets pintats de vermell havia estès altra indiana del mateix dibuix que el cobre-llit, havia renglerat ben contra les parets totes les cadires i posat damunt la calaixera, entre un bonic caragol marítim i una pedreta de la quina eixien ramificacions de coral, una plàtera ab secalls simètricament apilanats —en petit— com les dogues del pati de darrera.

La cuina estava també neta i curiosa. Un fogonet encès, la xicolatera d'aram ben lluenta, eixugada de dins i de fora, les preses de xacolata ja raspades i amanides damunt un full de paper d'estrassa, nou. Quan les visites vinguessin no més caldria posar la xicolata al foc i fer-li donar el bull... fins los gots d'aigua estaven abocats i renglerats al costat de la plàtera de secalls.

De primer arribà la Mercè acompanyada de son oncle, a qui la dida féu cent admiracions de veure'l per aquella casa, no sabent què empatollar-se quan lo bon don Romuald, sense malícia, i per dir-li quelcom d'amable, li preguntà pera qui havia amanit aquells gotassos d'aigua clara.

—Per si de cas... —feia la dida tota confosa—. De vegades los nostres homes puguen... i si tenen set... *comprende usted?* sempre val més...

—*Hace usted bien, hace usted bien* —respongué don Romuald, que al cap de poc, veient a la dida parlant a la Mercè de saborcalls i llençolets, demanà llicència pera anar a *echar* un cigarro mentres sa neboda reposava.

—Ah, sí, vagi, vagi... —féu la dida—. Si no [277] té mistos, a la porta de ca la Llúcia (1) veurà un llivant encès penjat cap per avall... si li sembla apagat, bufi fortet.

—¿Que tindrà por de quedar-se sola un parenostre? Vaig a la cuina a ventar una mica el foc... *fiqui's* al balcó, miri's la mar... no hi ha res que faci tanta companyia.

Lo *parenostre* com mida de temps, és mida bastant elàstica. Lo de la dida degué durar una mitja horeta. Comparegué fent entrar a Guadalupe i enduient-se per lla dins a la Madrona.

—Mirin, parlin soletes —féu ajustant la porta de la cambra—. La Madrona i jo ens anem a remenar la xicolata... ne pendran, veritat?

[278]

DUO DE LLAGRIMES

(1) Taverna que era la *bolsa* dels pescadors. En altre llibre ne veurem sa història.

Ni l'una ni l'altra respongueren.

La Mercè, al veure entrar a Guadalupe, s'havia aixecat d'una cadira baixeta, i ab aquella bona gràcia de maneres que valia en ella lo raonable de ses accions, ab aquell posat decandit tan propi de les casades jovens que per primera vegada estan prenyadetes; sense que hi hagués cap afectació, se repenjava ab un colze damunt la calaixera com no podent suportar sa dolça carga.

Guadalupe, coberta d'un vel negre de dol rigorós, lo gran manto de merino penjant-li de les espatlles, los braços per sota el manto, el posat immòbil, semblava... la *Soledat* de la processó del Dijous Sant.

—Sóc jo, no és res —féu la dida entrant altra vegada i dirigint-se a Guadalupe—, volia dir-li que es tragués lo sombrero, m'hi ha fet pensar la Madrona, assenti's, ni sisquera li havia dit... M'hauran de perdonar... una persona... bé... vaja, quan vulguin la xicolata cridaran... som per lla dintre.

Guadalupe sols retirà el vel que li cobria la cara.

La Mercè li allargà la mà, que ella prengué ab ses dues enguantades, esclafint en singlotes que li llevaven l'alè. Plorava tant de valent, que la Mer-[279] cè, alarmada, féu un pas cap a la porta pera cridar.

La noia Salvat la retingué ab dolçura, no podent rompre a parlar, senyalant ab lo cap los gots de damunt la calaixera.

La Mercè n'hi abocà un als llavis.

La pobreta endolada begué un glop d'aigua, i bevent, reparà que entre altres braçalets, la Mercè portava el *seu*. Li besà el puny i el començament del braç, que amarà de llàgrimes.

La Nena, enternida, prenent-la per sota la barra, li aixecà el cap i li tornà sos petons, en la galta.

Se tenien les mans preses, se comprenien, se miraven... l'una compassiva, l'altra afligida. De tant en tant s'abraçaven... Volien parlar, agitaven los llavis... i no es deien res.

Ja s'ho havien dit tot!

[280]

RESOLUCIO HEROICA

—Bé, que l'aboco? —féu la dida entrant altra vegada seguida de la Madrona, que portava les xicres.

Les dues jovens se separaren, i la Mercè, commoguda, li respongué:

—Gràcies, dida, no em sento ganes de xicolata...

—Ara, vegi!... una senyora embarassada sempre té ganeta... ha de menjar per dos... no siguen bledes, lo cos porta les cames.

Potser s'afiguren que és xicolata de llamutxa? l'he anat a cercar a ca Figueres... de vuit rals la lliura... xicolata de frare... —i feia girar lo molinet...

Bé, ja s'ho han dit tot? —afegí, reparant que les altres no es parlaven—. Vostè escriurà al Met punt per punt lo que pertoca?

—Avui mateix —li respongué la Mercè—, i per completar la carta que penso escriure, he de parlar primer a la *teua* mamà.

—A donya Lluïsa? —feren la Madrona i la dida ab la satisfacció del que endevina pensaments que li són simpàtics.

—A la mamà? —digué per fi la trista Guadalupe.

—Sí, anem. [281]

—No, Mercè, no; més aviat morir-me que parlar...

—No parlaràs *tu* (i la nena donava una entonació fraternal al tutejament que la Madrona i la dida escoltaven enternides). Què diuen aquestes lletres? —féu ab un moviment graciós, posant-li el braçalet davant los ulls—, són paraules sinceres? vols ser?...

Altra abraçada, i en veu baixa Guadalupe respongué:

—Sí, Mercè, sí, vull ser *ta* germana.

Per força, allò que se'n diu per força, degueren sucra un secallet cada una en la tan alabada xicolata de frare, i mentre la Madrona, fent reparar a la senyoreta que s'havia fet tard, li ajudava a lligar-se altre cop aquell vel endolat, la dida recollia les xicres, queixant-se del poc gasto que li havien fet, volent que es fiquessin uns quants secalls a la butxaca.

Don Romuald, que *badava* veient treure les barques, fou cridat.

Comparegué tot eixerit dient a sa neboda si havien parlat prou de *refajos* i *pañales*... i reparant que hi havia una senyora assentada en lo recó de la calaixera, la saludà ab cortesia.

—La *señorita* de Salvat?... —féu tot sorprés. Li parlà de la *berenada*, li donà el pèsam per la mort de son pare, que no havia tingut lo gust de tractar... *pero que según sus noticias fué un señor de prendas*.

—Jo no vinc —féu Guadalupe ab lo geste esfereït del nen que té por del quarto fosc.

I la raonable Mercè respongué sèria: [282]

—Està bé... Li parlaré jo sola... *Vamos, tío*...

La seguí la Madrona dient-li baixet:

—Veurà, la pobreta és tan vergonyosa... val més que vostè parli sola... La senyora tindrà un disgust... dels bons! *parò* és una pasta d'*agnus*, donarà el sí de seguida. Jo aniré a cercar la senyoreta quan sa mare estiga enterada per vostè... no es veuran aquest vespre... i demà... ja no els farà tant de *frente* ni a l'una ni a l'altra lo veure's les cares.

La Madrona, passant davant, entreobrint los tancats finestrons de totes les peces, introduí a la Mercè i a don Romuald en un salonet que ademés de la porta per ont havien entrat ne tenia dues ab vidrieres, una a cada costat, i un balcó davant la porta d'entrada... Era una mena d'antecambra tot obertures, sols hi havia puesto per dues cònsols i unes quatre o sis cadires.

Damunt de cada una de les cònsols, anant fins al sostre, hi havia en daurades motlures, lo retrato de cap a peus de... *un general del Uruguay*, pensava don Romuald, no podent treure l'entrellat d'aquells galons i xarrateres... També l'intrigaven les grans patilles del retrat, sobretot del de mà dreita... eren espesses, llargues, negres, *terribles*!... lo de mà esquerra les duia un poquet més retallades i menos negres... en canvi portava un entorxat i calces blanques... potser un *almirante*. Porten creus espanyoles tots dos!!! qui seran? qui no seran?

Mentres ell meditava sobre qui podien ser aquells dos senyors retratats, tornà la Madrona, obrí una de les vidrieres i digué a la Mercè... [283]

—Ja pot entrar, senyoreta, la senyora la rebrà ab molt de gust.

Don Romuald, sense fer-se càrrec ni de per què era allí, ni de què voldria fer-hi sa neboda, confiat, reparant no obstant que no se'l convidava a passar a l'altra peça, se quedà aont era, contemplant altre cop al general i a l'almirall.

La Madrona, lo puny damunt lo botó de la vidriera, escoltava amatenta no lo que oïa... les paraules de les senyores no arribaven a la seua orella, mes lo que pogués succeir, i malgrat son posat anguniós, se girava de tant en tant vers don Romuald, com dient-li... admira! admira! tot lo d'aquesta casa és admirable.

Se passà una bona estona, casi mitja hora, i la Madrona no sabia què fer-se, si entrar baix un pretexte... portar llum, dir què demanaven, fer soroll.

Aquell bon senyor també s'impacientava, ja s'havia mirat unes vistes penjades en lo pany de paret simètric del qui era cobert per aquells grans retratos; fins s'havia acostat als vidres mirant al carrer per entre les persianes mig ajustades, quan la Mercè li llevà la indecisió eixint de parlar a donya Lluïsa.

—Madrone! —li digué— entreu, la vostra senyora us demana; entreu de seguida.

—Com ho ha pres? —li preguntà la bona dona, xuclant-li la resposta ab los ulls.

—Entreu, entreu.

—*Quién era este general?* —li preguntà don Romualdo, retenint-la. [284]

—Don Josep, quan era jove —respongué tot de pressa la Madrona.

—*Y el almirante?*

—Don Josep, quan era vell. Estiguen bons!

Estrany problema! —rumiava el militar seguint a sa neboda—: un marxant retratat de general... de no sé quin exèrcit! i d'almirall de no sé quina armada!

Títols honorífics, probablement! o *trajes históricos*, com ja n'havia reparat altres vegades a certs senyors que segueixen les processons.

Una cambrereta jove conduí oncle i neboda fins a la porta del pis, i de bracet baixaren les escales.

Després, xano, xano, cap a casa. Tan xano, xano, per mor de la pobra Mercè, que en veritat no podia posar una cama davant de l'altra, que el bon don Romuald estava inquiet sentint-la arpenjar-se al seu braç, reparant que no li responia, que respirava fort, que s'aturava apretant-se el cor i respirant ab pena.

Don Pau los rebé tot cremat, donant la culpa al militar d'aquella passejada bàrbara...

—De les tres... fins a les vuit? és massa, vostè la matarà.

—*El doctor le recomienda el ejercicio...*

La Mercè, decandida, s'havia casi deixat caure en la primera cadira que topà, esbufegant, no podent treure l'alè...

—Aquest home s'ha begut lo seny —feia don Pau, furiós, sense parlar-li directament.

La Mercè sols tingué força d'escriure dues car- [285] tetes, les entregà a son oncle, pregant-lo les llencés al correu aquell mateix vespre, i assistida per sa tia Pona, que l'amoïnava a reganys i en comptes d'ajudar-la l'estorbava... se ficà al llit sense esperar al seu home.

UN LLUMET QUE S'ENCEN

Prou n'havia feta de feina la tarda de la passejada.

Ara se'n ressentia. Les emocions, la fatiga física, cert malestar intern que a ningú havia confessat, aquella melancolia de què sols féu part al Jaume: tot junt la tenien en gran treball.

Se ficà al llit tota endolorida, planyent-se de mal de cap, de punxades al cor, i al cap de dos dies, sentint-se dolors estranys, feren venir lo doctor, que d'un examen detingut deduí coses que no li agradaven.

—No es mogui d'ajeguda —digué a la malalta—, tornaré a migdia...

Si de cas —féu al despedir-se del Quim, en lo menjador—, enviï'm a cercar.

—Que vol dir que hi ha perill?

—N'hi ha, i no n'hi ha... vagi a saber lo que pot pervindre... Per què no em feien venir ja fa dos dies?

—Se queixava de cansament, deia que estava cruixida, crèiem que seria un cop d'aire.

—Ara es queixa de dolor als ronyons... he observat certs símptomes que més m'haurien agradat dintre unes quantes setmanes... la naturalesa és poc amiga d'excepcions.

I el Quim, aturdit, trastornat de veres, li féu [287] aquella pregunta nècia dels qui s'imaginen que un ser humà és vividor després dels set mesos de gestació, i deixa de ser-ho al cap de set i mig, de vuit, de vuit i dies.

—És preferible que els nou mesos s'hagin complert —li respongué el doctor—, mes passat los set, preferesc albats de vuit, si no poden ser de nou.

—Les ties diuen...

—Deixi's de ties... tinguin compte de què no es mogui de la postura horitzontal... i potser això no serà res... tornaré... per ara no hi ha perill.

Per lla a la una vingué altre cop, i del reconeixement que féu quedà convençut de què el part se preparava.

—Coratge, no tinga por —feia a la pobra Mercé—; tot anirà bé... això no és una malaltia, és un accident natural.

La féu llevar, i donant lo braç a un o altre, passejar-se per la cambra, pendre un bany.

Tota la tarda es passà en anades i vingudes, d'un canapè a l'armari de mirall que hi havia a l'altra extremitat de la peça.

Donava un braç a la dida, que li contava casos com aquell en què la Mercè es trobava, als qui havia assistit de testimoni o víctima... Són hores de mal passar... «Vostès no se'n fan càrrec —deia al Garcés—, és una injustícia! tot lo patir per les pobretes dones... I lo pitjor és que una no s'hi avesa... i sempre ve de nou.»

—Ai, ai! dida, Quimet! per mor de Déu... —i es torçava, s'ajupia!

Si no l'haguessin aguantada, s'hauria arrossegat per terra.

—No plori, criatura —li feia la dida. [288]

Lo Quim li eixugava la suor, li feia beure glopets de vi ranci.

I quan lo dolor se calmava tenien ratets de tranquila conversa.

—Quan arriba el Met? —preguntà la dida.

—Avui, dida, avui... Ja l'esperàvem ahir vespre... lo Quim anà a la diligència. Deuries anar-hi.

—No goso deixar-te.

—Sí, vés, vés... Lo pobre Jaume, ab la pressa dels *partes*, se deu creure que som tots morts... Vés-hi!

I ell, que si bé enamorat de la Mercè (quan estava bona), atent i sumís a tot lo que fos donar-li gustos que *ell compartia*, era, però, incapaç de la paciència sublim que donen les estimacions fortes, atribuint a sa sensibilitat massa gran lo no poder *veure llàstimes*, profità de la llicència que rebé com un mandat, i fent-se pregar encara dues o tres vegades, se n'anà a rebre a l'esperat Jaume.

—Dida —féu la Mercè quan estigueren soles—, anireu a casa l'oncle Romuald... m'estranya que no sigui per aquí, i li direu que vingui de seguida.

—No la puc deixar sola, criatura de Déu.

—Ja vindran les ties... deuen estar-se per lla dins resant a la Mare de Déu de la Cinta... a l'eixir vós, feu-les entrar.

I no pogué menos de somriure veient-se al mirall, tan mal enjiponada, de bracet ab la dida; que robusta, roja, panxuda, la sostenia com una nina. La dida rigué del tot.

—Semblem la lloca i lo pollet, veritat? [289]

—No rigueu, dida!... —i sobtadament, havent-se sentit altra fiblada, li digué plorosa—: Dida! escolteu... vaig a morir!

—Calli, criatura, calli... miri'm a mi! Vegi si m'hay mort... deu vegades m'hay trobat en semblants tràfecs... de nou mesos, de set, de cinc, de *totes mides*.

—Jo sento que no n'eixiré... Anireu a casa l'oncle, li direu que vagi al parador del cotxe a rebre al Narcís... Passareu a casa Mossèn Joan, sabeu, aquell vellet? lo capellà de les monges, i li direu que vingui, me vull confessar.

—Ah! ab això no m'hi oposo!... Jo, totes les deu vegades he confessat i combregat... fins me semblava després d'haver-me rentat la consciència que les coses s'endegaven d'allò millor.

—Que vingui mentres estic llevada.

Al cap-al-tard, entrà el seu home dient que precedia al Jaume.

—Lo vols veure?

—Met! —fou sa resposta... li crit havent-li eixit espontani i fort.

—Nena! —respongué el Jaume, atravesant la cambra ab quatre gambades, prenent-li les mans, besant-la tendrament.

—Com me trobes? —li feia ella apriant-se els cabells, fent-se els gafets, ab l'instint de dona jove que fins pera els més íntims desitja ser agradosa—. No em responguis... te faig llàstima, veritat? no diguis res! I tu que maco t'has fet... sembles un fill de rei... escolta... escolta...

I en poques paraules, fent senya a son marit de què no els escoltés, li digué l'estat apurat de Guadalupe, que el Quim ignorava... «Aquí només [290] ho sabem la dida i jo. Li parlà del consentiment de donya Lluïsa, del promiatge anunciat a la família, de la vènia que per tant tenia de presentar-se en aquella casa com *promès* de la filla...

—Ja veus si te n'he feta de feina!... Vés-hi de seguida, pobreta Lupe!... Ara ja m'has vist... Muntareu plegats... Digues a sa mare que li demano jo, per favor... Que es faci acompanyar per la Madrona... prou la coneixes... dolent!...

No triguís... al tornar trobaràs al Narcís, arriba a les deu, lo Quim t'ho deu haver dit... veritat?

Lo Quim, a qui no havia vingut malament aquella passejadeta, durant la quina es féu l'interessant ab los amics que pel carrer encontrà, commogut altra volta de veure partir a sa muller, anava i venia pel menjador, fumant cigarrets, canviant curtes paraules ab son pare, que, inquiet, pensatiu, no es movia de sa cadira ab braços, prop del llum, fent com si llegís.

—Si anés a cercar lo metge, pare?

—No faries malament —respongué el vell—, la pobreta criatura fa massa temps que pateix.

Per lla a les deu los dolors recomençaren, i el doctor reconegué que el moment crític s'apropava.

—Viurà? —feia la pobra casi-mare sometent-se, púdica i confusa, a l'examen del doctor.

—No ha de viure? —respongué el metge animant-la, prenent-li el pols, auscultant los batements d'aquell coret amagat.

—I serà noia? encara ho sosté? —li digué a l'orella. [291]

—Aviat ho sabrem del cert —respongué ell també baixet.

—Animo, Mercè! —deia la dida que li tenia una mà.

—Mareta mea, ajudeu-me! Jaume! Pare del meu cor! Narcís! dida! Quim! doctor! jo em moro! Déu meu, Senyor!

A tothom cridà, invocà tots los sers que li eren o li foren cars.

Lo dolor li arrencà altres dos giscles eixits de ses entranyes, que s'estripaven, crits inarticulats, gemecs de la bèstia... i caigué en un ensopiment de beatitud i dolçura.

—Ja el tenim! —féu satisfet lo doctor.

La dida parà el davantal!

—És un noi? —preguntà el vell Garcés del menjador estant.

—Una noia! —li respongué son fill—, Vingui, pare.

Los dos Garcés s'avançaren prop del llit de la pacienta i la besaren.

Lo vell com donant-li les gràcies, de mala gana, fent lo bot.

Lo fill, verament *endolorit* dels dolors de sa muller... i res més.

—Moralment he patit més que tu —li digué.

—*Moralment*, té raó —intervingué el doctor ab ironia, presentant-li sa filla, neta i embolcallada—. Tingui, és de costum que el pare presenti el fill a la mare.

—Dóna'm, Quim... —i la Mercè havent pres entre sos braços la que tant l'havia fet sofrir, la contemplà un bon espai parlant-li ab l'esguard. [292]

Per fi, reparant que ningú la mirava, la besà plorant i li digué a veu baixa:

—Angel meu! val més no viure! morirem juntes!

—Ara, quietud i enteniment —féu lo doctor—. Tothom a fora... Vós Teresa... —i li recomanà vigilar tots aquells tràmits ab que la Natura produeix ses meravelles...

Poca conversa sobretot!... la partera té febreta... i la nena...

—No viurà?... diguí?... que m'erro —li féu a cau d'aurella l'experimentada muller del Cuca... i com lo doctor no responia, ella insistí ab pregunta muda, no més mirant-se'l de fit a fit.

—Pssé! —féu lo doctor anant-se'n a pleret, lo dit davant los llavis.

Lo pobre don Romuald, que d'ençà de la passejada no gosava aixecar lo cap, comparegué després d'haver deixat lo Narcís a caseua, caminant de puntetes, del replà de l'escala estant.

Més moix que un criminal, atravesà el menjador, del quin havien desaparegut los Garcés, preguntant per sa muller, a la primera criada que vegé.

Merceditas fou a parlar-li. Probablement li diria lo ocorregut i que ella es quedava pera vetllar, puix li donà la clau de l'escaleta; i el veterà es retirava sense pretendre veure la partera, quan la dida l'aconseguí dient-li de part de la Mercè que podia entrar.

Redoblà ses precaucions pera no fer soroll. Semblava com si volgués pendre el vol. A cada pas aixecava els colzes... i *pasito tras paso*, sos- [293] penent-se en l'aire com los qui ballen per la corda arribà al peu del llit de sa neboda... mirant-la silenciós, fent-li senyal ab la mà de què no parlés...

—*Tío* —féu ella somrient-li—, que no la vol veure?

—*Sí, hijita, sí* —i tant s'atendrí, que li vingué la llagrimeta a l'ull.

Al ser prop de la partera... eixa li avançà sa galta, que ell besà santament... com si fos una patena.

I mentres cercava un lloc propici en aquella careta tan remenuda de la nineta que la Mercè li presentava, pera dipositar-hi lo petó de benvinguda, eixa li preguntà:

—*Ha llegado, tío? cuándo?*

—*Sí. Está en casa... con Etcheparre... que te manda la enhorabuena...* —i havent acostat son visatge de soldat d'aquella careta informe, reculà poc a poquet, de puntetes, lleuger, immaterial... entornant-se'n a caseua, pensatiu i melancòlic.

[294]

DOS LLUMS QUE S'APAGUEN

La febre no féu més que créixer, i quan vingué el doctor per Ila a les set, casi no es mirà a la filla, portant la seua atenció a l'estat de la mare, que l'inquietava.

—L'han feta parlar? —preguntà a la dida, fora de l'alcova i en presència del marit, de les ties, sogre i amcs.

—Quatre parauletes. Al ser de dia ha volgut veure a son germà, que ha comparegut ab l'altre... lo capellà... sap? aquell orfe de...

—Lo Figuerola és per aquí? de quan ençà? —preguntà el doctor sense deixar acabar a la dida i dirigint-se al Quim.

—Ve de passada... s'ha fet missioner... deu embarcar-se.

—No m'entenc de missioners ni de *missioneres* —afegí cremat lo bon senyor Ricomà—; sembla en veritat que ho facin expressament... Escolti, Quim —li digué veient-lo que ab posat de resignada víctima s'assentava flonjo i ensopit—, són les set i la seua senyora ja ha rebut visites... no n'ha de rebre, ni emocions de cap mena, deixin-la en absoluta tranquil·litat.

—Que vol dir que hi ha perill?

—Anit lo vaig deixar febroseta i ara ho està més de lo que em plauria... va perdent forces, [295] se fon com un bolado... Si l'hemorràgia no s'estronca... qui sap?

—I la xiqueta? —féu lo novell pare, com per cortesia envers sa filla, puix lo sentiment de la paternitat no es desperta en l'home fins que el seu plançó comença a donar senyals de vivacitat, agrandint-se quan lo fillet gesticula, eixamplant-se del tot, arribant a son ver sentiment d'amor paternal quan aquell altre *nosaltres* coneix, somriu i parla.

—La xiqueta no necessita res... teniu-la ben calentona... i una culleradeta d'aigua ab sucre fins que hagi paït lo *meconium*... Això no és llatí de cùria, mestre Garcés —li féu somrient—, vostè no el deu entendre.

—Com ha dit? lo me-co-ni...?

—No s'hi fixi... repetesc que la partera no està per conversa, i que la xiqueta seria bo batejar-la per si de cas.

La Mercè es quedà sense més companyia prop d'ella que una sola persona, ab encàrrec que al rellevar-se feia a qui la substituïa, de no parlar ni moure fressa... No obstant tals precaucions, la febre no minvava.

Guadalupe muntà, emmantellada, coberta de negres vels, s'acostà al capçal del llit sense parlar; mes la malalta obrí els ulls i ab dolç somriure li féu compendre que la veia. Com per millor saludar-la, pronuncià baixet lo nom de son germà Jaume.

—Pst! —féu Guadalupe recomanant-li silenci, indicant-li, però, ab son moviment vers la cambra veïna, que anava a satisfer lo seu desig. Tor- [296] nà ab lo Jaume, que per tota conversa donà un copet a la cara de sa germana, la quina, tenint-los a tots dos tan a prop, juntà llurs caps i se'ls mirà sense dir res un bon espai... després los hi digué ab veu que semblava un sospir:

—Estimeu-se força.

I ells, sentint al seu panteix que lo parlar li era fatiga, s'assegueren una estoneta contemplant desesperats aquell ser tot afecció, tot amor i tendresa, que per primera recomanació —i potser per darrera!— los deia que s'estimessin.

A migdia tornà el doctor, i menos satisfet de mare i filla, parlà altre cop de bateig per la xiqueta, demanant consulta sobre l'estat de la mare.

Comparegueren los més anomenats metges de la ciutat, i un cop reunits se digueren lo que sempre es diuen si són amics o es respecten: lo doctor de capçalera conta el procés de la malaltia, diu lo que ha fet pera domptarla, i els altres responen: Amén.

Si els doctors són enemics o rivals científics, tot se passa igual, menos en lo de respondre amén. Fan objeccions, salvetats de principi, teorisen... Per lo pacient lo resultat és idèntic... serà una nota en la llibreta dels savis que l'observaren i potser un *article de Revista*, si tingué l'atenció d'ésser un cas bonic... Si es moria d'un mal vulgar i conegut, sols se recordaran d'ell al passar comptes.

A la caiguda de la tarda la Mercè començà a desvariejar, parlava a veu baixa, dirigint-se a gent que no anomenava... semblava que es queixés. [297]

Després digué molt clar que es volia llevar, que volia amanir los vestidets per la seua xiqueta, que volia fer-la eixerida pel bateig.

Cridà a sa mare, invocà tots los morts de caseua, i sense distingir a ningú, deia coses que no s'entenien. Callava, quedant-se immòbil, sobtat tornava a mormolar paraules confuses, agitant-se, movent-se sense parar. Era impossible fer-la estar ben ajeguda, s'incorporava; i casi assentada, mirava davant seu, los ulls ben fixos.

—Quim —digué al seu home, que li tenia les mans—, m'has estimat molt? molt?

—Sí, filla, sí; no parlis... fica els bracets sota la gira, no t'airegis.

—Més de lo que jo mereixia —mormolà parlant per ella.

—Met! —i somrigué graciosa— digues, encara t'esperem per anar a Montserrat... bona peça! ara hi anireu plegadets... estima't bé a la pobra Lupe.

I el Narcís, ont és? Li direu que no es torni a posar la sotana... si no em vol fer por... lo pendria pel senyor canonge.

Filla meua! deixeu-me-la besar, doneu-me la nena, que ningú la toqui de vora meu.

Tota la nit se passà en moments de relativa calma i d'exaltat deliri, demanant a cada punt sa filla, que havia sigut precís retirar-li pera ondeixar-la *in extremis*... i jeia ja embolcallada per sempre en aquelles fines teles per les mans amoroses de sa mare guarnides... que mai més li mudaria!

Malgrat l'ensopiment en què la deixaven les febrades, se féu càrrec de les anades i vingudes [298] d'uns i altres per aquell parlar baixet de les velles (semblen fer-ho expressament) que mouen més fressa sense dir res, que si cridessin; tant llurs xius-xius inarticulats produeixen al fi gran rimbombori.

Se dreçà damunt del colzes cridant altre cop, que volia sa filla.

—Que me la portin! es meua! filleta estimada! me l'han robada! la vull a prop.

Son marit volia consolar-la, li deia que la xiqueta s'havia endormit; que la vestien.

I la Mercè, mirant-se'l fixo li digué com si preguntés una cosa indiferent:

—Dorm? dorm per sempre veritat?

—Mercè —respongué l'altre ploricós—; Merceneta, per mor de Déu!

—No hi fa res, porta-la, la vull.

Son marit havent-se aixeca't, ella es parlà soleta:

—Ja ho havíem convingut totes dues... lo pobre anyell de Déu no m'ha pogut esperar.

I després d'altre moment de plorar i suplicar, son marit li portà llur filla... erta ja, fredeta, los ulls tancats abans d'obrir-se, les galtetes glaçades, lo caperró mig amagat per aquelles randes tan amorosament llaurades, per aquelles cofietes ab tant d'encís guarnides... que li venien balderes, tot li era massa gran, de tot li sobrava, les maniquetes li cobrien les mans, les cofietes li tapaven lo front, los fassetons sobreixien...

Tingué com un moment de milloria i es féu posar sa filla damunt del llit; mes al ser de matinada, la dida, per decisió de gent de edat, veient-la ensopida, li prengué altre cop de prop seu [299] aquell muixonet mort, pera posar-lo dins de la caixeta blanca que els capellans, cantant absoltes, devien venir a cercar després de missa major.

Tot se féu ab gran precaució i silenci, la pobreta mare no hagué esment de res. Procediren de tal manera per un convencionalisme neci que fins indueix a cometre ximpleses a gent de bon sentit, puix és cosa convinguda que davant d'un malalt s'ha de parlar ab veus estranyes: o de falset o de sereno, no es pot

caminar sinó de puntetes, no se li pot respondre encara que preguntis coses raonables mes que ab frases fetes: «fica els braços sota la gira», «no és ningú», si pregunta qui ha entrat; produint tal sistema exasperacions silencioses que abrevien la vida... Quants deuen anar-se'n del mon, rabiosos de tan falses precaucions!

Quan la Mercè obrí els ulls i es vegé sola, paupà primer per tot lo llit, cridà després més fort que l'altra vegada... res la consolava, res podia calmar-la, demanava sa filla, queixant-se de quants la redoltaven, no volent escoltar explicacions ni excuses.

Poc a poc s'anava fent de dia. Per entre les escletxes dels finestrons, a través d'algun nus de la fusta més resinós i transparent que la compacta beta, començaven a veure's topets de claror roja com cabotes de claus roents. La claror de les xinxetes, la del gran quinqué que penjava al menjador, les espelmes ab què sempre algú anava o venia semblaven rendir-se, renunciant a lluitar ab los dards de llum daurada que per forats i mal tancades fustes penetraven. [300]

Entre els parents que havien vetllat i els que comparegueren, lo menjador estava ple. Un preguntava a l'altre allò de «com ha passat la nit?», «què te'n sembla?», i responien parlant un xic de la malalta, un molt de llur cruiximent, de les hores passades sense seure... del gran trastorn que sentien.

Los qui arribaven frescos, trobant que en aquelles habitacions se respirava malament, que els tufs de febre i de medicines encaparraven, obriren los balcons del menjador donant a un jardinet en mig del quin com gran bellesa hi havia un llimoner grandíssim i prop de les parets uns llaurers, foscos de fulla, d'aspecte trist.

De seguida entrà com bafa de vida la claror veritable i les emanacions perfumades de la ruixada terra, dels arbres, plantes i arbrissons, coberts de fresca rosada.

La llum natural féu resultar fals tot lo que aclaria, donant a les persones colors trencats i malaltissos, escampant per damunt dels mobles grans clapes clares que delataven esteses de fina pols, dies feia per ningú eixugada ab aquells drapets dels quins la Mercè es servia, mostrant rotllos fets per escudelletes o gots deixats quan ne regalaven encara escurrialles d'aixarop: rodonetes pegaloses que n'eren engranall i esquer de mosques.

Lo doctor entrà per entremig de la gent que omplia aquella avant-cambra de la mort, sense respondre a cap pregunta, dirigint-se dret al llit de la malalta. Se la mirà, canvià algunes paraules ab la dida, que ferma i amatenta vigilava sempre, trobant no obstant temps i medis pera esban- [301] dir-se, refrescar-se mans i cap, engiponar-se... Se tregué un termòmetre, l'aplicà sota el braç de la pacienta, li prengué el pols per rutina... i sospirant llevà la prohibició de parlar-li.

—Entrin, entrin —digué resignat—, tant de cridar a uns i altres l'exaspera; no li parlin vostès, potser veient-los se calmarà.

En efecte, anava mirant als qui s'apropaven al seu llit i tingué un espai de clara raó, com de reviure, al contemplar-se redoltada de sers que l'estimaven.

—Quim! Lupe! tu (al seu marit) porta'm la nena...

I com lo Quim no ho feia, perquè, esclau de la *convenció*, creia del cas consultar ab força xius-xius a persones d'experiència, la Mercè demanà sa filla al Narcís, que vegé amagat casi darrera el Jaume.

—Porta-la tu, Narcís... tu sempre obeïes més fantasies, veritat, Ciset?

Mes lo Quim escoltant aquella demanda dirigida a l'orfe, deixà en sec de pendre parers, i traient de la caixeta blanca lo cos mort de llur filla, lo posà a la vora de sa muller, a qui donà al mateix temps un cast petó.

La Mercè es passà lentament la mà per la cara, com volent-hi esborrar aquella freda carícia... i mirant-se al Narcís, que silenciós resava prop de la xiqueta, digué baixet:

—Mossèn Narcís!

L'orfe acudí, i al ser prop d'ella es baixà vers lo coixí damunt del quin s'agitava aquell cap guarnit de ros volvim que algun dia li era com aurèola de raigs de sols... trasmudat ara, mos- [302] trant l'ossatura, la pell seca, los llavis sense color, lo front clapat de pigues...

Tots los presents, imaginant-se que la malalta es volia tornar a confessar, eixiren de la cambra per discreció.

—Ningú ens escolta —proseguí ella—, ningú més que Déu, que coneix los nostres cors... digués, Narcís... m'estimes encara?...

I ell, ab ses dos mans prenent-li delicadament lo caperró, com si hagués pres un càlzer, ofegant-se casi, li respongué:

—I tu?

La Mercè se'l mirà un moment, girà els ulls assegurant-se de què verament estaven sols... i ab tota la força que li permeté l'alè de vida que encara tenia li digué aclucant los ulls:

—Més que a l'altre...

Llavors, sense tornar a obrir-los, agità els llavis volent parlar, aspirant tal vegada respostes que secretament desitjava, bevent aquella gota de bàlsam que devia endolcir sa agonia... i l'orfe, ajupint so bella testa de Màrtir del Japó damunt d'aquella flor (lilium inter lilia!), que sense conreu, esquinçada per mà feixuga, s'havia mustegat, decandit i es moria... la besà frenètic.

Un sospir s'exhalà de llurs dos ànimes germanes... o d'una sola, car l'orfe reparà que la Mercè no responia.

Alarmat cridà al doctor, aquest acudí, comparegueren parents i amics... tots redoltaren lo llit, parlaren a la pobreta Nena, li prengueren les tèbies mans, la besaren!

—Encara hi ha certa vida en les extremitats [303] —digué el senyor Ricomà, després d'una anguniosa pausa—, mes l'esperit ja no hi és.

Li escoltà batre lo cor, volgué obrir-li els ulls, aquells ulls tan hermosos, d'un blau de cel tan puríssim... i, oh tristesa!... ja no eren blaus.

La *Mort* los havia entelat.

Bruxel·les, març del 1875

[305]

TAULA

	<u>Pàgs.</u>
A manera d'introducció	5
La platja	7
Bona criança.....	22
L'estudi dels Caputxins.....	28
«El señor inspector!»	35
Recances.....	39
Carnestoltes.....	43
Vida nova.....	48
Soldadura	52
«Larga vida un triste tiene»	55
Un capità de tropa	61
Joventut, primavera de la vida; primavera, joventut de l'any!.....	74
Nobles.....	79
Marxants	83
Clar de lluna.....	101
«Lucrezia Borgia: Gran función para hoy»	107
Entreacte	115
Nocturn	121
La berenada.....	131
Lo Pont del Diable	150
Hope i son amo.....	156
Compassos d'espera	168
Promiatges.....	171
	<u>Pàgs.</u>
Lluna nova	179
La prova d'una òpera sèria	187
La primma donna	202
Núvols.....	208
Espetecs	216
«La marítima».....	224
Cop de cap	230
Dos viatges: un de curt i un de llarg	232
Cap als «patrios lares»	242
Cofietes.....	245
La pedra de Beethoven	253
Altres cartes.....	261
La dida	271
Duo de llàgrimes.....	278
Resolució heroica	280
Un llumet que s'encén	286
Dos llums que s'apaguen	294

[306]